

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Бованенко Ольга Олександрівна

УДК 378.015.31:7(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.07 – теорія та методика виховання

Подається на здобуття науково ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Бованенко О.О.

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:

Вайнола Ренате Хейкіївна

доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2018

Бованенко Ольга Олександрівна. Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОН України, Київ, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячено актуальній проблемі формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. Здійснено обґрунтування сутності та експериментально перевірено дієвість декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

У дисертації визначено теоретично-методичні засади формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Розкрито сутність понять «художньо-естетична культура студентів педагогічних університетів»; «декоративно-прикладна діяльність студентів педагогічних університетів»; виявлено особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів; теоретично обґрунтовано складові змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (напрями, змістове наповнення, методи та форми роботи); обґрунтовано критерії (когнітивний, емоційно-мотиваційний, ціннісний, творчо-діяльнісний) та відповідні показники формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Художня культура трактується як особистісне утворення, що передбачає розуміння культурного змісту творів мистецтва, засвоєння мистецьких цінностей, трансформації чи інтерпретації їх у власні художні потреби та творчі вироби.

Естетичну культуру представлено як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного навколишнього світу.

Художньо-естетичну культуру трактовано як невід'ємну частину духовної і матеріальної культури особистості в контексті набутого нею досвіду через оволодіння засобами мистецтва, що сприяє формуванню знань художньо-естетичної культури, художньо-естетичних цінностей, прагнень, емоцій та готовності до творчої художньо-естетичної діяльності.

Художньо-естетичну культуру студентів педагогічних університетів визначено як складову культури майбутніх педагогів, що відображає художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість та здатність до результативної художньо-естетичної діяльності у процесі виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

У дисертації декоративно-прикладне мистецтво визначено галузь декоративного мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, що характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті.

Декоративно-прикладну діяльність студентів педагогічних університетів представлено як дієвий засіб формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів у процесі оволодіння цінностями народного мистецтва, техніками та прийомами створення художніх виробів, реалізації творчих проектів, збереження та поширення національної культурної спадщини.

Визначено можливості декоративно-прикладної діяльності щодо формування художньо-естетичної культури: виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва; усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу; формування навичок, прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів; розвиток творчих умінь і здібностей; стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-естетичної культури; формування потреби у створенні

виробів не виключно з точки зору їх практичного використання, а й з урахуванням художньо-естетичної цінності такого виробу; підготовка до свідомої трудової діяльності; формування таких моральних якостей, як працелюбність, цілеспрямованість, відповідальність тощо.

Виявлено особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів щодо формування художньо-естетичної культури: декоративно-прикладна діяльність студентів педагогічних університетів є структурним елементом освітнього процесу педагогічних університетів та має дидактичне спрямування; має на меті трансформацію продуктів творчої діяльності в зміст та форми освітнього процесу; може стати додатковим фаховим надбанням, забезпечити гурткову роботу з вихованцями; може виступати майбутнім механізмом професійної взаємодії педагогів з громадою, батьками та різними соціально-виховними інституціями; бере витоки з народної педагогіки, має прояви автентичності, що сприяє формуванню патріотичної позиції у студентів педагогічних університетів; базується на індивідуальному підході до виховання фантазії, уяви, альтернативного мислення особистості студента; спричиняє розвиток творчих здібностей та творчого потенціалу студентів університетів. Водночас, відбір технік декоративно-прикладної діяльності обумовлений можливістю та потенціалом майбутніх учнів, вихованців; анатомо-фізіологічними та віковими особливостями дітей та молоді.

У дисертації обґрунтовано критерії, визначено показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: когнітивний (пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд); емоційно-мотиваційний (естетичний смак, бажання долучитися до культурних надбань, емоційно-почуттєвий культурологічний досвід); ціннісний (ціннісне ставлення до культурної спадщини, прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей); творчо-діяльнісний (художньо-естетична інтерпретація, втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність, здатність

створювати продукт художньо-естетичної діяльності). Виявлено рівні сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (адаптаційний, репродуктивний, конструктивний та креативний) та надано їх змістову характеристику.

Виявлено недоліки організації соціально-виховної роботи університетів, що уповільнюють процес формування художньо-естетичної культури студентів: недостатня кількість заходів; відсутність форм роботи за активної участі студентів; низький художньо-естетичний рівень оздоблення приміщень університету; стереотипні, монологічні форми роботи зі студентами; мінімальна кількість форм роботи, де студенти самостійно створюють продукт художньо-естетичної діяльності.

У результаті застосування ряду діагностичних методів та методик (анкетування, методика В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби», методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», методика Н. Самсонової «Незавершене речення», метод включеного спостереження, наративні методики, метод ранжування та метод незалежних експертних оцінок) виявлено переважно адаптаційний та репродуктивний рівні сформованості показників художньо-естетичної культури студентів: майже в половини студентів (44,83% КГ та 45,59% ЕГ) показники художньо-естетичної культури сформовані на репродуктивному рівні, в значній кількості студентів – на адаптаційному рівні (32,33% КГ та 32,35% ЕГ).

Практичним значенням дисертації стало упровадження змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено як процес поступового засвоєння студентами художньо-естетичних знань, розуміння та прийняття художніх та естетичних цінностей, розвитку емоційних спрямувань та мотивації до художньо-

естетичної діяльності під час набуття вмінь та навичок виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

Змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено як сукупність змістового наповнення даного процесу (змістові напрями та їх складові) та його технологічного упровадження (відповідний методичний інструментарій: форми та методи освітньої роботи), що забезпечать оптимізацію процесу формування художньо-естетичної культури студентів.

Змістове забезпечення визначено як сукупність змістового наповнення даного процесу. Змістовими складовими стали такі напрями: формування художньо-естетичних знань, формування художньо-естетичних цінностей, емоційна спрямованість та мотивація до художньо-естетичної діяльності, формування норм культури поведінки. Технологічне забезпечення трактується як сукупність форм та методів щодо формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів. У структурі технологічного забезпечення визначено комплекс форм (аудиторні – лекції, відеолекторії, майстер-класи, культурологічні бесіди, музейні години, відкриті заліки; позааудиторні – творчі майстерні, ярмарки, форми створення дизайну середовища освітнього простору, виставки, факультативи) та методів роботи (методи формування свідомості, організації діяльності, стимулювання діяльності студентів, самовиховання, методи народної педагогіки, інформаційно-пошуковий метод, метод створення художнього контексту, інтерактивні методи).

Під час експерименту з метою формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів було впроваджено такі форми змістово-технологічного забезпечення як: лекції («Світове мистецтво – етапи історичного становлення», «Функції мистецтва та декоративно-прикладної діяльності в соціально-виховній роботі», «Художня діяльність як засіб духовного розвитку особистості»); культурологічні бесіди («Квітучі сні Катерини Білокур», «Петриківська мальовка Тетяни Пати», «Почуття міри –

виняткове почуття», «Культура – невід’ємна складова гармонійної особистості»); музейні години (що проводилися в Pinchuk Art Center, в музеї видатних діячів української культури, у Мамаєвій Слободі – Козацьке селище, Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, а також Державному краєзнавчому музеї «Дрогобиччина», музеї народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» м. Львові); відеолекторії («Український оберіг – віддзеркалення гену української нації», «Сторінками творчості майстрів декоративного розпису»); майстер-класи («Вчимося планувати змістовне дозвілля в умовах культурного простору міста», «Вчимося володіти особистісною внутрішньою та зовнішньою культурою почуттів», «Виготовляємо квіти з листя для осінньої композиції», «Вчимося мистецтву паперової пластики оригамі – модель «Лелека» в техніці простого оригамі», «Оволодіваємо мистецтвом аплікації»); благодійні ярмарки як окрема локація щорічної благодійної акції «Збережемо дитячі мрії»; відвідування виставок (новорічних прикрас Клавдієвської фабрики ялинкових іграшок, писанок з різник регіонів України, виставка в мистецькому арсеналі «Марія Приймаченко. Неосажне», виставка «Музейний проект «Вікна» Петра Гончара», виставка в галереї сакрального мистецтва м. Дрогобич); студентські творчі майстерні на базі різних соціальних інституцій; форми створення дизайну середовища освітнього простору (інсталяції «Великоднє дерево», експозиції «Новорічні мрії», організація фотозон до календарних свят).

З’ясовано, що у студентів як експериментальних, так і контрольних груп спостерігається зниження частки адаптаційного рівня. Для контрольних груп цей показник дорівнює – -14,6%, для експериментальних груп – -25,75%. Проте в експериментальних групах помітна негативна динаміка спостерігається також на репродуктивному рівні – -14,71%. Це засвідчує, що в значно більшій частині студентів експериментальних груп відбулися позитивні зміни загалом, тобто підвищився внаслідок участі в експериментальній роботі рівень сформованості показників художньо-естетичної культури. Найбільша сукупна (для креативного та конструктивного рівнів) позитивна динаміка в

експериментальних групах визначена в показниках когнітивного (+52%) та творчо-діяльнісного (+50%) критеріїв.

Сумарна позитивна динаміка (за чотирма критеріями) для креативного рівня становила для КГ – 2,75%, для ЕГ – 17,15%. Сумарна позитивна динаміка (за чотирма критеріями) для конструктивного рівня становила для КГ – 6,5%, натомість в ЕГ – 25,1%. Отже, сумарна позитивна динаміка за цими двома рівнями для КГ – становить +9,25% (22 особи), для ЕГ +42,25 % (86 осіб), що засвідчує більш помітні зміни у сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Визначено перспективні напрями дослідження порушеної проблеми: виявлення педагогічних умов організації позанавчальної соціально-виховної роботи з розвитку художньо-естетичної культури студентів; обґрунтування змісту та форм підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва для освітньої сфери; виявлення чинників та факторів формування художньо-естетичної культури студентів різних спеціальностей.

Ключові слова: культура, художньо-естетична культура, студенти педагогічних університетів, декоративно-прикладне мистецтво, декоративно-прикладна діяльність, змістово-технологічне забезпечення.

Bovanenko Olga Oleksandrivna. The students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development in the process of arts and crafts activities. – As a manuscript.

This work in support of candidature for a pedagogical sciences degree in specialty 13.00.07 – Theory and methodology of education. – National Pedagogical Drahomanov University, Ministry of Education and Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis research is devoted to an actual problem of the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development in the process of arts and crafts activities. The substantiation of the essence has been made and the efficiency of arts and crafts activities as a factor of the students' of pedagogical

universities artistic and aesthetic culture development has been experimentally verified.

The thesis defines the theoretical and methodological principles of the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development. The essence of the concepts "the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture", "the students' of pedagogical universities in the process of arts and crafts activities"; the features of the students' of pedagogical universities arts and crafts activities have been revealed; the theoretical substantiation of contextual and technological support components of the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development (directions, meaningfulness, methods and forms of work); the criteria (cognitive, emotional and motivational, value, creative and activity) and the relevant indicators of the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture have been substantiated.

The future educator artistic culture is interpreted as a personal entity that involves understanding cultural content of the works of art, mastering artistic values, transforming or interpreting them into their own artistic needs and creative products.

The future educator aesthetic culture is represented as a personal entity that reflects the development of aesthetic tastes, emotional and sensory cultural experiences and a positive emotional attitude to the aesthetic phenomena of the objective world around.

The students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture is identified as the part of the future educators' culture, which contains artistic and aesthetic knowledge, artistic and aesthetic values, emotional and motivational orientation, and the ability for productive artistic and aesthetic activities in the process of fulfilling the professional tasks of the future pedagogical activities.

The thesis defines arts and crafts as a branch of decorative arts, aimed at creating artistic products which are characterized by decorative imagery and practical use in everyday life.

The students' of pedagogical universities arts and crafts activities are presented as an effective means of the future educators' artistic and aesthetic culture

development in the process of mastering the values of folk art, skills and techniques of creating artistic products, implementing creative projects, preserving and disseminating the national cultural heritage.

The possibilities of arts and crafts activities in relation to the artistic and aesthetic culture development have been defined: education of a sustainable attitude towards traditional folk art; awareness of their own involvement in the artistic traditions of their nation; formation of skills, methods of work with material and reproductive interpretation of motives and plots; development of creative abilities and skills; stimulating creative activity and a steady interest in artistic and aesthetic culture; the formation of the need for the creation of products not only in terms of their practical use, but also taking into account the artistic and aesthetic value of such a product; preparation for conscious working practice; formation of such moral qualities as diligence, determination, responsibility, etc.

The students' of pedagogical universities arts and crafts activities features in relation to their artistic and aesthetic culture development have been revealed: the students' of pedagogical universities arts and crafts activities are a structural element of the educational process of pedagogical universities and have a didactic direction; is aimed at transforming the products of creative activity into the content and form of the educational process; can become an additional professional achievement, can help to organize classes and clubs with pupils; can act as the future mechanism of the educators' professional interaction with the community, parents and various social and educational institutions; originates from folk pedagogy, has manifestations of authenticity, which contributes to the formation of a patriotic position among students of pedagogical universities; is based on an individual approach to the education of fantasy, imagination, alternative thinking of the student's personality; makes for the development of creative abilities and creative potential of university students. At the same time, the choice of the arts and crafts activities techniques is determined by the possibility and potential of their future pupils and educates; by the anatomical and physiological and also age characteristics of children and youth.

The thesis substantiates the criteria and determines the indicators of how the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture has been developed: cognitive (cognitive interest, erudition, cultural worldview); emotional and motivational (aesthetic taste, a desire to get involved in cultural achievements, a culture of feelings); value (value attitude to cultural heritage, acceptance of cultural values as personal ones, readiness to preserve and disseminate artistic and aesthetic values); creative and activity (artistic and aesthetic interpretation, the embodiment of artistic and aesthetic images into practical professional activity, the ability to create an artistic and aesthetic activity product). It was found that the levels on which the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture has been developed (adaptive, reproductive, constructive and creative) and their informative characteristic is presented.

The shortcomings of the organization of the social and educational work of the universities, which slow down the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development process: insufficient number of events; lack of ways of working with the active participation of students; low artistic and aesthetic level of the university premises equipment; stereotyped, monological ways of working with students; minimal number of ways of working, where the students would independently create an artistic and aesthetic activity product.

As a result of the application of a number of diagnostic methods and techniques (questionnaires, V. Avanesov's method "Measurement of artistic and aesthetic needs", M. Rokych's method "Value orientations", N. Samsonova's method "Unfinished sentence", method of overt observation, narrative techniques, method of ranking and method of independent expert evaluations), the predominantly adaptive and reproductive levels of the students' artistic and aesthetic culture indicators development were found: the artistic and aesthetic culture indicators of almost half of the students (44.83% in CG and 45.59% in EG), are developed at the reproductive level, of large number of students – at the adaptation level (32.33% in CG and 32.35% in EG).

The practical value of the thesis was the introduction of contextual and technological support of the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development in the process of arts and crafts activities.

The students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development is defined as a process of acquisition of artistic and aesthetic knowledge by the students, understanding and acceptance of artistic and aesthetic values, development of emotional aspirations and motivation for artistic and aesthetic activities during the acquisition of knowledge and skills to perform future professional pedagogical tasks.

Contextual and technological support of the students' artistic and aesthetic culture development is defined as a set of contextual contents of this process (contextual directions and their components) and their technological implementation (relevant methodical tools: forms and methods of educational work) that will provide optimization of the students' artistic and aesthetic culture development process.

The contextual support is defined as a set of contextual content of this process. The following directions have become the contextual components: artistic and aesthetic knowledge development, artistic and aesthetic values development, emotional orientation and motivation for artistic and aesthetic activities, forming the cultural behaviour practices. The technological support is defined as a set of forms and methods in relation to the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture development. In the technological support structure, the complex of forms (classroom work – lectures, video lectures, master classes, cultural studies, museum hours, academic testing; extra-curricular work – creative workshops, fairs, forms of environmental design of educational space, exhibitions, additional courses) and methods of work (methods of consciousness development, organization of activity, stimulation of the students' activity, self-education, methods of folk pedagogy, information retrieval method, method of creating artistic context, interactive methods) is defined.

In the course of the experiment, the following forms of contextual and technological support were introduced with the purpose of the students' of

pedagogical universities artistic and aesthetic culture development as: lectures (“World Art: Stages of Historical Formation”, “Functions of Arts and Crafts Activities in Social and Educational Work”, “Artistic activity as a means of an individual’s spiritual development”); culturological conversations (“Blossoming Dreams of Kateryna Bilokur”, “Tetiana Pata’s Petrykivka Painting”, “A Sense of proportion: anExceptional Sense”, “The Culture as an Integral Part of a Harmonious Person”); museum hours (held at the Pinchuk Art Centre, at the museum of outstanding figures of Ukrainian culture, in the Cossack settlement Mamaeva Sloboda, at the National Ukrainian Folk Decorative Art Museum, as well as at the State Museum of Regional Ethnography “Drohobychchyna”, at the Museum of Folk Architecture and Everyday Life “Shevchenkivskyi grove”, Lviv); video lectures (“Ukrainian amulet as the reflection of the Ukrainian nation’s gene”, “The masters’ of decorative painting creativity pages”); master classes (“Learning to plan substantive leisure in the conditions of the city cultural space”, “Learning to master a personal inner and outer culture of feelings”, “Making flowers from leaves for autumn composition”, “Studying the paper plastic art of origami – the Crane model in the simple origami technique”, “Mastering the art of application”); charity fairs as a separate location of the annual charity action “Save the Children's Dreams”; visit to exhibitions (Christmas decorations of the Klavdievo Christmas tree decorations factory, Easter eggs from different regions of Ukraine, exhibition in the Mystetskyi arsenal “Maria Pryimachenko. Boundless”, exhibition “The ‘Windows’ Museum project by Petro Honchar”, exhibition in the Sacred Art Gallery in Drohobych); student creative workshops on the basis of various social institutions; forms of creating the educational space environment design (installations “Easter tree”, expositions “New Year's dreams”, organization of photozones for calendar holidays).

It has been found out that both the experimental group students and the control group students are interested in reducing the share of the adaptation level. This index is – -14.6% for the control groups and – -25.75% for the experimental ones. However, in experimental groups, the negative dynamics were also observed at the reproductive level, being – -14.71%. This confirms that in general the vast majority

of the experimental groups students experienced positive changes, that is, the level of indicators of artistic and aesthetic culture formation had increased as a result of their participation in experimental work. The highest aggregate positive dynamics in experimental groups (for the creative and constructive levels) is determined in the indicators of cognitive (+ 52%) and creative activity (+ 50%) criteria.

The total positive dynamics (according to four criteria) for the creative level were 2.75% in CG, and 17.15% in EG. The total positive dynamics (according to four criteria) for the constructive level were only – 6.5% in CG, whereas in EG it were – 25.1%. Consequently, the overall positive dynamics for these two levels for CG are – + 9.25% (22 persons), for EG – + 42.25% (86 persons), which shows more perceptible changes in how the indicators of the students' of pedagogical universities artistic and aesthetic culture have been developed.

The perspective directions of studying the problem under consideration are determined: the pedagogical conditions of the organization of extra-curricular social and educational work to develop the students' artistic and aesthetic culture; substantiation of the content and forms of preparation of arts and crafts specialists for the educational sphere; revealing indicators and factors of artistic and aesthetic culture development of the students of different specialties.

Key words: culture, artistic and aesthetic culture, the students' of pedagogical universities, arts and crafts, arts and crafts activities, contextual and technological support.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Бованенко О.О. *Змістовно-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладної діяльності: метод. реком. для викладачів, студентів педагогічних університетів, соціальних працівників, соціальних педагогів, організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Київ-Дніпро: Вид-во «Літограф», 2018. 72 с.*

2. Бованенко О.О. *Творчі педагогічні майстерні як форма підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць. Вип. 16. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 216-221.*

3. Бованенко О.О. *Художньо-прикладне мистецтво як засіб соціального виховання студентів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць. Вип. 17. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 13-18.*

4. Бованенко О.О. *Аналіз поняття «культура» та її роль в освітньому просторі. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць. Вип. 22. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 3-10.*

5. Бованенко О.О. *Аналіз наукових підходів до визначення «естетична» та «художня культура» у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць. Вип. 23. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 3-8.*

6. Бованенко О.О. *Виховання художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: змістовно-технологічне забезпечення. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. Вип. 24. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 3-9.*

7. Vainola R., Bovanenko O. Decorative and craft activities as one of the factor in forming artistic and aesthetic culture in students of pedagogical universities [Декоративно-прикладна діяльність як чинник формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів]. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word. Corp., Canada. 2018, May/June. Vol. 7. No. 3. PP. 55-63.

8. Bovanenko O.O. Analysis of relationship between "Culture" and "Personality" in classification of types of culture [Аналіз взаємозв'язків понять

«культура» та «особистість» у класифікації видів культури]. *Problems of the development of modern science: theory and practice*: Collection of scientific articles. EDEX, Madrid, España, 2018. С. 183-188.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Бованенко О.О. *Критерії та показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету*: матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, докторантів і студентів Факультету соціально-психологічних наук та управління / гол. ред. В.Б. Євтух. Вип. 3. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 70-75.

10. Бованенко О.О. Майстер-клас з декоративно-прикладного мистецтва як засіб формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. *Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні*: матеріали круглого столу, 24 травня 2018 р. / за ред. О.В. Чуйко. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 17-20. URL: <http://www.psy.univ.kiev.ua/ua/scientificpublications/perspektyvy-rozvytku-sotsialnoi-pedahohiky-v-ukraini> (дата звернення: 29.08.2018).

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ	11
1.1. Художньо-естетична культура майбутніх педагогів у контексті науково-педагогічних досліджень	11
1.2. Декоративно-прикладна діяльність як чинник формування художньо- естетичної культури студентів педагогічних університетів.....	37
1.3. Критерії, показники та рівні сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.....	62
Висновки до першого розділу.....	91
РОЗДІЛ II. ЗМІСТОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ	98
2.1. Обґрунтування складових змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.....	98
2.2. Використання декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.....	111
2.3. Оцінка дієвості змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.....	144
Висновки до другого розділу.....	159
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	169
ДОДАТКИ	197

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі реформування діяльності закладів вищої освіти в центрі уваги постає реалізація завдань гуманізації освіти та формування засад культури молодшої людини. Особливої значущості з огляду на це набуває завдання формування художньо-естетичної культури майбутніх фахівців. Сучасні заклади вищої освіти мають актуалізувати роль художньо-естетичного виховання як важливого засобу формування ціннісних ставлень до дійсності, культурологічного світогляду, особистісного та професійного зростання студентів.

Особливо актуальною постає проблема формування художньо-естетичної культури в підготовці фахівців соціальної та освітньої сфер, оскільки вони є координаторами системи соціальних впливів на особистість в соціокультурному та освітньому середовищі. Педагогічний університет є закладом освіти, діяльність якого спрямована на розвиток науки і культури, здійснення фундаменталізації знань молоді, організацію досліджень та навчання за всіма рівнями широкого спектру природничо-наукових, гуманітарних та інших галузей науки, техніки і культури та сприяє здійсненню освітньої та культурно-просвітницької діяльності серед населення.

Успішність формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів гарантує не лише забезпечення теоретичних та практичних засад цього процесу, але й посилення уваги до впровадження змісту, форм і методів освітньої роботи, активізації аудиторної та позааудиторної діяльності студентів, розкриття особливостей формування їх професійних умінь і навичок.

Важливу роль у створенні ситуації соціального благополуччя, забезпеченні конструктивної взаємодії з дітьми, молоддю, членами їхніх родин, представниками громади відіграють види діяльності по здійсненню терапевтичного, реабілітаційного, профілактичного впливів на об'єкти соціально-виховної роботи. Саме тому набуває особливого значення оволодіння

студентами педагогічних університетів формами та методами, техніками й прийомами декоративно-прикладної діяльності. Декоративно-прикладна діяльність студентів педагогічних університетів постає як важлива складова освітнього процесу з оволодіння техніками та прийомами створення майбутніми педагогами продуктів художньо-естетичного значення.

Актуальність цих завдань підтверджується положеннями Законів України «Про вищу освіту» (2018 р.), «Про освіту» (2017 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2013р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2016 р.), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016-2020 рр., Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2007 р.). У цих документах утверджуються принципи поваги до культурних надбань, традицій, національного мистецтва, актуалізуються завдання формування художньо-естетичної культури студентів.

Проблема формування художньо-естетичної культури особистості розглядається в наукових дослідженнях у таких аспектах: філософія мистецької діяльності (І. Зязюн, О. Михайличенко, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.); формування естетичної культури особистості (М. Каган, С. Миропольська, С. Русова та ін.); обґрунтування значення цінностей національної культури і мистецтва (Г. Ващенко, Г. Костюшко, Ю. Руденко, М. Стельмахович та ін.); роль естетичного виховання в процесі становлення особистості (І. Бех, О. Комаровська, В. Лозова, Г. Локарева, О. Семашко та ін.); реалізація художньо-естетичного досвіду в творчій діяльності (О. Рубан, Р. Ткач, Л. Петько та ін.).

Зміст, форми та методи виховання студентської молоді висвітлено в працях Р. Вайноли, А. Капської, О. Максимової, Ж. Петрочко, В. Тернопільської, Н. Чернухи, С. Шашенко та ін.

Можливості використання декоративно-прикладного мистецтва в соціальній та освітній сферах деталізовано у дослідженнях М. Власюк, І. Пацалюк, О. Сороки, Л. Фірсової та ін.

У дисертаційних дослідженнях останніх років механізми формування культури студентської молоді засобами художньої діяльності відображено в таких аспектах: виховання педагогічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів (О. Гомонюк), виховання толерантності студентів засобами декоративно-прикладної діяльності (Т. Осьмак), підготовка студентів саме педагогічних університетів до соціокультурної діяльності (О. Чернишенко); виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва (О. Гевко) та ін.

Загалом учені визнають вагому роль художньо-естетичної культури в особистісному та професійному становленні майбутніх педагогів, однак питанням формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності відводиться недостатньо уваги.

Незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, присвячених вихованню художньої та естетичної культури майбутніх педагогів, багато питань цієї складної теми залишаються не до кінця розв'язаними, оскільки існують *суперечності* між:

- вимогами суспільства до формування культурно багатой особистості молодой людини та реальним станом сформованості художньо-естетичної культури студентської молоді;

- вимогами до професійної компетентності студентів педагогічних університетів і недостатньою спрямованістю сучасних закладів вищої освіти на її формування в системі соціально-виховної роботи;

- потребою майбутніх педагогів в оволодінні техніками та прийомами декоративно-прикладної діяльності з метою формування власної художньо-естетичної культури та відсутністю необхідного змістово-технологічного забезпечення даного процесу.

Отже, об'єктивна суспільна значущість процесу формування художньо-естетичної культури особистості, визначені суперечності, недостатність теоретичного обґрунтування та практичної реалізації досліджуваних проблем

зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і є складовою комплексної проблеми «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №6 від 29.10.2015 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №8 від 15.12.2015 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати сутність та експериментально перевірити ефективність змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретико-методичні засади формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.
2. Розкрити особливості декоративно-прикладної діяльності та її місце в системі формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.
3. Обґрунтувати критерії, визначити показники та виявити рівні сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.
4. Розробити змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності та перевірити його дієвість.

Об'єкт дослідження – формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів.

Предмет дослідження – змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові теорії та положення про: культурологічні засади формування особистості (Г. Падалка, О. Рудницька, О. Шевнюк та ін.), роль художньої культури в становленні та розвитку особистості (І. Бех, О. Комаровська, Н. Миропольська та ін.); роль естетичного виховання у формуванні особистості майбутнього педагога (І. Зязюн, Л. Левчук, В. Лозовий, Я. Мамонов, Л. Печко, О. Шумейко та ін.); теорію та технології соціально-виховної роботи зі студентською молоддю (Р. Вайнола, А. Капська, О. Матвієнко, В. Тернопільська, С. Харченко, Н. Чернуха та ін.); сутність декоративно-прикладної діяльності (Л. Арістова, О. Гевко, Л. Зеленська, С. Коновець та ін.)

З метою розв'язання окреслених завдань застосовано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури, узагальнення теоретичних підходів до проблеми дослідження з метою окреслення поняттєвого апарату, виявлення сутності та специфіки формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; аналіз навчальної документації з метою виявлення змістових особливостей та контентного наповнення освітнього процесу щодо формування художньо-естетичної культури студентів, обґрунтування змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; *емпіричні* – анкетування, спостереження, тестування, метод незалежних експертних оцінок, ранжування, нарративні методики, аналіз результатів практичної діяльності студентів з метою визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою перевірки

ефективності змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності; *статистичні*: методи математичної статистики для аналізу і визначення якості дії змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано складові змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (напрями, змістове наповнення, форми та методи); розкрито сутність понять «художньо-естетична культура студентів педагогічних університетів» та «декоративно-прикладна діяльність студентів педагогічних університетів»; виявлено особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів; обґрунтовано критерії (когнітивний, емоційно-мотиваційний, ціннісний, творчо-діяльнісний), відповідні показники та рівні формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів;

- *уточнено*: трактування понять «художньо-естетична культура» та «декоративно-прикладне мистецтво», характеристику видів декоративно-прикладної діяльності;

- *подальшого розвитку* набули форми та методи освітнього процесу студентів педагогічних університетів з формування художньо-естетичної культури у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні: якісно нового змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; методичних рекомендацій для педагогів, студентів педагогічних університетів щодо підвищення ефективності формування художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, що залучені до процесу формування художньо-естетичної культури особистості засобами декоративно-прикладної діяльності, а також фахівців соціальної та освітньої сфер; у практичній роботі педагогів, вихователів, керівників творчих об'єднань, гуртків; у підготовці майбутніх соціальних педагогів та організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю під час викладання курсів «Прикладні методики в соціально-виховній роботі», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи».

Результати дослідження впроваджено у практику роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/2199 від 15.12.2017 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 3677 від 27.12.2017р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №01-28/850 від 30.05.2018 р.), Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (довідка № 1222/24 від 01.06.2018 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка № 1373 від 07.06.2018 р.).

Дослідження проводилося протягом 2015-2018 рр. На різних етапах дослідження охопило 881 особу: 856 студентів педагогічних університетів (з них: ЕГ – 204 особи, КГ – 232 особи) та 25 педагогів.

Особистий внесок здобувача. У статті, опублікованій у співавторстві з Р. Вайнолою, авторським є висвітлення складових змістового та технологічного забезпечення досліджуваного процесу.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дослідження було представлено у доповідях та повідомленнях на наукових, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (Ніжин, 5-6.05.2016 р.), «Сучасна наука і освіта: нові реалії та наукові рішення» (Болгарія, Варна, 1-13.07.2017 р.), «Соціальне виховання: від традицій до сучасності» (Київ,

29.03.2018 р.), «Проблеми розвитку сучасної науки: теорія та практика» (Іспанія, Мадрид, 27.04.2018 р.); *всеукраїнських* – П’яті, Шості, Сьомі та Восьмі Сіверянські соціально-психологічні читання (Чернігів, 29.11.2014 р., 25.11.2015 р., 14.12.2016 р. та 6.12.2017 р. відповідно), «Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи» (Рівне, 11.11.2016 р.), методологічний семінар «Нові тенденції і явища у дитячому і молодіжному середовищі в Україні: цивілізаційний, культурологічний, інформаційний виміри» (Київ, 16.11.2017 р.), круглий стіл «Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні» (Київ, 24.05.2018 р.); *щорічних звітно-наукових конференцій* професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» та на засіданнях кафедри соціальної педагогіки (2015-2018 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені в 10 публікаціях. Із них: 1 – методичні рекомендації, 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 2 зарубіжні публікації, 2 тез доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 270 сторінок, із них 168 сторінок основного тексту; 16 додатків обсягом 73 сторінки. У роботі представлено 8 таблиць і 15 рисунків, які відображені на 12 сторінках. Список використаних джерел нараховує 255 найменувань, із них 10 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

1.1. Художньо-естетична культура майбутніх педагогів у контексті науково-педагогічних досліджень

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки особливу увагу викликає феномен культури, оскільки філософія культури визначає місце і роль людини в житті суспільства.

Культура стала об'єктом спеціального теоретичного інтересу і отримала статус самостійного наукового поняття в епоху Нового часу. За свідченням німецького лінгвіста І. Нідермана, термін «культура» як самостійна лексична одиниця існує лише з XVIII ст. Раніше це поняття існувало у словосполученнях, означаючи функцію чогось: «cultura juris» (вироблення правил поведінки), «cultura scientiae» (здобуття знань, досвіду), «cultura literarum» (удосконалення мови) і та ін. У більшості лінгвістів не викликає сумніву, що латинське «cultura» походить від «colere» у значенні: піклуватися, удосконалювати, шанувати, заселявати [151, с. 6-7].

Перші тлумачення про культуру вчені знаходять в історії давніх римлян – вони вбачали в ній узагальнення всіх форм людської активності. Культура визначалась як штучне, рукотворне буття, отримане людиною в результаті перетворення буття суспільного – «натури». Поняття «культура», таким чином, було спочатку аналогічним до поняття «господарство» і співвідносилось з культурою чогось: культура душі, культура розуму, культу богів і культу предків.

Первинно поняття «культура» використав римський письменник Марк Порцій Катон (III ст. до н.е.) у значенні «агрокультура» в одному із трактатів про землеробство, де мова йшла про догляд за ділянкою землі. Згодом поняття

«культура» «відривається від земного ґрунту» й метафорично співвідноситься з розумністю [180]. Від цього ж слова утворене й середньовічне «cultura mentis» - культура мислення.

В античній свідомості поняття «культура» в цілому ототожнювалося з поняттям «пайдейя», тобто «освіченість». Пайдейя, за визначенням Платона, означає керівництво до зміни людини, усієї її сутності. У наступному розвитку філософської думки в Європі цей сукупний продукт людської діяльності (перетворений людиною художній образ), як і сам її процес, набував різних термінологічних визначень – «цивілізація», «виховання», «освіта», «формування» [124, с. 7].

Так римський філософ Марк Туллій Цицерон у своєму уявленні про культуру мав на увазі не землю, а духовність. У своєму трактаті «Тустуланські бесіди» (45 р. до н.е.) автор називає філософію «культурою душі», «мистецтво вигадування душі», тобто йдеться про необхідність культури душі й духу, і, на думку філософа, тільки завдяки культурі (обробленню) людина стає досконалішою істотою. Саме в культурі мислення Марк Туллій Цицерон вбачав шлях до розширення духовного світу людини [128, с. 6-7].

Наступним історичним етапом в розвитку філософії культури стала епоха Ренесансу.

Значення «культури» у XVII столітті подається вже ширше – те, що твориться людиною, на відміну від того, що твориться з природою (Д. Віко, 1725 р.). Отже, культуру розглядали як нову, створену людством реальність, штучну природу людини [67, с. 391-394].

З XVIII століття у філософії поняття «культура» отримало інше тлумачення та значення – освіченість, вихованість людини у суспільстві. Це підтверджувало, що культура містить матеріальні, духовні, художні різновиди людської діяльності, процеси цієї діяльності [35].

У науковий світ поняття «культура» ввів антрополог Е. Тейлор (1871 р.) що визначав цей термін як комплекс, що містить в себе знання, вірування, мистецтво, мораль, закони, звичаї, а також інші вміння та навички, засвоєні

людиною, як членом суспільства [212]. Базуючись на засадах попередника, американські вчені А. Крюбер і К. Клакхон згрупували визначення культури таким чином:

1. Описові визначення. Ці визначення базуються на концепції основоположника культурної антропології Б. Тайлора. Згідно з цими визначеннями, культура – це сукупність усіх видів людської діяльності, норм, уподобань, вірувань; вона охоплює мистецтво, мову, систему етикету, мораль, цінності, релігію, це, по суті, пристосування до соціального й природного оточення, яке складалося віками.

2. Історичні визначення, що підкреслюють роль традицій, звичаїв, обрядів, ритуалів, церемоній і соціального успадкування в процесі культурного розвитку людства, їх об'єднують із генетичними визначеннями, у яких увагу зосереджено на всьому тому, що зроблено людьми й передається з покоління в покоління - знаряддях, символах, поглядах, віруваннях тощо.

3. Нормативні визначення, що акцентують на значенні прийнятих правил і норм. Культура, таким чином, є способом життя індивіда, зумовленим його соціальним оточенням.

4. Ціннісні визначення. У них розуміють культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей групи людей, їх соціальних інститутів, норм і правил поведінки.

5. Психологічні визначення, що дозволяють зробити акцент на вирішенні людиною певних проблем на психологічному рівні. Культура вважається особливою формою пристосування людей до природного оточення, а також до їх матеріальних потреб і складається з усіх результатів такого пристосування.

6. Структурні визначення. Згідно з ними, культура є системою певних ознак, що по-різному пов'язаних між собою. Матеріальні й нематеріальні культурні ознаки, що організовані навколо основних потреб, а також утворюють соціальні інститути, які є ядром (моделлю) культури.

7. Ідеологічні визначення, що тлумачать культуру як організацію різних феноменів (матеріальних предметів, дій, ідей, почуттів), що є предметом символізації.

8. Визначення на базі теорій навчання, що пропонують погляд на культуру як поведінку, якої людина навчилася, а не набула як біологічну спадщину. Таке визначення культури характерне для культурантропології, де культура розглядається як властива людському виду поведінка, якої навчають і яка передається від одного індивіда, групи індивідів або покоління іншим за допомогою механізму соціальної спадковості.

9. Символічні визначення, що трактують культуру як організацію різних феноменів (матеріальних предметів, дій, ідей, почуттів), що складається у вживанні символів або залежна від цього [120].

Ще одну класифікацію запропонував Л. Кертман. В її основу було покладено визначення поняття «культура» за антропологічним, філософським та соціологічним підходами:

1. Антропологічний підхід, сутність якого полягає у визнанні самоцінності культури кожного народу, а також у визнанні рівноцінності усіх культур на землі. Прикладом визначення цього підходу може бути розуміння культури як те, що створено людиною, будь-то матеріальні предмети, зовнішня поведінка, символічна поведінка або соціальна організація, а також як спосіб життя, який наслідують спільність або плем'я.

2. Філософський підхід, який відрізняється від інших тим, що шляхом аналізу в житті суспільства виділяють певні риси, характеристики, закономірності. Їх і розуміють як те, що складає основу культури або причину її розвитку. Культура розуміється як «зміст» або як «спосіб буття» суспільства. Під поняттям «культура» філософи розуміють всі види перетворювальної діяльності суспільства і людини разом з її результатами.

За даним підходом поняття «культура» трактується: як шлях від замкнутої єдності через розвинене різноманіття до розвиненої єдності (Г. Зиммель), що має відносно постійний нематеріальний зміст, який

передається в суспільстві за допомогою процесу соціалізації (Г. Беккер), а також функціонує, як організована система, що спрямовує соціальні дії особистості, має регулятивну силу та впливає на всі соціальні процеси (Т. Парсонс) [96].

3. Соціологічний підхід, в якому культура трактується як чинник організації і утворення життя якого-небудь суспільства. Мова йде про те, що в кожному суспільстві є деякі культууроутворюючі «сили», що направляють його життя по організованому, а не хаотичному шляху розвитку. Водночас культурні цінності створюються самим суспільством, але вони ж потім і визначають розвиток цього суспільства, життя якого починає все більше залежати від створених ним цінностей [96].

Ми знайшли підтвердження доцільності теорії Л. Кертмана в кількох підходах до визначення поняття «культура», а саме:

- культура – це успадковані винаходи, речі, технічні процеси, ідеї, звичаї і цінності (Б. Малиновський);

- культура – це міцні вірування, цінності і норми поведінки, що організовують соціальні зв'язки і роблять можливою загальну інтерпретацію життєвого досвіду (У. Беккет);

- культуру можна сприймати як мову, вірування, естетичні смаки, знання, професійну майстерність і всякого роду звичаї (А. Радклифф-Браун).

У контексті нашого дослідження ми робили акцент на підходах до трактування поняття «культура» в педагогічній та психологічній науках.

Аналіз словникової педагогічної літератури дозволив відзначити, що культуру переважно трактують, як сферу духовного життя суспільства [68], а також явище, завдяки якому люди стають соціально адаптованими, активними та професійно придатними (Л. Хоружа) [226].

О. Шевнюк трактує поняття «культура» як певний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, втілений у типах і формах організації життя і діяльності людей, а також в цінностях, які створюються ними [241].

Психологічний аспект визначення поняття «культура» деталізовано З. Фройдом та К. Юнгом. Вчені підкреслювали, що поняття «культура» позначає всю суму досягнень, що відрізняють життя людини від життя її предків із тваринного світу, а також культура служить двом цілям: захисту людини від природи та врегулюванню відносин між людьми [44]. Психологічна наука розглядає ті сторони культури, що пов'язані з найвищими проявами психіки – духовною культурою, вищим рівнем особистісного розвитку (за О. Лазуровським), «самоактуалізацією особистості» (за А. Маслоу) [239].

Для нас базовим психологічним підходом стало визначення поняття «культури» Р. Бенедикта, який отожднює культуру і особистість, стверджуючи, що культура – це особистість суспільства [18].

Багатоаспектність визначення терміну дала нам змогу дійти висновку про тісний зв'язок між категоріями культури та особистості, що має наслідки у визначенні підходів в освітній практиці. Так, на думку Г. Балла і В. Медінцева, гуманістична орієнтація в освіті передбачає спрямованість на підвищення власне особистісного розвитку людини, що вимагає якомога повнішого її входження в культуру, не лише як носія, але й як суб'єкта останньої [12].

Водночас кінцевою метою педагога постає всебічний розвиток і максимальна реалізація потенцій індивіда, а це можливо лише за умови розвитку в ньому якості особистості, тобто буття культури в індивіді. Взаємозв'язок культури та особистості обумовлює зацікавленість можливістю використовувати культурні надбання суспільства в цілому для розвитку культури окремої особистості як педагогічного феномену.

Взаємозв'язок особистості і культури зазвичай розглядається у двох контекстах: особистість як індивід, індивідуальний носій культури; особистість як суб'єкт, творець цієї культури, як особистість у вищому значенні цього поняття [154].

В енциклопедичній літературі культурологічний підхід визначається як конкретно-наукова методологія пізнання та перетворення педагогічної реальності, основою якої є аксіологія; бачення освіти через призму поняття

культури, тобто розуміння її як культурного процесу, котрий відбувається у культуровідповідному середовищі, всі компоненти якого наповнені людськими змістами і слугують людині, котра вільно проявляє свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей [68].

Культурологічний підхід – це напрям в педагогічній практиці, в основі якого лежить принцип культуровідповідності освіти, котрий жодним чином не суперечить науковому змісту освіти, а доповнює його і збагачує. Цей підхід забезпечує гуманізацію та гуманітаризацію освіти.

Серед досліджень, що стосуються саме культурологічного підходу в освіті, передусім слід назвати праці І. Балхарової, М. Бастуна, В. Гури, І. Калмагорової, А. Погодіної, Є. Фортунової, в яких розроблені концептуальні положення та принципи розбудови освіти в контексті даного підходу в умовах навчання за різними аспектами [12, с. 7-14].

Культурологічний підхід (В. Гура) базується на конструктивній концепції культури, допомагає подолати внутрішні протиріччя уявлень людини і повернути учневі його суттєво людські характеристики як вільної особистості, яка самовизначається і знаходиться у безперервному діалозі з собою, з іншими особистостями та творами культури [58, с.16].

Сутність культурологічного підходу автор вбачає у тому, що в центрі уваги повинна опинитись людина як суб'єкт культури, а навчальне середовище повинно розбудуватись передусім як культурне середовище. Культурологічний підхід визначено як бачення людини крізь призму понять культури, яке дозволяє розглядати людину у навчальній діяльності як вільну, активну індивідуальність, здатну до самодетермінації в результаті спілкування з іншими особистостями, культурами, як в межах сьогоденного життєвого світу особистості (малий час культури), так і в інших епохах (великий час культури).

Згідно з трактуванням культурологічного підходу, що подано в наукових працях М. Бастуна, людина розглядається, як вільна особа, котра через буття у культурі самовизначається як особистість [14, с. 61-64].

Натомість І. Колмогорова, характеризуючи культурологічний підхід до формування культури педагога, визначає його як сукупність теоретико-методологічних положень та організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для освоєння й трансляції педагогічних цінностей і технологій, які забезпечують творчу самореалізацію особистості педагога у професійній діяльності. Аналізуючи поняття «культура» у контексті культурологічного підходу в освіті, авторка наголошує на людинотворній функції культури, і на тому, що входження людини в культуру є процесом теоретичного та ціннісного відношення до світу [106, с. 163-167].

Для аналізу поняття «організаційна культура навчального закладу» А. Погодіна також застосовує культурологічний підхід. На її думку сформована організаційна культура передбачає створення спільного простору, що містить цінності, норми і поведінкові моделі. Даний простір в свою чергу утворює помітну частину культуровідповідності освітнього середовища, котре є однією з важливих засад реалізації культурологічного підходу в освіті [181, с. 41-47].

Отже, культурологічний підхід в освіті слід розглядати у контексті розуміння культури як процесу творчої самореалізації особистості через пізнання культурних процесів минулого, сучасного та майбутнього в різних аспектах, сприйняття культурних цінностей не лише з позиції раціонального, а й шляхом емоційної реакції на культурні процеси та надбання.

На нашу думку, культурологічний підхід в освіті переконливо відображено у різних аспектах культури особистості: як систему цінностей, накопичених в ході історичного розвитку суспільства і готовності до збереження та поширення цих культурних цінностей; як середовище впливу на особистість та середовище її розвитку; як бажання долучитись до культурних надбань та їх художньо-естетичної інтерпретації; як процес творчої самореалізації, самовдосконалення та розвитку особистості; як процес створення нового творчого продукту особистості; як процес формування естетичного смаку; як інструмент формування широкого, культурологічного світогляду особистості, ерудованості, культури почуттів та гостроти сприйняття [14, с. 61-64].

Аналіз наукових джерел [68, 96, 120, 212] дозволив нам дійти висновку про те, що культура – явище багатогранне та багатоаспектне, тому до типології та структурування культури існує чимало підходів. У культурологічних дослідженнях «культуру» поділяють за ознаками носія, змісту (предмету), функцій, часового фактору, територіальності та регіональних особливостей, сфери, організаційної форми тощо. При цьому аналіз підходів до типологій культури дозволяє помітити, що різні автори одні й ті ж самі типи (види) культури виділяють, користуючись різними типологізаційними ознаками.

Ми здійснили спробу розглянути основні теорії та підходи до типологізації поняття «культура». Зокрема в сучасній культурології ввійшло в традицію поділяти культуру на «духовну» і «матеріальну» [182, с. 55].

В. Лозовий вважає, що до матеріальної культури належать засоби виробництва, предмети побуту, виробничі відносини, результати виробничого процесу тощо. Це широке коло речей, засобів, технологій їх творення, які спрямовані на задоволення матеріальних потреб людей, продовження людського роду.

Духовну культуру автор трактує як прояв духовного виробництва. Духовна культура, як і матеріальна, – усе те, що створено людиною, але її результати спрямовані на формування в людини ціннісних орієнтирів і задоволення духовних потреб: релігійних, моральних, правових, політичних, наукових, філософських, художніх. Духовна культура є тією сферою діяльності, яка пов'язана зі свідомістю, духом, його формуванням, розвитком і вдосконаленням [227].

Проте, відділити «духовну» культуру від «матеріальної» за критерієм задоволення потреб людини було б недоречно, адже існує багато речей, які можуть одночасно задовольняти і ті й інші потреби, наприклад: вироби декоративно-прикладного мистецтва.

Другою ознакою типології є регіональні, національні та глобальні підходи до визначення досліджуваного явища. Так, Т. Гетало, Н. Пальм визначають світову культуру як синтез кращих досягнень усіх національних

культур різних народів, що населяють нашу планету. Національну культуру вважають (Р. Вечірко, В. Вернадський, А. Швейцер, Т. Гриценко, С. Панарін, М. Лукашевич) передусім особливою сферою, певним простором спілкування, що об'єднує індивідів і реально існує завдяки набуттю деякими культурними явищами загального значення незалежно від того, на якій регіональній основі вони виникли [170].

Також культуру (М. Бахтін, Д. Гарднер, Й. Масуда, Т. Парсонс, П. Сорокін, Т. Фрідман, О. Шпенгер – зарубіжні теоретики національної культури; В. Андрущенко, Є. Головаха, П. Кононенко, С. Рядова, В. Табачковський, М. Шульга – українські вчені), підрозділяють на: світову, загальнолюдську, національну, етнічну, міську, сільську, молодіжну, особистісну, сім'ї і т. ін., беручи за основу спільність культурних цінностей, поглядів певних груп, що сформувались за різними ознаками та на різних рівнях [226, с. 54].

На нашу думку, така типологізація надто умовна, так само, як і поділ культури на матеріальну та духовну.

Ще одна ознака типологізації – це елітарність культури. Починаючи з XIX-XX ст. в працях представників німецької філософської школи (Ф. Гегель, Й. Гердер, І. Кант) та мислителів західного світу (Ф. Ніцше, А. Шопенгауер, О. Шпенглер) ми знаходимо визначення культури у двох формах: перша – «культура вчених» – є складовою, спеціалізованою, доступною для розуміння обраною меншістю; друга – «культура народу» – загальнозрозумілою, стереотипною, простою для розуміння [48].

Антагонічність «масової» та «елітарної» культури досить розгорнуто обґрунтовано в працях Ф. Ніцше та А. Шопенгауера, де автори зазначають, що людство спочатку було розподілено на дві групи: «людей користі» (здатних виключно до утилітарної діяльності) і «людей генія» (орієнтованих на художньо-творчу, активно-перетворювану діяльність та здатних до естетичного споглядання).

Подібний підхід пропонує американський культуролог Т. Еліот, який залежно від ступеня усвідомленості культури виділяв в її вертикальному зрізі два рівні: вищий і нижчий, розуміючи під культурою певний спосіб життя, який можуть виконувати тільки вибрані – «еліта». Елітарна культура містить у собі витончене мистецтво, класичну музику і літературу, створені талановитими професіоналами, призначені для освічених або вищих верств суспільства [119].

Х. Ортега-і-Гассет у роботах «Повстання мас», «Мистецтво в теперішньому і минулому», «Дегуманізація мистецтва» продовжив розвиток концепції масового суспільства і масової культури. Якщо елітарна культура орієнтована на обрану, інтелектуальну публіку, масова розрахована на «усереднений» рівень розвитку наймасовіших споживачів, часто заохочує примітивні схильності людей.

Отже, ми вважаємо, що масова культура – це форма культури, твори якої стандартизуються і поширюються серед широкої публіки без урахування регіональних, релігійних чи класових відмінностей [22].

Відомий англійський критик Кеннет Тайнен вважає, що вирішальну оцінку масової культури дає ринок, який трактує мистецтво як предмет споживання, підпорядкований економічним міркуванням, а не внутрішньою логікою змісту. У масову культуру обов'язково включається комплекс духовних цінностей, які відповідають смакам і рівнем розвитку масових споживачів, доступні всім, незалежно від їх освіти [15].

В. Антофійчук визначає елітарну культуру як культуру, що створюється привілейованою частиною суспільства або, на її замовлення, – професійними творцями. Найчастіше продукти творчої елітарної культури випереджають рівень запитів середньостатистичної людини. Споживачами є освічені, високоінтелектуальні члени суспільства – з підвищенням рівня освіченості суспільства – розширюється коло її споживачів [7].

Ще один підхід до видів культури запропонували вітчизняні дослідники С. Грица, І. Лященко, О. Найден, В. Новайчук, які виділяють народну культуру окремим видом з особливими характеристиками і визначають її як результат

народної творчості, що відображає духовні пошуки народу та створюється, як правило, анонімними творцями. У такій культурі панує сила традиції, раз і назавжди прийнятих звичаїв, що передаються від поколінь до поколінь на сімейному рівні. Елементами народної культури визначено: обряди, звичаї, міфи, повір'я, легенди, фольклор, що передаються за допомогою природних здібностей кожної людини: її пам'яті, усного мовлення і живої мови, природного музичного слуху.

Отже, в типологізації видів культури представлено такий розподіл:

- культура елітарна та масова;
- культура світова;
- культура народна.

Для нашого дослідження важливим є деталізація взаємозв'язків «культура-особистість». Сучасна культурологія розглядає формування культурної свідомості особистості у суспільстві через призму впливів соціокультурних факторів як стабільних, так і стихійних. Культура особистості в системі тієї чи іншої суспільної групи складається значною мірою стихійно: людина з дитинства наслідує старших, привчається виконувати певні правила поведінки, засвоює основоположні для даної культури поняття; набуває ту ціннісну систему, яка характерна для культури даного соціуму [69].

Е. Гусинський вважає, що шлях індивідуальної культури вибудовується у відповідності до власної природи людини та культури суспільства. Культура суспільства визначає горизонт розвитку культури особистості, але при наявності яскраво вираженої творчої активності особистість з часом може підійти до горизонту настільки близько, що це змусить її посунутися: так вплив видатної індивідуальної культури перетворює культуру суспільства [60].

Отже, на нашу думку, має право на існування твердження, що культура особистості складається з:

- предметних результатів діяльності суспільства (результати пізнання, твори мистецтва, норми права й моралі);

– суб'єктивних людських сил і здібностей (світогляд (широкий); знання і вміння; професійні навички; рівень інтелектуального, морального, естетичного розвитку тощо).

Тобто, ми можемо виділити такі рівні культури особистості:

– суспільний, що передбачає певний рівень культури, сформований під впливом суспільних факторів, середовища існування;

– індивідуальний – який формується власними силами особистості шляхом особистого сприйняття, через власні емоції існуючої системи культурних цінностей на підставі сприйняття власної системи поглядів, а також вдосконалення цієї системи шляхом її реалізації через творчість.

Реалізація потенціалу особистості відбувається у різноманітних сферах. Відповідно до сфери реалізації дослідники виокремлюють такі види культури, як:

– педагогічна культура особистості, як особливе утворення діалектичних інтегрованих педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності; цінність і гармонійна єдність індивідуальних властивостей, у тому числі креативних; динамічність і неперервність саморозвитку, постійну роботу над собою з метою зростання рівня власної культури, зокрема педагогічної [56];

– духовна культура особистості, як сукупний духовний досвід людства, інтелектуальна і духовна діяльність, її результати, що забезпечують розвиток людини як особистості. Духовна культура існує в різних формах: звичаї, норми, зразки поведінки, цінності, ідеали, ідеї, знання, що склалися в конкретно-історичних соціальних умовах [77];

– родинно-побутова культура особистості, як моральні, духовні сімейно-побутові традиції, що перевірені та примножені не одним поколінням, містять у собі морально-етичні цінності; покликана служити зміцненню сімейно-родинних зв'язків та відносин, формуванню ціннісної системи людини;

забезпечує процес зростання взаєморозуміння між батьками та дітьми, допомагає вдосконалювати процес домашнього виховання [210, 118];

– естетична культура особистості, яку трансформують, як сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ навколишньої дійсності, творів мистецтва, бажання і необхідність вносити прекрасне в навколишній світ, оберігати природну красу [70, с. 202-205];

– етична культура особистості, як оцінка людини з погляду її поведінки в житті, суспільстві, її моральності, честі, порядності, дружби, кохання, бажання і вміння жити в злагоді з власною совістю і світом, позбавляючись гріховності, творити добро [226, с. 62];

– художня культура особистості, як культура виробництва мистецтва, його розповсюдження, пропаганди, сприйняття, розуміння; культура насолоди мистецтвом [41];

– релігійна культура особистості, як сукупність наявних у релігії способів і прийомів здійснення буття людини, що реалізуються в релігійній діяльності і представлені в її продуктах; несуть релігійне значення і зміст, переданих і освоєваних новими поколіннями [131];

– національна культура особистості визначається як система цінностей та культурних норм, їх творення, відбору та ретрансляції, що лежить в основі єдиної національно-культурної ідентичності і служить об'єднавчим чинником суспільства в умовах поліетнічних, полікультурних держав сучасності [68];

– фізична культура особистості, як раціональна, організована та систематична діяльність сну, активність, що використовується людиною для оптимізації стану свого здоров'я [216];

– економічна культура особистості, що є синтезом економіко-фінансової грамотності і психологічних якостей людини, завдяки яким вона включається в економічну сферу суспільства як суб'єкт економічної діяльності [39];

– екологічна культура особистості, як сформованість наукових знань про взаємодію людини, суспільства і природи; екологічних ціннісних орієнтацій,

норм і правил; морально-естетичного ставлення до природи; умінь і навичок з вивчення природи та її охорони [67];

– правова культура особистості, як зумовлений правовою культурою суспільства ступінь правової розвиненості, ціннісної інформаційно-правової освіченості особи, що дає їй змогу адекватно орієнтуватися у різних правових ситуаціях, дотримуватися правомірної поведінки [201];

– пізнавальна культура особистості, як розвинута потреба до ознайомлення та оволодіння знаннями про закони природи та світу взагалом, пізнання соціальних явищ для визначення у відповідності з цим ціннісного відношення до світу [226];

– політична культура особистості, як рівень і характер політичних поглядів, знань і переконань громадянина (особистості, групи, громади), уміння застосовувати їх у процесі громадсько-політичної діяльності, а також зміст і якість соціальних цінностей, традицій та норм, що регулюють політичні відносини [183];

– професійна культура особистості, що визначається як цілісне особистісне утворення, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх елементів культури індивіда, яке динамічно та нелінійно розвивається, специфічно проявляючись у сфері професійної діяльності та спілкування [84] та містить певні особистісні якості, норми ставлення до різних складових професійної діяльності [90].

Узагальнені нами підходи до видів культури знайшли відображення в рис. 1.1.

З метою розв'язання завдань нашого дослідження ми здійснили спробу деталізувати зміст складових поняття «художньо-естетична культура».

Поняття «естетична культура» Я. Мамонтов трактує як складну якість цілісної особистості, спрямовану на гармонізацію всіх сторін життєдіяльності людини та її взаємовідносин з навколишнім середовищем. Естетичну культуру особистості науковець структурує за такими аспектами: естетичне споглядання (естетичне сприйняття), що полягає в естетичній оцінці особистістю власного

духовного світу, навколишньої дійсності; естетичне ставлення до творів мистецтва; мистецька творчість, яка передбачає діяльність особистості на перетворення й удосконалення її внутрішнього світу та оточуючого середовища за законами добра і краси [208, с. 28-31].

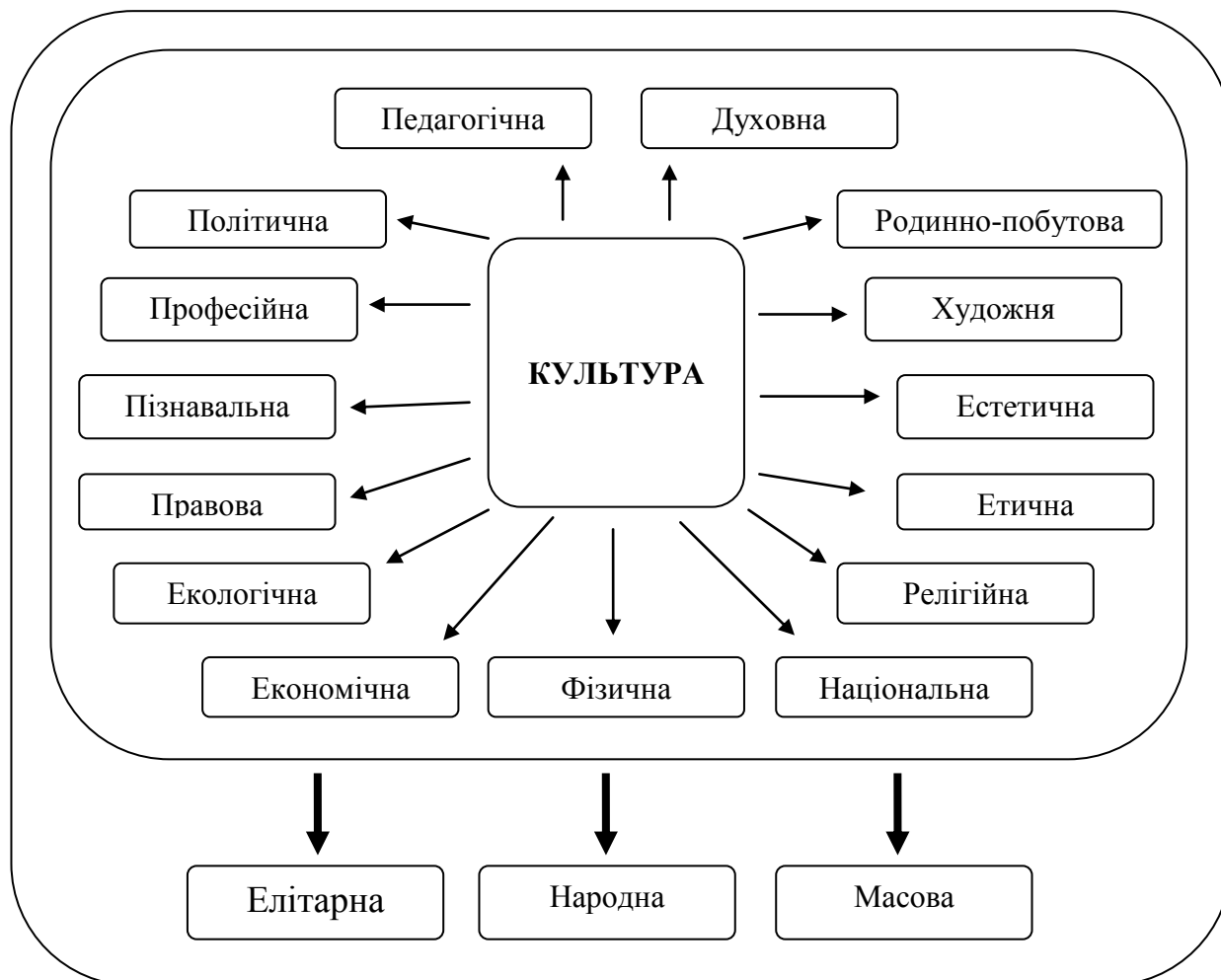

Рис. 1.1. Види загальнолюдської культури

Так Л. Зязюн визначає естетичну культуру як специфічний, емоційно-почуттєвий досвід людини, який через потреби, мотиви, установки тощо зумовлює ставлення людини до предметів і явищ об'єктивного світу та їх оцінку в парадигмі позитивне-негативне [79, с. 101-108].

О. Шумейко наголошує, що рівень естетичної культури виявляється у розвитку усіх компонентів естетичної свідомості. Естетична свідомість, за думкою автора – це форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки,

ідеали і виражається в естетичних поглядах та художній творчості. У структурі естетичної свідомості автор виокремлює:

- естетичні сприйняття, що виявляються у спостережливості, умінні помітити найсуттєвіше, відображають зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, здатність відчувати радість від побаченого;
- естетичні почуття – це почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в навколишній дійсності, творах мистецтва;
- естетичні судження, що передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища;
- естетичні смаки, що постають як емоційно-оцінчне ставлення людини до прекрасного, мають вибіркового суб'єктивний характер;
- естетичний ідеал, як своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює навколишню дійсність [242].

Аналізуючи ознаки естетичної культури педагога, Л. Дементьєва поділяє їх на чотири групи.

До першої вчена зараховує ті, що характеризуються професійно-мотивованою спрямованістю до педагогічної професії, інтересом до теоретичних проблем естетичного виховання, прагненням до здійснення на практиці роботи з естетичного виховання, поєднуючи її з основною педагогічною діяльністю, бажанням удосконалюватися у сфері естетичного виховання учнів.

До другої групи ознак належать: знання в галузі естетики, естетичного виховання, теорії та історії мистецтва.

Третя група передбачає певний ступінь розвитку естетичних потреб та естетичних смаків, естетичного ідеалу, розвинену емоційну сприйнятливість, багатоаспектність естетичних почуттів.

Четверту групу становить ряд практичних проявів естетичного в діяльності педагога у сфері естетичного виховання, в культурі мовлення, естетиці поведінки, в зовнішньому вигляді [65].

В естетичній культурі педагога А. Балян, О. Кременцова виокремлюють такі особистісні якості: естетику поведінки; культуру мовлення, його емоційність, точність, образність, виразність; розвинений художній і естетичний смак; єдність естетичних знань, переконань і поведінки; високорозвинений естетичний ідеал; потребу в естетичному та художньому вихованні, самовихованні та самоосвіті; потребу в розвитку власних творчих здібностей і обдарувань [13, с. 5]. Автори стверджують, що наявність цих особистісних якостей, ступінь їх вираження у діяльності і поведінці характеризують рівень естетичної культури педагога.

Н. Чернікова зазначає, що естетична культура майбутнього педагога виявляється у сформованості естетичного ставлення до навколишньої дійсності і створює можливості для творчої самореалізації в різноманітних видах навчальної та позанавчальної діяльності. При цьому вчена наголошує на тому, що в контексті підготовки майбутнього педагога естетична культура виконує ряд функцій: пізнавальну (пізнання світу прекрасного), трансляційну (збереження і передача культури), нормативну (оволодіння нормами естетичної поведінки), аксіологічну (сприйняття культури як цінності), семіотичну (оволодіння специфічною мовою культури), гедоністичну (потреба в насолоді) [237].

І. Андрощук, Л. Фірсова естетичну культуру педагога тлумачать як цілісне, складне особистісне утворення, що відображає розвиненість емоційно-естетичної сфери, естетичної свідомості, наявність необхідних естетичних знань, перетворювати дійсність за законами краси, уміння реалізовувати власний естетичний досвід у педагогічній діяльності, основа її здатності до сприймання та оцінки прекрасного і повторного, високого і низького, трагічного і комічного в житті і мистецтві, а також здатність і потребу сприймати та перетворення дійсності за «законами краси» [230, с. 104-109].

Отже, *естетичну культуру* дослідники розглядають як цілісну складову особистості майбутнього педагога, естетичної сфери, емоційно-почуттєвого досвіду, що відображає розвиненість емоційного ставлення та взаємовідносини з естетичними явищами об'єктивного навколишнього світу та їх оцінювання.

Естетична культура педагога проявляється у професійно-мотиваційній спрямованості до педагогічної діяльності, інтересі до проблем естетики та особливостей естетичного виховання; у систематичному розвитку власних естетичних поглядів, потреб, почуттів, смаків та ідеалів; емоційній сприйнятливості та культурі ставлення; в єдності естетичних знань, переконань та естетичної поведінки в діяльності педагога; в потребі постійного розвитку власних творчих здібностей і обдарувань, а також перетворенні дійсності за «законами краси» та наявності вмінь реалізовувати власний естетичний досвід у педагогічну діяльність.

На наступному етапі теоретичного аналізу ми вважали за доцільне здійснити характеристику поняття «художня культура майбутнього педагога». В. Большаков розглядає «художню культуру» в трьох проявах. Художня культура особистості являє собою, по-перше, розвиток у людей і реалізацію в їх житті художніх здібностей, створювати художні цінності і сприймати їх у цій якості. По-друге, художня культура – це саме створення художніх цінностей, художня творчість, тобто художня обробка, художнє оформлення, одухотворення різних матеріалів, речей, процесів і т.д., а також – творіння штучних, естетично та художньо значущих, форм і сенсів, створення творів мистецтва. По-третє, художня культура особистості виявляється у функціонуванні художніх цінностей, облагороджування, одухотворення людини в процесі взаємодії з ними [32].

Художню культуру, як засіб формування естетичної свідомості розглядає Б. Єрасов. Художня культура, відбиваючись у свідомості людей, формує естетичну свідомість та її культурні форми. Становлення і розвиток художньої культури особистості визначається як процес поетапний, що протікає під впливом демографічних, соціальних і соціально-психологічних та інших факторів. У ньому задіяні механізми як стихійного, так і свідомого (цілеспрямованого) характеру, що визначаються в цілому середовищем спілкування і умовами діяльності індивідів, їх естетичними параметрами [75].

Н. Крилова визначає художню культуру, як інтегровану якість особистості, що включає художні здібності, естетичні знання, практичні вміння, необхідні в творчій діяльності, а також художньої освіченості, творчого мислення, переживання, уяви [121].

Художню культуру О. Рудницька трактує як сукупність процесів і явищ духовно-практичної діяльності людини, котра створює, розповсюджує і опановує твори мистецтва. Художня культура є поліфункціональна і має культуротворчий характер, обумовлений її впливом на особистість. За допомогою художньої культури суб'єкт стає носієм цінностей, її він співвідносить з власними ідеалами та [191].

Л. Стопович визначає, що художня культура є вищим етапом розвитку естетичної культури, тому вона включає в себе сукупність процесів і явищ духовної пралюдини [76].

Взаємозв'язок естетичної та художньої культури демонструє Н. Зеленська через визначення естетичного та художнього смаку. Естетичний смак автор тлумачить як більш широке поняття, ніж смак художній, він виявляється у ставленні до мистецтва. Представники творчих професій (письменники, музиканти, художники, дизайнери), володіючи художнім смаком, мають, безумовно, і естетичний смак, який виявляє своє естетичне ставлення до об'єктивної дійсності загалом і до окремих її галузей. Художній смак – це й відчуття, розуміння краси в житті, це й передача почуття прекрасного у своїй творчості [75].

Характеризуючи поняття «художня культура» ми вважали за доцільне розкрити зв'язки художньої культури з поняттям «мистецтво». Л. Арістова вважає мистецтво змістовним ядром художньої культури, що в синтезованому вигляді відтворює чуттєві уявлення людини про навколишню дійсність. Мистецтво втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати людину. Людина звертається до мистецтва у пошуках істини й сенсу життя. У процесі сприйняття та осмислення трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького виховується та розвивається особистість [8].

Мистецтво як соціально-естетичний феномен, за висновками Р. Чумічевої, відображує соціально значущі цінності, до яких спрямовується «ідеальне, вище» «Я» людини. Через мистецтво у безпосередньо-емоційній формі відбувається трансформація цінностей суспільства в особистісно значущі. Самосвідомість, саморегуляція, на думку автора, у формуванні яких мистецтво має велике значення, намагаючись немов би «підтягнути» особистість до високого рівня ціннісних орієнтацій, котрі воно відображає [21].

Співзвучною є думка Н. Миропольської, що твори мистецтва через переживання художніх образів дають особистості можливість знайти свою справжність, себе – реалізуючи не лише конкретні прояви життя, але й переживання, прагнення, почуття та настрої, що подані своєрідними образно-виражальними засобами. Вплив творів мистецтва на особистість здійснюється через переживання, почуття, тим самим відкриваючи шлях до порівняння, зіставлення, самостійних висновків, що відіграє виняткову роль у розвитку [148, с.18].

На думку науковців, виняткове значення мистецтва полягає в тому, що воно загалом виконує нічим іншим не замінну педагогічну, виховну функцію, без якої практично неможливе повноцінне буття зростаючої особистості. Маємо відмітити, що таке твердження повною мірою стосується й художньо-естетичної культури.

Отже, визначення мистецтва як прояву художньої культури особистості, що є її змістовним ядром, а також відтворює чуттєві уявлення людини про навколишній світ, дозволяє знаходити їй істини та сенс життя, вибудовувати художні ідеали, сприяє формуванню самосвідомості, саморегулювання і підвищеному рівню ціннісних орієнтацій; дозволяє трансформувати цінності суспільства в особистісно значущі, через переживання, почуття, відкриває шлях до порівняння, зіставлення, самостійних висновків, дозволило нам вважати мистецьку діяльність необхідною складовою художньої культури майбутнього педагога.

Виходячи з цього, ми будемо тлумачити *художню культуру майбутнього педагога* як особистісне утворення, що передбачає розуміння культурного

змісту творів мистецтва, засвоєння мистецьких цінностей, трансформації чи інтерпретації їх у власні художні потреби та творчі вироби.

Узагальнення підходів до визначення понять «художня культура» та «естетична культура»; «художня культура майбутнього педагога» та «естетична культура майбутнього педагога» дозволило нам наблизитися до розуміння базового поняття нашого дослідження «художньо-естетична культура».

Л. Божович визначає художньо-естетичну культуру як універсальний засіб особистісного розвитку людини на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб і інтересів. Формування художньо-естетичної культури особистості в контексті навчання автор трактує як один з аспектів виховання освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я, всебічний розвиток її природних здібностей і задатків [24].

Н. Бутенко розглядає художньо-естетичну культуру особистості як невід'ємну частину духовної і матеріальної культури в контексті отримання особистісного досвіду через оволодіння мистецтвом і культурними засобами, знаннями, що сприяють розумінню художніх образів, посилюють інтерес до культури та мистецтва, формують естетичні норми, вподобання та художній смак. Художньо-естетична культура виступає в якості цілісного результату соціокультурного розвитку особистості і здібності до самостійної естетичної та творчої діяльності, що впливає на отримання ціннісного досвіду, який стане орієнтиром в подальшому житті людини [34].

Поняття художньо-естетичної культури В. Каминін пропонує розглядати як особливий вид естетичної культури, результат художньої діяльності як діяльності нової якості. В результаті такої діяльності формується культура, яку можна визначити як художньо-естетичну [85, с. 96-102].

Як складну інтегровану якість особистості, що має прояв в емоційному відгуку на художній зміст творів мистецтва та передбачає розвиненість емоції, почуття, інтересів, потреб, уподобань, ставлень, художньо-естетичну культуру визначає І. Онищук. Основи культури особистості, художньо-естетичної в тому числі, формуються у результаті художньо-творчої діяльності з освоєння

еталонів краси в мистецтві та довкіллі. Художньо-естетична культура формується в умовах інтеграції естетичної, художньо-продуктивної діяльності як культуротворчий, емоційно забарвлений процес [163, с. 62-70].

Як відзначає Н. Зеленська, художньо-естетична культура є найважливішою складовою духовного обличчя особистості. Від її наявності та ступеня розвитку в людині залежить її інтелігентність, творча спрямованість зусиль і діяльності, особлива натхненність спрямованостей до світу та інших людей [75, с. 76].

За поглядами Н. Зеленської метою художньо-естетичної культури є: формування внутрішнього світу людини, сприяння розвитку людини як творця культурних цінностей; розв'язання завдання інтелектуально-емоційного відображення буття в художніх образах і різноманітних аспектах, що забезпечують творчу діяльність.

Отже, на нашу думку, *художньо-естетичну культуру* ми можемо розглядати, як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, формування внаслідок емоційного ставлення до таких цінностей естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, втілення емоцій, викликаних художньо-естетичним змістом творів мистецтва у власній творчій діяльності. Стрижневою категорією художньо-естетичної культури виступає мистецтво, яке є засобом формування художньо-естетичної культури, з одного боку, через сприйняття існуючих надбань мистецтва, з іншого боку, через мистецтво, як діяльність, створення нових мистецьких творів.

У контексті нашого дослідження ми вважали за доцільне охарактеризувати процес формування художньо-естетичної культури в контексті педагогічного процесу, тобто зупинитися на понятті «художньо-естетичне виховання».

Художньо-естетичне виховання як теорія і процес є частиною педагогічної практики і науки, що має певну регулятивну функцію у формуванні людини [80]. Виховуючи естетичні почуття, смак, воно виробляє в особистості «іміунітет» проти потворних явищ. Формування інтелігентності,

посилення моральних якостей людини, виховання в особистості високого рівня художньо-естетичної культури вимагають особливої уваги у тих сферах діяльності, в яких етичне і естетичне найбільш тісно пов'язані.

Енциклопедичні джерела визначають художнє виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах складовою частиною естетичного виховання. Даний процес визначено (Н. Ветлугина, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонт'єв, Н. Сакуліна, Б. Теплов, Є. Флерина та В. Шацька та ін.) як формування засобами мистецтва естетичного сприймання, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне. Метою художнього виховання, на думку дослідників (Н. Волошина, О. Ігнатович, І. Мілютіна, Н. Миропольська, Н. Невмерович,) є розвиток інтересу до мистецтва, формування вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості тощо [68].

Говорячи про вплив художньо-естетичної культури на особистість майбутнього педагога, маємо враховувати, з одного боку, специфічну вікову та групову належність – студентство, з іншого боку, розуміння значущості рівня художньо-естетичної культури для професійного розвитку майбутнього фахівця-педагога, на якого в подальшому, у професійній діяльності покладене завдання передавати свої надбання, свій художньо-культурний досвід, формувати моральні, художньо-естетичні якості своїх власних вихованців.

Отже, в сучасній науковій літературі розвиток художньо-естетичної культури майбутнього педагога розглядають, як невід'ємну частину його гармонійного розвитку. Відповідно рівень художньо-естетичної культури майбутнього педагога є важливою складовою його загальної педагогічної культури.

Художньо-естетичне ставлення до педагогічної праці свідчить про те, що педагог виявляє духовно-практичний зв'язок з предметом своєї діяльності, у результаті чого його праця перестає бути лише засобом розв'язання практичних питань і набуває ознаки високої духовності, емоційно-чуттєвої виразності та цілісності. Як наголошує В. Каминін, немає сумніву в тому, що естетичне

ставлення педагога до праці є найвищим показником її змісту і характеру організації, свідчить про гармонійне поєднання таких її проявів, як зміст, форми, методи, етапи та способи [89].

Відповідно розвиток художньо-естетичного культури студентів необхідно здійснювати враховуючи принципи та особливості їхньої професійної орієнтації, професійної спрямованості у вищих педагогічних навчальних закладах. У зв'язку з цим нашу увагу привертає професіограма педагога, запропонована дослідниками Г. Корольовою та Г. Петровою, до якої належить ряд компонентів:

- художня спрямованість особистості (високорозвинений естетичний ідеал);
- естетична активність педагога як необхідна складова активної життєвої позиції, активне ставлення до духовних цінностей;
- інтерес до естетики, до історії мистецтва, питань театральної культури і практичних проблем естетичного виховання;
- потреба у спілкуванні з мистецтвом, активній естетичній освіті, самоосвіті і самовихованні;
- органічне поєднання інтересу до професійно-педагогічної спрямованості з інтересом до мистецтва), рівень духовної та естетичної культури (володіння загальнотеоретичними, спеціальними, психолого-педагогічними знаннями);
- розуміння сутності та специфіки естетичної свідомості, естетичної діяльності;
- усвідомлення сутності мистецтва, знання його різноманітних видів та їх особливостей;
- обізнаність із сучасною теорією естетичного виховання і використанням педагогічних принципів, форм, методів естетичного виховання, практична підготовленість педагога, що уможливорює забезпечення високого рівня естетичного виховання особистості вихованців, володіння методикою естетичного виховання на заняттях, факультативах та позакласних заняттях;

- організація позакласних (позааудиторних) заходів емоційно-естетичного спрямування: творчі зустрічі, екскурсії, вечори тощо), естетична культура поведінки педагога (педагогічний такт, цілеспрямованість, любов і повага до дітей;
- культура мовлення педагога: її виразність та емоційність;
- зовнішній естетичний вигляд та психічні процеси педагога, що забезпечують високий рівень естетичного виховання особистості (високорозвинений естетичний ідеал);
- гармонія наочно-образного і логічного мислення;
- високий рівень розвитку емоційної сфери, естетичного сприймання, відтворюючого і творчого смаку;
- наявність і використання професійно-педагогічних і художньо-творчих здібностей життєдіяльності педагога) [175, с. 109-111].

Отже, художньо-естетична культура покликана розвинути у майбутнього педагога вміння використовувати власний художньо-естетичний потенціал, цінності, ідеали у всіх сферах педагогічної діяльності, що дозволить йому пріоритетом визначити не тільки набуття художніх знань, умінь та навичок, а й збагачення емоційно-чуттєвої сфери вихованців, виявлення інтересу до прекрасного у навколишньому житті і мистецтві, формування у вихованців здатності до емоційно-чуттєвого сприйняття дійсності, виховання потягу до творчості, як складової саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Таким чином, *художня культура* майбутнього педагога трактується у роботі як особистісне утворення, що передбачає розуміння культурного змісту творів мистецтва, засвоєння мистецьких цінностей, трансформації чи інтерпретації їх у власні художні потреби та творчі вироби.

Естетичну культуру майбутнього педагога представлено як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного навколишнього світу.

Художньо-естетичну культуру (Л. Божович, Н. Бутенко, Н. Зеленська, В. Каминін та ін.) визначено як невід'ємну частину духовної і матеріальної культури особистості в контексті набутого нею досвіду через оволодіння засобами мистецтва, що сприяє формуванню знань художньо-естетичної культури, художньо-естетичних цінностей, прагнень, емоцій та готовності до творчої художньо-естетичної діяльності.

Обґрунтовано, що художньо-естетична культура студентів педагогічних університетів є важливою складовою загальної педагогічної культури. У зв'язку з цим, запропоновано визначення *художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів* як складової культури майбутніх педагогів, що містить художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість та здатність до створення художньо-естетичного продукту у процесі виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

Саме здатність повноцінного сприйняття і розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності надає можливість студентам педагогічного університету стати носієм, транслятором і творцем цієї культури та формує спроможність до творчого самовираження та самореалізації у професійно-педагогічній діяльності.

Узагальнення підходів до визначення художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів дозволило нам надалі виокремити декоративно-прикладну діяльність як чинник формування даного виду культури у студентів педагогічних університетів. Саме цей аспект буде деталізовано у змісті наступного параграфа.

1.2. Декоративно-прикладна діяльність як чинник формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів

Визначення сутності формування художньо-естетичної культуристудентів педагогічних університетівпотребувало деталізації змісту складових даного процесу.

Формування художньо-естетичної культури – надзвичайно складний процес, у якому беруть участь багато чинників. Серед них помітну роль відіграє декоративно-прикладне мистецтво – специфічна сфера творчої художньо-трудої діяльності, що має різноманітні й неоднозначні зв'язки з багатьма аспектами суспільного життя [191].

Відомо, що художня культура людини формується залежно від ступеня й характеру освоєння нею творів мистецтва. Художньо-естетична культура як інтегративна якість особистості визначається здатністю до активного внутрішнього мистецького діалогу. Її компоненти утворюють сформовані цінності, які реалізуються в діяльності і в яких результати суспільної культури постають як особистісні досягнення. У процесі сприйняття і створення художніх виробів людина духовно і естетично збагачується, а також змінює свої погляди на життя і роль мистецтва. Художньо-естетична культура у всій багатоманітності її видів стає при цьому надбанням особистості, її естетичним світом, завдяки якому збагачується життєвий досвід і досвід художнього бачення, формуються художні почуття, смаки, потреби, які свого часу набувають культурно-естетичної форми.

Нами було встановлено, що формування художньо-естетичної культури більшістю дослідників (Л. Божович, Н. Бутенко, Н. Зеленська, В. Каминін, І. Онищук та ін.) пов'язується із сферами професійної діяльності суб'єктів даного процесу та середовищем, в якому він здійснюється.

Аналіз наукових підходів у параграфі 1.1. дозволив узагальнити розуміння художньо-естетичної культури як є системи соціальних та особистих цінностей, які своєю чергою, становлять зміст виховання [97, с. 31-35].

Саме декоративно-прикладне мистецтво покликане задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, що реалізовується в естетичному переосмисленні та художньому втіленні дійсності, що інтегрує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби особистості [232].

Декоративно-прикладне мистецтво (з лат. *decoro* – прикрашаю) – це галузь декоративного мистецтва, що спрямована на створення художніх

виробів, що характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті [133].

Народне образотворче і декоративне мистецтво своїми коренями сягає глибокої давнини. Воно нерозривно поєднане з магічно-обрядовою і господарською діяльністю людини. Саме тому твори народного мистецтва містять як духовні, так і матеріальні ознаки. Між звичайними побутовими предметами з дерева, глини, каменя та інших матеріалів і предметами – творами народного мистецтва не існує чіткої межі.

Народне декоративно-прикладне мистецтво – одна з форм суспільної свідомості і суспільної діяльності. Воно зародилося в первісному суспільстві, коли людина жила в умовах родового ладу, а засоби до існування добувала примітивними знаряддями. Тоді вся діяльність могла бути тільки колективною. Відсутність складних трудових операцій призводила до того, що всі члени колективу мали одні й ті ж обов'язки, опановували одні й ті ж трудові навички [47].

Саме тому найчастіше для визначення сутності декоративно-прикладного мистецтва вживається назва – народне мистецтво. Тому декоративно - прикладне мистецтво – це мистецтво широких мас. Воно виникло в процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язане з його життям і побутом.

На всіх етапах історичного розвитку твори народного мистецтва, залишаючись невід'ємною частиною матеріальної культури, водночас є важливою галуззю духовної культури народу. Основи художнього, духовного, естетичного невіддільні від утилітарного, ця єдність обґрунтовує глибоку життєву правду народного мистецтва.

До видів декоративно-прикладного мистецтва, що мають народний характер, належить: художнє деревообробництво, художня обробка каменю, художня обробка шкіри і рогу, художня кераміка, художнє скло, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивка, мереживо, виготовлення виробів з бісеру, емалі, а також меблів, посуду, хатніх прикрас, іграшок, одягу, ювелірних виробів.

Між прикладною і декоративною природою мистецтва є проміжна декоративно-прикладна, що поєднує в собі ужиткові і функціональні якості об'єднано-просторової конструкції та художні експресії відповідного декору.

Декоративно-прикладне мистецтво – національне за своєю природою, воно народжується з традицій, звичаїв, вірувань народу, безпосередньо наближене до виробничої діяльності та побуту людини, завжди йде поруч із соціальними подіями (святами, обрядами, ритуалами тощо). Народність декоративно-прикладного мистецтва виявляється у витворах, в основі яких лежать естетичні ідеали, що розкривають найпрогресивніші тенденції епохи, стильову єдність. І хоч вироби декоративно-прикладного мистецтва переважно випускаються художньою промисловістю, зокрема підприємствами художніх промислів, вони значною мірою зберігають національні особливості [222].

Нині декоративно-прикладне мистецтво – складне, багатогранне художнє явище. Воно розвивається в таких мистецьких галузях як народне традиційне (зокрема, народні художні промисли), професійне мистецтво і самодіяльна творчість. Народне декоративно-прикладне мистецтво живе на основі спадковості традицій і розвивається в історичній послідовності як колективна художня діяльність. Воно має глибинні зв'язки з історичним минулим, ніколи не розриває ланцюжка локальних і загальних законів, які передаються з покоління в покоління, збагачуються новими елементами.

У сучасних наукових дослідженнях паралельно вживається термін «декоративно-ужиткове мистецтво». Так І. Пацалюк визначає цей вид мистецтва як синтез скульптури, живопису та графіки, що більше, ніж інші види мистецтва задовольняє духовні запити людей, одночасно створюючи художньо-утилітарні речі. Авторка визначає, що особливістю, що вирізняє його з поміж інших видів мистецтв, є стилістичність. Зокрема, у творах декоративно-ужиткового мистецтва не існує прямої подібності з дійсністю, хоча основою зображення є реальні предмети чи їх форми. Ще одна особливість – це багатофункціональність цього виду мистецтва. Лише у творах декоративно-ужиткового мистецтва поєднується утилітарні та естетичні функції. Художня

якість визначається призначенням, яку виконує річ: гармонійне поєднання матеріалу, форми, конструкцій, співвідношення частин та цілого, характер та міра декорування, утилітарна – можливістю використання його у побуті [172].

Твори декоративно-прикладного мистецтва відображають глибинний потенціал культури нації. Вони є носіями спадкових традицій і віддзеркалюють ті соціально-економічні та культурні зміни, що відображаються в житті народу в процесі його історичного розвитку [168].

Першим дослідником проблеми призначення декоративно-прикладного мистецтва вважають А. Мілера, який звернув увагу на значимість орнаментів та визначив їх як невід'ємну складову прикладного мистецтва. Наукове тлумачення декоративно-прикладного мистецтва передбачало визначення видів образотворчого мистецтва як освоєння прикрашання предметів повсякденного побуту. Зародження даного наукового напрямку в Україні стало можливим за участі таких дослідників як В. Широцький, Д. Щербаківський (друга половина XIX століття) [243].

Н.Сокольникова стверджує, що усі предмети, що оточують людину, мають бути не тільки зручні, практичні, але й гарні та цільні за своєю конструкцією, пропорціями, деталями, оздобленням [206].

Вироби декоративно-прикладного мистецтва поряд з витворами інших видів мистецтв (архітектура, графіка, дизайн, скульптура тощо) художньо збагачують життя людей, стають джерелом естетичного розвитку. Декоративно-прикладне мистецтво, на думку М. Соколової, збагачує світогляд людей через найбільш масштабні уявлення, відображає модель світу, в якій зберігаються і розвиваються конкретні композиційні та структурні побудови мотивів, сюжетів [205].

Декоративно-прикладне мистецтво – це, з одного боку, вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а передовсім естетичне призначення, з іншого, результат творчої праці особистості, втілений у довершеному художньому творі. Його

визначальними рисами є колективний характер творчості та спадковість багатовікових традицій [42].

Таку особливість декоративно-прикладного мистецтва, як єдність художньої форми і практичного призначення виробу, що кореспондується через побудову речей відповідно до властивостей і можливостей матеріалу; зв'язок художньої форми з технологічними способами її обробки, відзначає О. Голінська. Авторка наголошує, що єдність естетичного і утилітарного є основним принципом цього виду мистецтва. Разом з тим нерідко бувають випадки, коли та чи інша річ, яка в свій час мала певне практичне призначення, в подальшому поступово втрачала його, стаючи суто художнім твором [51].

Як зазначає С. Раппопорт, декоративно-прикладне мистецтво ґрунтується на давніх традиціях, особливо народної творчості, зберігає їх і розвиває, а також враховує досягнення сучасної техніки і технології, проектувальної та дизайнерської творчості [187].

Для всіх видів декоративно-прикладного мистецтва характерними є яскраво виражені специфічні особливості, технологічні способи обробки, техніки декорування, а метою – мистецьке відображення історичної практики пізнання й освоєння навколишньої дійсності, суспільного ладу і побуту. Та все ж головною цінністю декоративно-прикладного мистецтва є вплив на мислення особистості як інструмент пізнавальної діяльності, на комунікативні якості як шлях духовного й міжособистісного спілкування, на творчі здібності як основний засіб її самореалізації, на формування етнічної ідентичності як глибинної основи національної самосвідомості [232].

Українське декоративно-прикладне мистецтво має прадавнє коріння. Українські промисли існували ще за доби Київської Русі. В свою чергу такі науковці як Г. Земпер, О. Некрасов, М. Каган, Я. Фельке поділяють декоративно-прикладне мистецтво на види за певним призначенням (меблі, речі побутового призначення, одяг, взуття, прикраси і т.д.); за матеріалом (природні матеріали – текстиль, деревина, камінь; штучні та специфічні матеріали – кераміка, скло, метали та їх сплави, пластмаси).

Відповідно до художньої обробки матеріалів, що використовуються в процесі виготовлення, декоративно-прикладне мистецтво поділяють на такі види як: робота з текстилем (художня обробка тканини (батик, шкіра), художня вишивка та гаптування, художнє плетіння і в'язання, художнє мереживо, художнє ткацтво, художнє килимарство, гобелен, художня вибійка), робота з деревом (художнє різьблення, художнє випалювання, лозоплетіння), робота з керамікою та каменем (художня кераміка, художня обробка каменю, художнє скло, художнє гончарство), робота з металом (художнє ковальство, художнє литво, художнє гравіювання, художнє карбування, філігрань (скань), робота зі специфічними матеріалами (художня аплікація та витинанка, декоративний розпис, писанкарство, лялькарство, художнє бісероплетіння, флористика). Також ми вважали доречним додати до цього переліку приклади зарубіжних технік декоративно-прикладного мистецтва, а саме деку паж, оригамі та пап'є-маше [133].

З метою виявлення потенціалу формування художньо-естетичної культури особистості засобами декоративно-прикладного мистецтва ми розглянемо особливості кожної з цих технік.

Так, художня обробка тканини вважається однією з найдавніших технік декоративно-прикладного мистецтва, що супроводжує людство з давніх часів [167, с. 32-37].

Такий вид художньої обробки тканини, як батик – це техніка ручного розпису по тканині (бавовняне або шовкове полотно) з використанням воску до барвників. Батик буває гарячий (розпис з використанням воску або смоли для резервування різних ділянок тканини), холодний (розпис по вологій тканині без термічного впливу на тканину і резервування ділянок тканини), вузликовий (малюнок на тканині, що характеризується великою кількістю дрібних деталей) [98].

Художня обробка шкіри – вид декоративно-прикладного мистецтва, в основі якого є обробка тваринних матеріалів, створення з них предметів одягу, а також їх прикрашання та створення шкіряних прикрас. До старовинних форм шкіряного ремесла належать: чинбарство, гарбарство (вичинка шкіри волів та

коней для пошиття взуття), кушнірство (вичинка шкіри овець для отримання овчини), лимарство (вичинка шкіри – напівфабрикатів), шевське ремесло пошиття взуття), кожухарство, шапкарство.

Витоки такого виду декоративно-прикладного мистецтва, як художня вишивка, проходять з дохристиянських часів, про що свідчать археологічні знахідки, а також глибинний символізм вишитої тканини орнаментами, мотивами та візерунками, предмети побуту.

Серед поширених технік можна виокремити вишивку хрестиком, гладдю, ажурну, мережку, що часто можуть поєднуватись в одному виробі для підвищення образного ефекту.

Окремої уваги заслуговує техніка гаптування – шитво золотими та срібним нитками, що оббивали жовту, білу, інколи зелену, червону, чорну та голубу шовково нитку, доповнювались перлами та коштовним камінням для цікавого кольорового ефекту переливання, створення рельєфності вишивки. Орнаментальною вишивкою оздоблювали рушники, підзори, наволоки, елементи одягу, декоративні тканини, предмети інтер'єру традиційного народного житла [59].

Художнє в'язання – це техніка плетіння з ниток з метою створення елементів одягу, предметів декору, різноманітних мережив. Розрізняють в'язання: ручне – за допомогою спеціальних інструментів (спиці, гачки) та машинне – виготовлення полотен трикотажу та виробів з нього [62].

Впливовим засобом формування художньо-естетичної культури особистості є такий вид мистецтва як художнє мереживо – техніка виготовлення текстильного виробу без тканної основи, в якому ажурний орнамент і зображення утворюється в результаті переплетення ниток (шовкових, бавовняних, шерстяних, металевих тощо). Використовується для обробки одягу або вставок, виготовлення серветок тощо. Характерною особливістю є легкість, еластичність, ажурність візерунків.

Ткацтво визначають як вид декоративно-прикладного мистецтва, що є сукупністю виробничих процесів виготовлення необроблених текстильних

тканин на ткацькому верстаті шляхом переплетення взаємно перпендикулярних текстильних ниток. Основними матеріалами для ткацтва служать льон, коноплі та шерсть. Нині ткацтво поділяють на два види: ручне та цехове ремесло.

Килимарство – це старовинне художнє ремесло по виготовленню килимів, килимових доріжок, налавників, залавників, щільних шерстяних коців, гобеленів (килим-картина), що виготовляються ручним способом на вертикальних рамках або вертикальних верстатах, а також на механізованих килимарських верстатах і жакардових машинах. Матеріалами для килимарства є вовна, бавовна, лляні волокна. Основними техніками вважаються: рахункова, гребінкова та ворсова [62].

Художня вибійка (вибивання, набійка, пейстра, друкування, димка, синильниця) – це декорування тканини шляхом друку на полотні різноманітних візерунків і орнаментів за допомогою спеціальних різьблених дощик, форм, дерев'яних кліше, верстатів тощо. Як правило, виготовляють монохромну вибірку, якщо використовувати декілька кольорів, орнамент робили поетапно, використовуючи для кожного кольору окрему дошку [156].

Відомим видом українського народного декоративно-прикладного мистецтва є художнє різьблення - вид виготовлення з дерева частин і деталей будівель, рухомого транспорту, меблів, культових речей, предметів хатнього вжитку, малої пластики тощо.

До видів декоративного оброблення деревини також належать: бондарство (виготовлення ємкостей для зберігання та перевезення рідких, сипучих продуктів), стельмахування (виготовлення саней, возів, колес), столярне ремесло (за допомогою спеціальних столярних верстатів виготовляли стільці, ліжка, віконні рами тощо), теслярство (будівництво житла та господарських прибудов), випалювання (декорування виробів з деревини шляхом нанесення малюнку за допомогою розпеченого професійного інструменту).

Художнє плетіння є одним з найдавніших ремесел, що не потребувала спеціальних інструментів. Визначається як виготовлення господарсько-

побутових та художніх виробів різноманітної еластичної сировини (лоза, кора берези, липи, верболоз, дубова стінка, коріння сосни, ялинки). Лозоплетіння має такі види як: просте плетіння, пошарове, нахилене, квадратне, плетіння в шашку, шахове, плетіння мотузочкою та плетіння загибок.

Вироби з природних глин або їх сумішей з мінеральними домішками, випалені до твердого стану мають назву «художня кераміка». Основними видами цієї техніки є: теракота, майоліка, фарфор, кам'яні маси. Найяскравішим прикладом даного ремесла в українській культурі є Трипільська кераміка, що відома ще за часів енеоліту та характеризується різноманітністю орнаментальних мотивів, знаків та особливими принципами композиції.

Художня обробка каменю – це вид декоративно-прикладної обробки матеріалу за допомогою спеціальних інструментів для створення творчого продукту, до якого належать різьблені пам'ятні знаки, предмети побуту, декоративні скульптури та малі пластичні форми, деталі архітектурних споруд, прикраси [92].

Професійна художня обробка очищеної глини як вид декоративно-прикладної діяльності має назву гончарство. Майстри використовуючи специфічний матеріал та гончарний круг, виготовляють різноманітний кухонний посуд, кахлі, іграшки та малі скульптурні форми, статуетки, що оздоблюється традиційним орнаментальними та декоративними малюнками або залишають натурального кольору глини. Завершальним етапом виготовлення глиняного виробу є опалення у горні (спеціальна піч) для міцності.

Значущою галуззю декоративно-прикладного мистецтва є художнє скло, за допомогою якого виготовляли багатоколірні позолочені прикраси, речі культового призначення, посуд, віконні шибки, тощо. Вирізняють такі види як: гутне скло (виготовлення скляного виробу майстром вручну у гарячому стані безпосередньо біля скловарної печі), вітражі (орнаментальні або сюжетні декоративні композиції, що виготовлені зі скла та інших матеріалів, що характеризується світлопроникністю [62].

Видом мистецтва, що десятиліттями використовують в архітектурному середовищі є художнє ковальство (ковка), що застосовується для створення дизайну інтер'єрів та зовнішнього оздоблення будівель. Ковальство –це обробка металу та створення художнього виробу методом гарячого кування.

Найбільш поширеним способом переведення в метал творів скульптури, є художнє литво. Цей вид декоративно-прикладного мистецтва також передбачає виготовлення художніх творів (скульптура, ювелірні прикраси). У даному виді декоративно-прикладного мистецтва використовується техніка виливання та робота з такими матеріалами як мідь, бронза, срібло, золото, чавун [62].

Специфічним видом декоративно-прикладного мистецтва є виготовлення власноруч граверним інструментом друкованої форми на металі, камені, деревині, лінолеумі, пластмасах. Ця техніка отримала назву художнього гравіювання.

З давніх часів народи світу для виготовлення зброї, посуду, картинних та дзеркальних рам, ювелірних прикрас використовували художнє карбування. Даний вид декоративно-прикладного мистецтва являє собою рельєфне зображення на металевій пластині чи готовому виробі. До видів карбування належить: плоске (створення максимального деталізованого зображення, орнаменти та візерунки) та об'ємне (скульптурні зображення) [133].

Старовинною технологією художнього оздоблення виробів є художня аплікація. Техніка виконання даного виду декоративно-прикладного мистецтва полягає у накладанні, наклеюванні або пришиванні окремих елементів з паперу, тканини, шкіри, рослин та ін. на матеріал основи (фону).

Класифікувати види аплікації можна за різними ознаками: об'ємна та плоска; одноколірна та багатоколірна; предметна, декоративна і сюжетна. За технікою виконання та матеріалами, що використовується при роботі виокремлюють техніку «рвана аплікації», «аплікація з використанням природних матеріалів», «аплікації з використанням круп», «аплікація з використанням підручних матеріалів» тощо.

Окремим видом виділяють мистецтво «витинанки» від слова «вирізати, витинати» - це ажурні або силуетні, орнаментальні, сюжетні елементи декору з паперу, тканини тощо. Характерною ознакою для витинанки є рослинні, квіткові, тваринні та антропоморфні зображення [62, 225].

Український стінопис та оздоблення побутового приладдя, предметів інтер'єру традиційно пов'язують з техніками декоративного розпису. Це вид народного малярства, що характеризується великим різноманіттям орнаментальних мотивів, що характеризується квітковими, рослинними, тваринними та антропоморфними зображеннями.

Найпоширенішими слов'янськими розписами вважаються традиційні українські петриківський та самчиківський, а також жостовський, хохломський, гжель, що на сьогоднішній день є сталими визначеннями певного стилю створення художнього продукту [98].

Видом декоративно-прикладного мистецтва, що має в основі виготовлення обрядових, орнаментальних яєць, який відомий ще з дохристиянських часів, є писанкарство. Писанка в українській культурі має сакральне значення та містить на своїй поверхні розмаїття символічних знаків, мотивів та буяння насичених фарб [5].

Класичними видами писанок вважаються: крашанки, галунки (розфарбовані пташині яйця в один колір); дряпанки, шкрябанки (орнаментальні яйця з нанесенням зображення шляхом продряпування його гострим предметом на поверхні шкарлупки); крапанки (багатоколірне орнаментальне яйце з «краплевим» зображенням, що шляхом «накапування» воску на пофарбоване яйце багаторазово занурюється в барвник і розфарбовується від світлого до темного); мальовки (яйце, що розписано олійними фарбами за допомогою пензлика); восківка-бісерка (яйце покрити тонким шаром воску, на якому створюється орнаментальне зображення шляхом втискання в нього намистин [62].

Українська культура пронизана символізмом, обрядовістю та традиціями виготовлення народних оберегів. Вагоме значення в даному напрямку творчої

діяльності займає лялькарство – виготовлення обрядової ляльки як виду декоративно-прикладного мистецтва [5].

Видом декоративно-прикладного мистецтва для виготовлення прикрас, елементів одягу та предметів дизайну інтер'єру є художнє бісероплетіння. Для даної техніки прийнято використовувати скляні намистини, перли (природного чи штучного походження).

Флористику так само класифікують як вид декоративно-прикладного мистецтва, а також як різновид дизайну. Майстри створюють букети, квіткові композиції, панно та колажі з різноманітних природних матеріалів у живому та сухому стані (квітів, листя, трави, ягідних плодів та ін.)

Скань (філігрань) – вид ювелірної техніки обробки металу, для якої характерним є ажурний візерунок з тонкого золотого, срібного або мідного дроту, гладкого або забитого в мотузок, що закріплюється шляхом напаявання на металеву основу (фон) [62].

Давньоевропейською технікою декоративної обробки і прикрашання дерев'яних, скляних та тканинних виробів є декупаж, що виконується шляхом витинання малюнку із різних матеріалів (переважно паперових серветок) і наклеювання (фіксування) їх на поверхні предмету, який декорується.

Популярним видом декоративно-прикладного діяльності східної культури, а саме японської школи є мистецтво оригамі) – стародавня техніка складання фігурок з паперу, що покликано сприяти розвитку дрібної моторики пальців, просторового та комбінованого мислення, творчого потенціалу особистості. Найпоширенішими видами оригамі є: просте оригамі, модульне оригамі і його різновид) – кусудамо, вологе (мокре) оригамі, складання по розгортці та інше [166].

Відомим французьким видом декоративно-прикладного мистецтва створення об'ємних форм є пап'є-маше, за технікою виконання якого, шляхом накладання паперових шматків або спеціальної пластичної маси на предмет основи моделюють форми бутафорних виробів. На сучасному етапі розвитку

пап'є-маше, як окремого виду творчої діяльності, виокремлюють паперове пап'є-маше та ниткове пап'є-маше [152, с. 578].

Таким чином, нами здійснено аналіз підходів до визначення поняття декоративно-прикладного мистецтва та його видів, що дозволо нам здійснити узагальнення в рис. 1.2.

Предметним відображенням декоративно-прикладного мистецтва є декоративно-прикладна діяльність.

Під *декоративно-прикладною діяльністю* ми розуміємо процес оволодіння техніками та прийомами і створення продукту декоративно-прикладного мистецтва студентами педагогічних університетів.

На наступному етапі теоретичного аналізу ми виокремили завдання декоративно-прикладної діяльності щодо формування художньо-естетичної культури студентів:

- засвоєння національної й загальнолюдської культурної спадщини;
- виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва, усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу;
- формування активної громадянської позиції та високого рівня патріотизму;
- формування навичок і прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів;
- розвиток творчих умінь і здібностей, стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-естетичної культури, потреби у створенні виробів не виключно з точки зору їх практичного використання, а й з урахуванням художньо-естетичної цінності такого виробу;
- підготовка до свідомої трудової діяльності, формування таких моральних якостей, як працелюбність, старанність, цілеспрямованість, сердечність та ін.

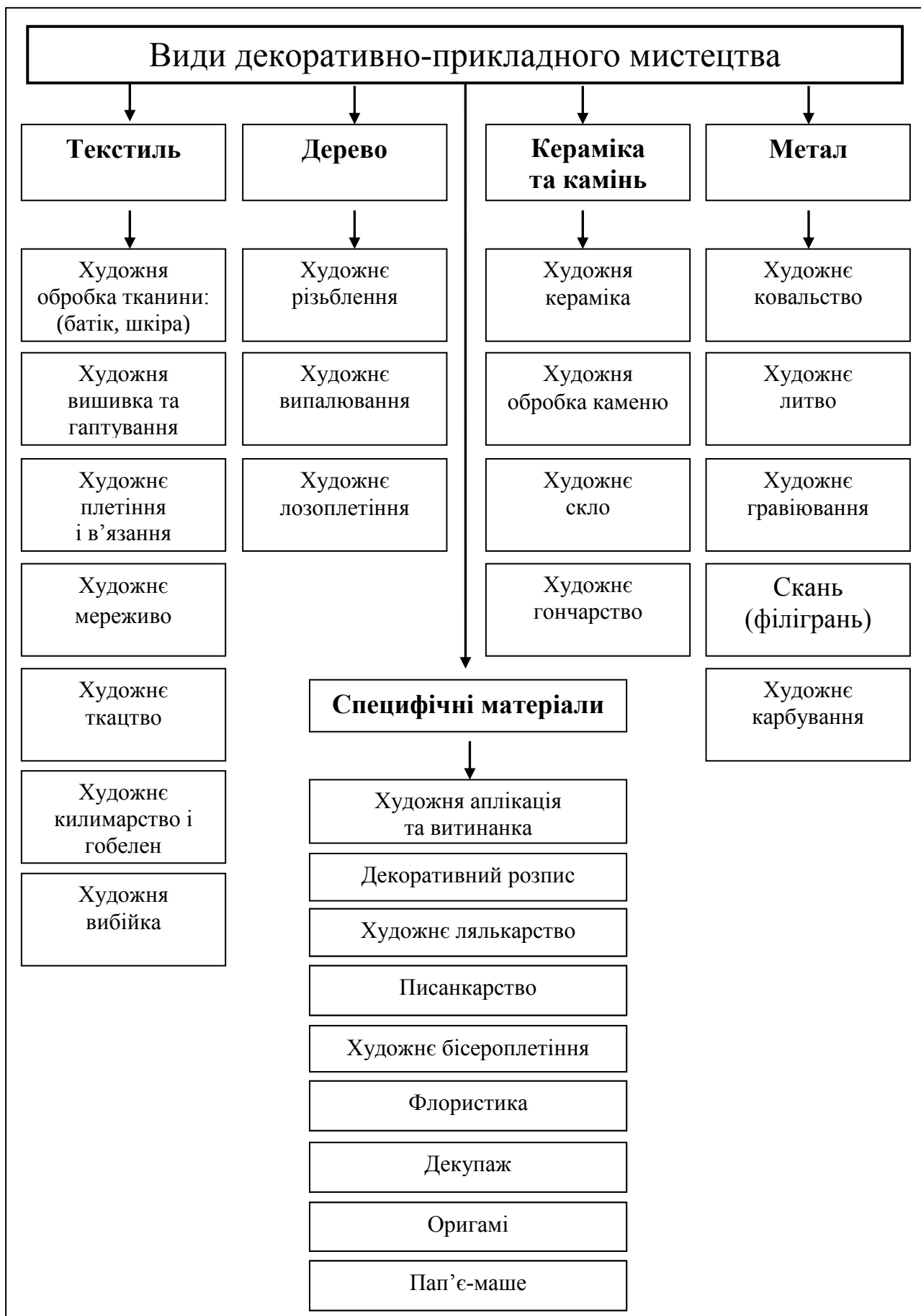

Рис. 1.2. Види декоративно-прикладного мистецтва

Аналіз змісту вищенаведених завдань дозволив нам виокремити суттєвий аспект впливу декоративно-прикладної діяльності на формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, як майбутніх фахівців в галузі педагогіки: засвоєння національної й загальнолюдської культурної спадщини, через розуміння унікальності національних художньо-естетичних надбань виховання поваги до культури власного народу, формування активної громадської позиції та високого рівня патріотизму.

Ми виходили з твердження, що знання народного мистецтва збагачує художньо-естетичну культуру й духовні якості людини. Водночас, саме педагог є «провідником у виробленні потреби в національній культурі як фундаменті духовного становлення суспільства і особистості» [111].

Саме тому ми вважали за доцільне охарактеризувати зміст навчально-пізнавальної діяльності студентів педагогічних університетів по формуванню художньо-естетичної культури, що має містити вивчення історії та духовно-культурних традицій рідного краю, оволодіння технікою малюнка і композиції, уміннями створювати орнаменти, розробляти і втілювати художні проекти в матеріалі, опанування методикою викладання декоративно-прикладного мистецтва на творчих майстернях тощо.

З іншого боку, формування художньої культури студентів передбачає широку позааудиторну роботу: активне залучення до творчої художньо-трудової діяльності в проблемних групах з проектування декоративно-прикладних виробів, художньо-прикладних гуртках і студіях з практичного втілення розроблених проектів, організацію екскурсій до виставкових зал та на підприємства народних художніх промислів, подорожей історико-культурними місцями рідного краю, етнографічних експедицій, роботу в архівах бібліотек і фондах краєзнавчих музеїв, участь у традиційних народних святах, етнофестивалях, мистецьких і наукових конференціях тощо.

Основним завданням навчально-пізнавальної діяльності студентів педагогічних університетів, крім формування інтегрованих (художніх, техніко-технологічних і методичних) знань та комплексних умінь; навичок

проектування і виготовлення декоративно-прикладних виробів, має бути розвиток у них творчих умінь і здібностей, стимулювання творчої активності і стійкого інтересу до художньо-трудової діяльності, виховання художньо-естетичної культури та бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва [114].

Успішна реалізація процесу художньо-естетичної підготовки студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладного мистецтва зумовлена системою форм організації проведення занять та їх змістовим наповненням.

Так, на лекційних і практичних заняттях важливими є фрагментарне прослуховування народної музики, пісень, поезії, ознайомлення з традиційними звичаями, обрядами та святами, народною архітектурою і побутом. При цьому вкрай необхідним є використання автентичного наочного матеріалу – декоративно-прикладних виробів відомих народних майстрів.

Важливо навчити студентів проводити художньо-змістовий, морфологічний та знаково-семантичний аналіз цих виробів: виявляти органічні зв'язки з природою, традиціями й історією народу, зіставляти графік візуальних знаків та їх лексичних позначень у народних назвах візерунків, досліджувати еволюцію форм і стилістики в орнаменти, спільні та відмінні риси в художній системі образів тощо.

Особливу увагу необхідно приділяти дискусійним питанням етнокультурного районування, типології та класифікації декоративно-прикладних виробів. Такі дидактичні підходи сприяють розширенню уявлень студентів про види і жанри народної творчості, цілісність і своєрідність, ансамблевість декоративно-прикладних виробів.

Художньо-трудова підготовка студентів педагогічних університетів у галузі декоративно-прикладного мистецтва має здійснюватися на етапі формування знань: від вивчення найбільш загальних категорій, принципів певного виду декоративно-прикладного мистецтва до пізнання часткових

понять, форм, способів зображення та стилізації явищ і об'єктів навколишнього світу.

Водночас декоративно-прикладна діяльність майбутнього педагога проходить різні стадії: від формування простих навичок і прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів до більш складних, творчих методів перевтілення форм, змісту, образів та ідей у готовий декоративно-прикладний виріб.

Практичний етап оволодіння різними видами декоративно-прикладного мистецтва полягає в передачі студентам секретів технічної майстерності виконання декоративних технік, прийомів формотворення, закономірностей орнаментування, способів виявлення художніх образів та їх семантичного змісту, які несуть у собі життєво стверджувальний характер, яскраву, розкуту, лаконічну мову, запозичену зі світу природи, у скарбниці фольклору, народних звичаях й обрядах.

У сукупності ці особливості викликають у студентів високий пізнавальний інтерес, бажання долучитись до культурних надбань, прийняття цінностей культури як особистісних та готовність до збереження та їх поширення, потребу до оволодіння здатністю до створення продукту художньо-естетичної діяльності.

Таким чином викладачам потрібно прискорювати діяльність на всіх етапах навчання, чим швидше залучаючи студентів до творчої продуктивної діяльності з обов'язковим кінцевим результатом – проектуванням та виготовленням декоративно-прикладних виробів за власним задумом.

Розробка художніх проектів декоративно-прикладних виробів та втілення їх у матеріалі сприяють розвитку в студентів нових якостей і, передовсім, – здатності творити й естетично змінювати навколишній світ. Творча художня праця, яка дає максимальну можливість розкрити всі сторони внутрішнього світу майбутнього педагога, стимулює найактивніші процеси творчої матеріалізації його духу, самовияву і самоствердження [28].

На наступному етапі теоретичного аналізу проблеми дослідження нашим завданням стало визначення сутності та особливостей декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів.

Нам здалася влучною концепція «мистецької освіти» С. Соломахи, в якій автор визначає наступні шляхи «естетизації педагогічного процесу» засобами мистецтва.

Перший полягає у розробці інтеграційних програм, в яких поєднуються образотворче, музичне, хореографічне, драматичне мистецтво.

Другий шлях полягає у доповненні змісту кожної дисципліни мистецьким компонентом.

Третій шлях орієнтує на періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять.

Четвертий шлях – це погляд на мистецтво як на базову основу загальної освіти. Сумарний ефект від такої педагогічної технології полягає у створенні естетичного поля, що пронизує весь педагогічний процес, головною ж функцією педагога є формування в учнів уявлень про естетичну цінність явищ навколишнього світу та виховання естетичних почуттів засобами мистецтва [207].

Ефективність художньо-естетичного виховання студентів, на думку О. Шумейко, визначають такі чинники: створення в навчальному закладі естетично-привабливої атмосфери освітнього простору (оформлення навчальних аудиторій, місць відпочинку тощо); звернення у виховній роботі зі студентами до народних традицій та обрядів; висока естетична культура різноманітних виховних заходів; широке залучення співробітників, викладачів та студентів до гуртків художньої самодіяльності, участь їх у конкурсах естетичного спрямування; висока естетична культура викладачів та студентів у зовнішньому вигляді й у стосунках [242].

В існуючій практиці навчання і виховання майбутнього педагога, як справедливо зауважила О. Рудницька, недостатньо уваги приділяється розвитку схильності до осмислення і аргументування свого власного ставлення до

мистецьких явищ. Студентам часто пропонують уже готові взірці художньо-естетичних оцінок мистецтва, які не розкривають самого процесу і способів художньо-естетичного сприйняття, що призводить до засвоєння знань, котрі не актуалізувалися у самостійній діяльності [191].

Аналіз наукових джерел надав змогу усвідомити, що духовність і культура є підґрунтям професійної культури викладача, яке знаходить своє відображення у професійній діяльності. Педагогічна культура розглядається як певний ступінь оволодіння професією, способами і прийомами розв'язання професійних завдань на основі мистецької складової.

Важливість рівня культури, в тому числі і художньо-естетичної, зумовлена специфікою педагогічної діяльності педагога, спрямованої на формування особистості, здатної у майбутньому відтворювати й збагачувати культуру суспільства [103, с. 29-30].

Оскільки невід'ємною складовою частиною виховного процесу у педагогічних університетах є формування художньо-естетичних ставлень (почуттів) студентів, кожний викладач повинен «надати художньо-емоційного забарвлення курсів, які читаються. Виховання почуттів, звертання до високих ідеалів мистецтва сприяє у подальшому небайдужому, захопленому ставленню до праці, оптимізує творчість і насагу. Робота з естетичного виховання майбутніх фахівців може успішно виконуватися в процесі організації спеціальної методологічної і теоретичної підготовки всього професорсько-викладацького складу» [143, с. 84].

У повноцінному сприйманні творів мистецтва студентською аудиторією провідну роль відіграє творча особистість викладача, його педагогічна майстерність, рівень розвитку загальної естетичної культури, любов до професії. Оскільки сутність майстерності педагога в його особистості, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу, щоб бути гармонійно розвиненою, неповторною, яскравою, магнетичною особистістю, яка вміє повести за собою аудиторію, збагатити духовністю, людяністю, високою

культурою людських почуттів, майбутній учитель повинен постійно збагачувати свій досвід, вдосконалювати себе [223].

На підставі аналізу наукової літератури ми дійшли висновків, що готовність педагога до художньо-естетичної діяльності знаходиться у прямій залежності від рівня сформованості його індивідуальності. Так, у педагога-класика Й.Г. Песталоцці знаходимо думку, що підготовка справжніх педагогів передбачає наявність захоплених цією метою людей, які стали тими, якими вони мають зробити своїх студентів [231].

У формуванні новаторської спрямованості навчання, вирішальну роль відіграють дії по розпізнаванню художньої новизни, відмежуванню естетично цінного від псевдо оригінального. Процес такого оцінювання має безперечні переваги перед простою фіксацією творів мистецтва і власних вражень. Педагогічного ефекту в оцінній діяльності, відокремити значуще від другорядного, на думку Г. Падалки, можна досягти прищепленням студентам смаку до роздумів, співставлень, оцінювання у процесі розгортання оцінки. Змістом взаємодії викладача і студентів стає обмін думками, ідеями, оцінювальними підходами до творів, роздумами щодо інтерпретації [169, с. 25].

В якості умов формування художньо-естетичної культури О. Рудницькою виділяються: логічне засвоєння основних компонентів естетичної оцінки дійсності, розвиток емоційного відгуку студентів, активізація вольових зусиль суб'єкта, які реалізуються у процесі самостійної діяльності, індивідуальний підхід до студентів з урахуванням їх досвіду і підготовки [191].

Отже, формування художньо-естетичної культури у підготовці майбутнього педагога повинно займати одне із ключових місць в структурі діяльності педагогічних університетів, оскільки:

- мистецтво є однією із складових у формуванні педагогічної культури викладача;
- відбувається встановлення висококультурних взаємостосунків між професорсько-викладацьким складом та студентською молоддю;

- використання мистецтва в процесі навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів сприяє створенню професійної та інформаційно-освітньої бази, що є запорукою якісної підготовки майбутніх фахівців;
- виховання студентської молоді відбувається на кращих національних і світових взірцях культури і мистецтва;
- створюється сприятлива психологічна атмосфера в процесі навчально-виховної та трудової діяльності з використанням кращих мистецьких надбань [103, с.29-30].

Оскільки нашим завданням є визначення специфіки формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, то ми вирішили здійснити аналіз теоретичних підходів до понять «університет» та «педагогічний університет».

Словникова література визначає університет (від лат. Universitas – сукупність) як багатoproфільний вищий навчальний заклад, де готують висококваліфікованих кадрів з широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук [215, с. 69].

Поняття «університет» дослідники (Б. Грінченко, В. Даль) визначають як найдавніший та головний тип європейського ВНЗ з великою кількістю відділень (факультетів), діяльність якого спрямована на розвиток освіти, науки і культури у спосіб здійснення фундаментальних наук, досліджень та організації навчання за всіма рівнями вищої професійності, післядипломної і другої (додаткової) освіти з широкого спектру природничо-наукових, гуманітарних та інших галузей науки, техніки і культури. Університет є провідним центром розвитку освіти, який має право надавати наукові ступені і покликаний сприяти поширенню наукових знань та здійсненню культурно-просвітницької діяльності серед населення.

Основними ознаками університетського типу навчання є: забезпечення ступеневого навчання, здійснення фундаментальних наукових досліджень, високий рівень інформатизації навчального процесу, діяльність університетів як регіонального центру щодо поширення нових знань та інноваційних

технологій навчання, міжнародна співпраця у галузі вищої освіти і підготовки студентів, магістрів, науковців і науково-педагогічних кадрів для інших країн [68].

Таким чином ми будемо брати за основу трактування поняття «університет» як основного типу закладу вищої освіти / вищого навчального закладу, що найбільш повно виражає й реалізує місію, цілі, завдання і функції вищої освіти. Як провідні інтелектуальні осередки суспільства, університети на засадах автономії, академічної свободи здійснюють освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність, є головними чинниками суспільного прогресу.

Зазвичай університети здійснюють підготовку фахівців на всіх рівнях (підрівнях, етапах, циклах) та за широким спектром галузей освіти і навчання на основі накопичення потужного дослідницько-інноваційного кадрового, інформаційного, матеріально-технічного потенціалу. Для визначення університетів світового класу проводяться їх різноманітні ранжування [53].

У більшості словникових джерел «педагогічний університет» визначено як вищий навчальний заклад, який готує учителів для всіх типів шкіл, вихователів і педагогів для позашкільних і дошкільних установ, викладачів загальноосвітніх дисциплін для професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів [2].

Результати теоретичного аналізу дозволили засвідчити, що головною особливістю педагогічних університетів є просвітницький характер освітнього середовища, а також спрямованість навчально-виховної роботи на формування навичок та вмінь трансформації отриманих знань, компетенцій майбутнім учням, вихованцям.

Специфікою формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів є те, що серед форм і методів художньо-естетичної освіти та виховання, які є, по суті засобами формування художньо-естетичної культури визначають наступні: факультативні курси з мистецтва; лекції; семінарські, практичні заняття; самостійна творча діяльність студентів у галузі мистецтва, естетичного виховання та самовиховання студентів педагогічних університетів; мистецтвознавчі гуртки, творчі об'єднання, колективи; екскурсії,

туристичні походи, конференції, диспути; творчі зустрічі, усні журнали, педагогічна практика з естетичного виховання; екзамени, заліки, творчі звіти студентів тощо [185, с.137].

Як стверджує Гнатишин І. «педагогічний процес у вищому навчальному закладі доцільно розглядати з позицій суб'єктного підходу як систему взаємодії двох головних його складових – педагога як суб'єкта викладання та студента як суб'єкта навчання» [50, с.339]. Дослідниця визначає, що специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури полягає в тому, що за обсягом своїх професійних завдань вона поєднує в собі, принаймні, дві складові: загально-педагогічну та мистецько-педагогічну. Такі фахівці здійснюють культурну співпрацю, сприяють налагодженню міжкультурної комунікації, діалогу культур, формують систему духовних і культурних цінностей підростаючого покоління.

Визначаючи особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів ми усвідомлювали, що вищезазначені специфічні ознаки освітнього процесу та підготовки фахівців більшою мірою характерні для студентів спеціальностей, майбутня педагогічна діяльність яких пов'язана з різними видами мистецтва, зокрема це студенти спеціальностей «Образотворче мистецтво», «Декоративне мистецтво», «Початкова освіта», «Дошкільне освіта», «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка» тощо. Проте навички декоративно-прикладної діяльності безперечно можуть стати в нагоді як майбутнім вчителям історії, географії, так і майбутнім вчителям математики, фізики, біології, хімії, фізичного виховання тощо.

Ми здійснили спробу виявити *особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів* щодо формування художньо-естетичної культури. Ці особливості полягають у тому, що:

- є структурним елементом освітнього процесу педагогічних університетів та має дидактичне спрямування;
- має на меті трансформацію продуктів творчої діяльності в зміст та форми освітнього процесу;

- може стати додатковим фаховим надбанням, забезпечити гурткову роботу з вихованцями;
- може виступати майбутнім механізмом професійної взаємодії педагогів з громадою, батьками та різними соціально-виховними інституціями;
- бере витоки з народної педагогіки, має прояви автентичності, що сприяє формуванню патріотичної позиції у студентів педагогічних університетів;
- базується на індивідуальному підході до виховання фантазії, уяви, альтернативного мислення особистості студента;
- спричиняє розвиток творчих здібностей та творчого потенціалу студентів університетів;
- відбір технік декоративно-прикладної діяльності обумовлений можливістю та потенціалом майбутніх учнів, вихованців;
- відбір технік декоративно-прикладної діяльності обумовлений анатомо-фізіологічними та віковими особливостями дітей та молоді.

Таким чином, у даному параграфі, *декоративно-прикладне мистецтво* визначено як галузь декоративного мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, які характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті.

Декоративно-прикладну діяльність студентів педагогічних університетів представлено як дієвий засіб формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів у процесі оволодіння цінностями народного мистецтва, техніками та прийомами створення художніх виробів, реалізації творчих проєктів, збереження та поширення національної культурної спадщини.

Таким чином, надана нами характеристика декоративно-прикладної діяльності та виокремлені особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів щодо формування художньо-естетичної культури надали нам можливість подальшої розробки критеріальних засад нашого дослідження.

1.3. Критерії, показники та рівні сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів

Під час здійсненого нами теоретико-методичного аналізу проблеми дослідження встановлено, що результатом художньо-естетичного виховання є сформованість у майбутнього фахівця певного рівня художньо-естетичної свідомості, художньо-естетичних потреб, художньо-естетичного ставлення, ступеня причетності до творчої, художньо-естетичної діяльності.

Нашим завданням на наступному етапі роботи стало визначення критеріального апарату дослідження та показників сформованості художньо-естетичної культури.

Критерій – у перекладі з грецької мови означає «засіб судження» [39]. Цей термін трактується як мірило для визначення будь-якого явища. Мірило [міра] – це те, чим вимірюють, тобто певна величина. Отже, критерій передбачає певну «наповненість» чимось, «об'єм». У нашому випадку глибина, рівень, якість, ступінь, сила мають бути «наповненістю», тобто «мірилом» для оцінки художньо-естетичної вихованості.

У педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення та характеристики критеріїв сформованості художньо-естетичної культури особистості.

Так Л. Масол вважає, що «результатом опанування предмету «Художня культура» має бути сформоване ціннісне естетичне ставлення до мистецтва й буття загалом, сформований світогляд, діалектика художнього мислення» і, в першу чергу, мають оцінюватися: індивідуальне переосмислення творів різних видів мистецтва; адекватне застосування їх у самостійній діяльності; уміння встановлювати інтегральні зв'язки [141].

У дослідженні з проблеми формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки О. Олексюк визначає три групи критеріїв: афективні, нормативно-регулятивні та поведінкові, що

об'єднані низкою показників, і проєктують закономірності психічних процесів сприйняття та творчої діяльності [161].

За поглядами Л. Предтеченської, єдиним, необхідним, важливішим критерієм оціночного судження педагога мають стати характер і сила пережитого учнем почуття, тобто емоційний критерій. Для роботи вчителя художньої культури головне – з'ясувати, чи викликав твір мистецтва відгук у душі учня, чи пережив учень стан та почуття, адекватні авторським, як він пристосував певне явище до свого особистого життя, адже, якщо при сприйнятті мистецтва переживання не виникло, а побачене й почуте виявилось тільки зрозумілим, опанованим й усвідомленим, воно може залишитися в пам'яті, але не зможе накласти відбиток на характер, світовідчуття особистості. Від почуття до думки, через емоційне до раціонального – це шлях впливу мистецтва на людину [184].

Отже, для педагога важливо оцінити, у першу чергу, ступінь розвитку емоційної сфери студента. Для художньо-естетичного виховання важливо, щоб студент не просто сприймав чуттєве різноманіття світу, а й чутливо реагував на його виразність. Головне, не просто бачити колір, чути звуки, сприймати форму, а й відчувати, що в них відкривається щось раніше небачене, нечуте: радість, спокій, сум, веселощі тощо, те, що він може відчувати й передати в кольорах, рухах, звуках, жестах.

На сучасному етапі розвитку педагогічної й психологічної думки не існує єдиного підходу до визначення критеріїв оцінки художньо-естетичної культури. Якісне сприйняття творів різних видів мистецтва залежить від мистецтвознавчої поліхудожньої ерудиції особистості. Тракткування не обмежується лише термінологічними знаннями. Засоби формування художньо-естетичної культури мають усі підстави для засвоєння студентами мистецтвознавчої поліхудожньої термінології, розширення їх культурологічних знань, світогляду, активізації форм пізнавальної та естетичної діяльності. Відповідно більшість дослідників визначають когнітивний критерій (культурологічні знання) як один з провідних для оцінки рівня сформованості показників художньо-естетичної культури [160].

Одна з цілей художньо-естетичної діяльності полягає в тому, щоб навчити такого сприйняття творів мистецтва, у процесі якого отриману інформацію студенти розуміли б, сприймали, зіставляли б з особистим досвідом, і на цьому ґрунті розвивали своє аналітичне судження, тобто навчити критично мислити. Таке мислення дозволить їм обмірковувати власні думки та причини виникнення тієї чи іншої точки зору, дає змогу прояснити ті завдання, які вони намагаються розв'язати, та побачити шляхи їх вирішення. Адекватне розуміння художніх творів передбачає необхідність метазнань, адже саме фонові знання, підбір контекстних матеріалів створюють, з одного боку, умови для того, щоб учні зосереджувалися на творі як на цілісному явищі, а з іншого – особистісно-значущий контекст допомагає привернути увагу учнів до опису, до художньої деталі, що підвищує їхній рівень культури сприйняття. Відповідно для формування художньо-естетичної культури важливим є контекстне, критичне мислення як показники мисленнєвого критерію [151, с. 112].

Вищою сходиною художньо-естетичної діяльністю студента педагогічного університету є сформованість бажання сприймати твори мистецтва, що потребує систематичного та послідовного накопичення досвіду художніх уявлень та їх осмислення. Це є підставою розвитку вміння стилевідповідно художньо-образно інтерпретувати художні твори різних видів мистецтва. У процесі інтерпретації творів студент пропускає їх крізь себе, крізь свої потреби, уявлення і тільки через співвідношення з ними визначає для себе цінність певного об'єкту. За словами М. Колеснікова, «мета естетичної діяльності знаходиться не зовні, а в людині: завдяки їй в особистості розвиваються якості та здібності, які мають загальне культурне значення» [70, с. 98].

Саме тому для успішного формування художньо-естетичної культури важливою умовою є сформованість показників творчо-діяльнісного критерію, таких як: стилевідповідна художньо-образна інтерпретація художніх творів; художньо-творча діяльність.

У контексті особистісно-орієнтованого підходу до оцінки творчості учнів В. Рагозіною у процесі комплексної діагностики було використано такі

критерії: мотивація художньо-естетичної діяльності (пізнавальний інтерес; ціннісні орієнтації); освітній рівень (ерудиція, тезаурус, наявність знань, умінь і навичок); художньо-образне мислення (інтерпретація художнього образу); здібності до художньо-естетичної (практичної) діяльності [186].

Н. Миропольською були вперше розроблені та класифіковані критерії та показники сформованості художньої культури на основі мистецтва слова відповідно до уявлень філософської, педагогічної та психологічної наук про єдність сфери знань, почуттів, творчої діяльності. Дослідницею було обрано чотири групи критеріїв: змістовний; особистісно-емоційний; художньо-творчий; гуманітарний.

Змістовна група передбачає наявність нормативних знань, умінь і навичок у галузі мистецтва слова; здатність учнів висловлювати свої судження; береться до уваги також ерудиція у сфері мистецтва слова.

Особистісно-емоційна група стосується розвиненості емоційно-чуттєвої сфери; відображає глибину проникнення в естетичну сутність творів, розуміння себе в контексті художньої культури, готовність зрозуміти і сприйняти переживання іншого.

Художньо-творча група передбачає індивідуальну діяльність особистості, яка пов'язана з якісною роботою в галузі мистецтва, і виявляється в пошуках, знаходженні й відповідальності за своє слово та його наслідки.

Гуманітарна група дозволяє визначити, якою мірою відбулось успадкування культурного досвіду людства, що передається в процесі навчання й виховання, а також розглядати людину як складну особистість, здатну до активного вчинку. Вона тісніше за все асоціюється з ідеєю відповідальності за реальні, а не тільки бажані наслідки власних дій. Орієнтується на інтелект, уміння і спроможність учнів використовувати знання і здійснювати логіко-художні конструкції, спрямовані на здобуття нового духовного буттєвого досвіду, його кумуляції і трансляції [148, с. 16].

Важливим для нашого дослідження став підхід С. Коновець до визначення критеріїв та показників творчого розвитку майбутніх учителів

образотворчого мистецтва. Дослідницею було виокремлено такі критерії та показники, як: особистісно-мотиваційний критерій (цілісність; гармонійність, цілеспрямованість, спонтанність, достатній рівень культури та естетичної підготовленості, широта естетичних потреб та інтересів, спроможність ризикувати; сформованість мотивації відносно самовдосконалення та творчої самореалізації); когнітивно-праксіологічний критерій (наявність систематизованих знань у царині образотворчого мистецтва та теорії творчості, практичні уміння і навички у різних видах професійно-педагогічної і творчої діяльності, достатній ступінь розвитку спостережливості, логічного мислення, візуальної пам'яті, просторових уявлень, тактильних відчуттів, колірного зору, композиційних навичок); креативний критерій (якість творчого розвитку, розвиненість креативності майбутнього вчителя, достатній розвиток творчого мислення, інтелекту, творчої уяви, інтуїції, наявність естетичного досвіду і також мотивації щодо творчої самореалізації у професійно-педагогічній діяльності) [113].

Критерії оцінювання художнього розвитку вчителя мистецьких дисциплін розглядають О. Рудницька та В. Орлов.

Зокрема, О. Рудницька виділяє три групи критеріїв художньо-естетичного розвитку особистості:

1) ті, що характеризують «художньо-естетичний світогляд, знання і досвід спілкування з мистецтвом, своєрідність художніх інтересів і потреб, характерні риси поведінки у різних ситуаціях художнього спілкування»;

2) критерії «естетичної оцінки учнями мистецьких творів, їх здатність до емоційного співпереживання художньому образу, емпатичного проникнення у задум автора, навички аналізу та інтерпретації художнього твору»;

3) критерії «самооцінки учнями свого естетичного ставлення до мистецтва, до себе як суб'єкта художнього спілкування» [191, с. 281-282].

На основі виокремлених компонентів художньо-естетичної культури майбутнього спеціаліста та їх складників В. Камикін визначає такі критерії її сформованості, як: естетико-педагогічна спрямованість мотиваційної сфери

(показники: вияв зацікавленості у професійній діяльності, розвиненість естетичних потреб та інтересів, різноманітність особистісних художніх уподобань); художньо-естетична ерудованість (показники: виявлення знань у сфері естетики, світової художньої культури, наявність фонду спеціальних знань, умінь та навичок, здатність правильно визначати естетичні категорії у сфері мистецтва); творчі вияви (показники: оперування художньо-естетичними знаннями, використання творчих елементів в організації професійної діяльності, вияв здатності до творчого підходу в ній [89, с.100].

Нашу увагу привернув підхід Л. Печко, яка визначила такі показники сформованості художньо-естетичної культури особистості: гуманістична зорієнтованість, естетична спрямованість; художньо-естетична освіченість; сприйнятливість до художньо-естетичних об'єктів, природного середовища, життя людини; здатність оцінювати естетичні й художні предмети і явища; здатність до художньо-естетичного самопізнання [178].

Аналіз наукових підходів до характеристики критеріїв сформованості художньої та естетичної культури дітей та молоді дозволив нам виокремити такі критерії сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

1. Когнітивний критерій, показниками якого є:
 - пізнавальний інтерес;
 - ерудованість;
 - культурологічний світогляд.
2. Емоційно-мотиваційний критерій. Нами визначено такі показники емоційно-мотиваційного критерію:
 - естетичний смак;
 - бажання долучитися до культурних надбань;
 - емоційно-почуттєвий культурологічний досвід.
3. Ціннісний критерій, що визначається проявами таких показників, як:
 - ціннісне ставлення до культурної спадщини;

- прийняття цінностей культури як особистісних;
- готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

4. Творчо-діяльнісний критерій характеризується сформованістю таких показників:

- художньо-естетична інтерпретація;
- втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність;
- здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Здійснений нами теоретичний аналіз критеріальних засад сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів дозволив нам здійснити авторську оцінку та надати змістову характеристику рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Рівень сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів ми будемо розглядати як частоту, постійність та яскравість прояву визначених нами показників та критеріїв.

Виходячи з характеристики поняття художньо-естетичної культури студентів ми вважали за доцільне визначити такі рівні як *адаптаційний, репродуктивний, конструктивний та креативний*.

В основу визначення рівнів покладено підхід С. Сисоевої до характеристики творчої діяльності, що може здійснюватись на рівні адаптації, репродукції (повтору), конструкції (комбінації раніше відомого) чи креативу (створення нового, генерації авторських ідей). Дамо більш детально характеристику рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів [199].

Адаптаційний рівень. Сформованість показників художньо-естетичної культури характеризується нестійким ставленням студентів педагогічних університетів до об'єктів культури. Ставлення студентів до пізнання естетичних явищ індіферентне, система знань і готовність до їх використання в

необхідних ситуаціях відсутня. Студенти, що виявляють показники художньо-естетичної культури на даному рівні тільки адаптуються до норм та вимог сприйняття мистецьких явищ, в них не сформований емоційно-почуттєвий культурологічний досвід, відсутнє бажання долучитись до культурних надбань, мають прояви естетичного несмаку. Процес усвідомлення цінностей художньо-естетичної культури лише розпочинається, дані цінності не прийняті як особистісні. Здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності у цієї групи студентів проявляється, як правило, з відтворенням власного попереднього досвіду і досвіду інших. Тому в них нерідко відсутнє бажання і вміння втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність.

Репродуктивний рівень. Студенти даної групи виявляють певний інтерес до художньо-естетичної культури, творів мистецтва, проте вони не володіють достатнім рівнем знань художньої культури, їх культурологічний світогляд обмежений. Студенти, що виявляють показники художньо-естетичної культури на репродуктивному рівні не завжди демонструють бажання долучитись до культурних надбань, інколи проявляють відсутність естетичного смаку. Студентами даної групи художньо-естетична культура не завжди сприймається як цінність. Вони ситуативно виявляють бажання до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей. Дана група студентів інколи здатні до інтерпретації художньо-естетичних явищ, проте не завжди можуть виявити зміст, ідею художнього образу. Вміння та навички художньо-естетичної діяльності сформовані на мінімальному рівні, продукт художньо-естетичної діяльності створюється за зразком під контролем та за допомогою викладача. Інколи студенти даної групи не виявляють бажання та готовності до передачі вмінь та навичок художньо-естетичної діяльності майбутнім вихованцям.

Конструктивний рівень. Студенти даної групи виявляють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної діяльності, мають прояви культурологічного світогляду та ерудованості, проте виявляють ці показники за умови стимулювання з боку викладача чи власної зацікавленості. Дані студенти ситуативно проявляють бажання долучитись до культурних надбань,

демонструють естетичний смак та емоційно-почуттєвий культурологічний досвід у сприятливих педагогічних умовах. Вони визнають цінність мистецтва та мистецьких творів, проте не завжди виявляють готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей; цінності культури не завжди визнаються даними студентами в якості особистісних. Студенти даної групи можуть здійснювати художньо-естетичну інтерпретацію, проте найчастіше дублюють творчі кліше, стандартні підходи. Вони як правило здатні до втілення художньо-естетичних образів в практичну діяльність за умови порад та контролю викладача, вони володіють достатнім набором умінь та навичок художньо-естетичної діяльності, проте не створюють оригінальний продукт.

Студенти даної групи не завжди виявляють готовність та бажання трансформації навичок та умінь художньо-естетичної культури у майбутню педагогічну діяльність.

Креативний рівень. Студенти, що виявляють креативний рівень сформованості художньо-естетичної культури, демонструють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної культури, творів мистецтва, виявляють бажання дізнатись про культурну, мистецьку спадщину. Ці студенти ерудовані, обізнані, володіють потужним обсягом знань про художньо-естетичну культуру, її сутність та складові; їм притаманний широкий культурологічний світогляд. Студенти даної групи володіють естетичним смаком, гостротою естетичного сприйняття, емоційно-почуттєвим культурологічним досвідом. Вони виявляють бажання долучитись до культурних надбань та залучають до них інших. Студенти даної групи сприймають художньо-естетичні явища як цінність, приймають цінності культури як особистісні, постійно проявляють бажання до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

Студенти, що виявляють показники художньо-естетичної культури на креативному рівні володіють здатністю до авторської, самостійної художньо-естетичної інтерпретації творів мистецтва; вони вміють нестандартно втілювати художньо-естетичні образи в практичну діяльність; вони виявляють педагогічні здібності, наявність таких вмінь та навичок мистецької діяльності, що

забезпечують створення нового продукту художньо-естетичної діяльності; володіють готовністю до формування художньо-естетичної культури у майбутніх вихованців.

Проведений нами рівневий аналіз критеріїв та показників художньо-естетичної культури дозволив здійснити відбір діагностичних методик (індикаторів), що були покладені в основу оцінки сформованості даного педагогічного явища.

Методики добиралися нами відповідно до окремих показників. Нами застосовувались як авторські методики (опитування), так і стандартизовані.

Для оцінки показників всіх визначених критеріїв використовувалося авторське анкетування (Додаток А1).

Сформованість показників когнітивного критерію «ерудованість, культурологічний світогляд» визначалася нами за допомогою адаптованого варіанту методики Н. Самсоної «Незавершене речення» (Додаток А2).

З метою виявлення рівня сформованості таких показників як естетичний смак та культура почуттів нами застосовано методику В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби» (Додаток А3).

Для оцінки сформованості показників ціннісного критерію (ціннісне ставлення, прийняття цінностей культури, як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей) нами було адаптовано методику М. Рокича «Ціннісні орієнтації» та метод ранжування (Додаток А4).

Для оцінки сформованості показників творчо-діяльнісного критерію (художньо-естетичної інтерпретація, втілення художньо-естетичних образів в практичну діяльність та здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності) ми застосовували метод включеного спостереження, наративні методики, авторське анкетування та метод незалежних експертних оцінок.

Таким чином ми узагальнили дані про критерії, показники та діагностичні методики оцінки рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів та відобразили їх у табличному вигляді (див. табл. 1.1.).

**Критерії, показники та діагностичні методики оцінки рівнів
сформованості художньо-естетичної культури
студентів педагогічних університетів**

Критерій	Показники	Діагностичні методики
Когнітивний критерій	- пізнавальний інтерес; - ерудованість; - культурологічний світогляд	Авторське анкетування Модифікований варіант методики «Незавершене речення» Н. Самсонової
Емоційно-мотиваційний критерій	- естетичний смак; - бажання долучитися до культурних надбань; - емоційно-почуттєвий культурологічний досвід.	Авторське анкетування Методика В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби»
Ціннісний критерій	- ціннісне ставлення до культурної спадщини ; - прийняття цінностей культури як особистісних; - збереження та поширення художньо-естетичних цінностей	Авторське анкетування Ранжування Тест М. Рокича «Ціннісні орієнтації»
Творчо-діяльнісний критерій	- художньо-естетична інтерпретація; - втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність; - здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності	Включене спостереження Наративні методики Незалежне експертне оцінювання Авторське анкетування

Обрані нами діагностичні методики було адаптовано до характеристик рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (адаптаційного, конструктивного, репродуктивного

та креативного) та зведено до єдиної коефіцієнтної шкали. Нами було введено поняття «коефіцієнт сформованості показників художньо-естетичної культури студентів». Надалі для оптимізації обрахунків ми адаптували коефіцієнтну шкалу до чотирьох рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів та використовували такі шкали розподілу:

0-0,25 – адаптаційний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів;

0,26-0,5 – репродуктивний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів;

0,51-0,75 – конструктивний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів;

0,76-1 – креативний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів.

Оскільки ми передбачали, що креативний рівень (Кр.) має відображати еталон сформованості показників художньо-естетичної культури студентів в їх свідомості та діяльності, то ми усвідомлювали, що для студентів I –II курсів це неможливо.

Проте ми вважали за доцільне включити характеристику такого рівня, що демонстрував би перспективи формування та розвитку показників художньо-естетичної культури студентів. Для підрахунків коефіцієнту сформованості показників художньо-естетичної культури студентів ми будемо використовувати абсолютну кількість показників на креативному рівні.

Дещо менше співвідношення в коефіцієнті мають посісти показники конструктивного рівня (Констр.). Ми вважатимемо, що цей прояв буде вираховуватись у співвідношенні $\frac{2}{3}$.

Для математичного оцінювання показників репродуктивного рівня нами прийнято співвідношення $\frac{1}{3}$, оскільки прояв показників цього рівня спостерігається приблизно на 30%. Для позначення коефіцієнтного значення цього рівня ми використали літеру Р.

Адаптаційний рівень засвідчує практичну відсутність показників художньо-естетичної культури студентів. Ми вважатимемо його коефіцієнтне значення нульовим і не будемо враховувати при подальших підрахунках. На діагностичних картках цей рівень позначатимемо літерою А.

Встановлення шкали коефіцієнтів дозволило нам надалі здійснити математичну обробку результатів. Ми припустили, що:

(1.1)

$$k = \frac{K_p + \frac{2}{3} \text{Констр.} + \frac{1}{3}P}{Q}, \text{ де}$$

K_p – кількість показників креативного рівня;

Констр. – кількість показників конструктивного рівня;

P – кількість показників репродуктивного рівня;

Q – загальна кількість показників.

Для визначення k ми використали модифікований варіант формули С. Сисоєвої [199].

Упровадження коефіцієнтної шкали надало нам можливість оптимізувати математичну обробку результатів дослідження і використати графічне та табличне подання результатів експерименту.

Підібраний нами діагностичний інструментал та визначені критеріальні засади дослідження дозволили нам розгорнути педагогічний експеримент. Констатувальний етап експерименту проходив з листопада 2015 по квітень 2016 року на базі п'яти педагогічних університетів України:

1. Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
2. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
3. Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.
4. Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

5. Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Нами було обрано для дослідження педагогічні університети III та IV рівня акредитації, що належать до державної форми власності. На констатувальному етапі у дослідженні брали участь студенти I – III курсів, що навчаються на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр».

На всіх етапах експерименту в ньому було задіяно 881 особу (856 студентів та 25 педагогів). До проведення експериментальної роботи в якості експертів та помічників нами було залучено кураторів академічних груп, викладачів та заступників деканів факультетів з питань соціально-виховної роботи.

На констатувальному етапі було здійснено опис та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних і відсоткових розподілів (за кожним з визначених критеріїв сформованості художньо-естетичної культури студентів (когнітивним, емоційно-мотиваційним, ціннісним та творчо-діяльнісним) і відповідними показниками сформованості художньо-естетичної культури студентів); графічне представлення одержаних рядів та їх аналіз.

У дослідженні брали участь студенти спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна робота», «Соціальна робота. Соціальна педагогіка».

Дані спеціальності нами було обрано в результаті контент-аналізу навчальних планів підготовки. Ми обрали ті спеціальності, до змісту підготовки, яких були включені курси, що містили в своєму контенті такий напрям як художньо-естетична діяльність з вихованнями.

Ми свідомо не залучали до проведення експерименту студентів мистецьких діяльностей, для яких художньо-естетична діяльність є первинно фаховою, зокрема студентів спеціальності «Дизайн», «Образотворче мистецтво», «Декоративне мистецтво», «Хореографія», «Музичне мистецтво», оскільки передбачали, що їх стартовий рівень сформованості художньо-

естетичної культури є вищим, ніж у студентів інших педагогічних спеціальностей.

Завданнями констатувального етапу дослідження стали:

- аналіз навчальної документації педагогічних університетів з метою виявлення змістових особливостей та контентного наповнення освітнього процесу щодо формування художньо-естетичної культури студентів;
- підтвердження актуальності та необхідності формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладного мистецтва;
- виявлення рівня усвідомлення студентами базових понять художньо-естетичної культури;
- аналіз планів роботи вищих навчальних закладів та планів соціально-виховної роботи;
- виявлення стану та рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

На першому етапі констатувального експерименту нами було проаналізовано навчальну документацію педагогічних університетів, зокрема: плани роботи університетів, плани роботи факультетів, плани роботи кураторів (наставників) академічних груп та навчальні плани спеціальностей.

Здійснений нами аналіз дозволив засвідчити, що у загальних планах роботи педагогічних університетів визначено завдання формування культури студентів.

Проте в жодному з них не виокремлено такий аспект як формування художньо-естетичної культури студентів. Відповідно не деталізовано змістові складові діяльності (зокрема, декоративно прикладної діяльності), засобами якої буде здійснено формування культури студентів.

Плани факультетів також не містили завдання формування художньо-естетичної культури студентів, проте аналіз запланованих форм роботи зі студентами дозволив відзначити, що робота за даним напрямком здійснюється.

Так, наприклад, в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова в плані роботи Інституту соціальної роботи та управління зазначено проведення виставки творчих робіт студентів в межах благодійної акції «Збережемо дитячі мрії».

Ми встановили, що виставка творчих робіт студентів, є найбільш поширеною формою, демонстрацією здобутків студентів за напрямком формування художньо-естетичної культури.

У Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького нашу увагу привернула акція «Свято крокує країною» – вітання дітей-вихованців інтернату студентами кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти у співпраці з лабораторією духовно-морального виховання ННІСПМО, де окрім театральної постановки були презентовані подарунки, виконані студентами-магістрами власноруч.

Виховна робота у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського та Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка висвітлена у творчих виставках, тематичних майстер-класах для студентів, залучених до творчих студентських об'єднань, а також у волонтерській діяльності.

У свою чергу виховні акції для студентів вище зазначених спеціальностей у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка проводять із залученням студентів мистецьких факультетів.

На наступному етапі нами було здійснено аналіз навчальних планів спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна робота», «Соціальна робота. Соціальна педагогіка». Метою даного аналізу було виявлення предметів, в зміст яких було закладено завдання формування художньо-естетичної культури.

Нами встановлено, що у всіх педагогічних університетах навчальним планом передбачено викладання таких дисциплін, як: «Культурологія», «Етика», натомість предмет «Естетика» визначено, як предмет за вибором студентів. Водночас, на окремих спеціальностях запропоновані курси, що

передбачають можливість більш широкого застосування засобів декоративно-прикладного мистецтва, а саме: «Історія мистецтва», «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Художня праця та основи дизайну» тощо.

Нами було здійснено контент-аналіз змісту навчальних програм до вище зазначених предметів. Здійснений аналіз дозволив відзначити, що застосування декоративно-прикладного мистецтва визначено в даних програмах як засіб формування професійної компетентності та готовності до виконання функцій за відповідною спеціальністю. У змісті проаналізованих нами 28 програм навчальних дисциплін не було виявлено зв'язок процесу декоративно-прикладної діяльності та завдання формування художньо-естетичної культури. Саме це дозволило нам дійти висновку, що обрана нами проблема є актуальною та своєчасною.

Наступним завданням констатувального етапу нашого дослідження стало підтвердження актуальності та необхідності формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. З цією метою нами було проведено авторське опитування у формі анкетування (Додаток А1). В анкетуванні взяло участь 856 респондентів. У змісті параграфу ми відобразили відповіді студентів на ті питання анкети, що дозволили нам виявити певні тенденції.

Відповідаючи на питання «Як часто ви відвідуєте мистецькі заходи, галереї, музеї?» 413 осіб (48,25%) зазначили, що відвідують подібні заходи не часто, а 279 осіб (32,59%) взагалі не відвідують мистецькі заходи. Це засвідчує відсутність пізнавального інтересу до явищ художньо-естетичної культури.

Аналізуючи відповіді студентів на питання: «Скільком шедеврам мистецтва ви можете дати детальну характеристику?» ми визначили, що більшість студентів 534 особи (62,38%) підтвердила, що їх знання посередні, оскільки знають до 10 шедеврів мистецтва.

Низький рівень ерудованості та культурологічного світогляду засвідчили відповіді на питання «Які світові картинні галереї ви можете назвати?».

оскільки помітна частка студентів 391 особа (45,68%) назвали лише одну-дві галереї.

З метою перевірки бажання студентів долучитись до культурних надбань ми включили до змісту анкети питання про пріоритетні форми відпочинку. Аналіз відповідей дозволив дійти висновку, що більшість студентів 518 осіб (60,51%) віддали перевагу пасивному пляжному відпочинку; четверта частка студентів 214 осіб (25%) віддали перевагу активному відпочинку і лише 124 особи (14,49%) вибрали варіант «ознайомлення з визначними місцями».

Наступне питання мало на меті виявлення рівня сформованості такого показника як «культура почуттів». Відповіді студентів засвідчили, що незначна частка виявила вміння керувати своїм емоційним станом в ситуації сприйняття та аналізу творів мистецтва. Так, відповідаючи на питання «Якщо мистецький твір не викликає у Вас позитивних емоцій, Ви...» 256 осіб (29,91%) зазначили, що вони «намагаються віддати належне митцю та зрозуміти ідею твору». На жаль, більшість студентів – 431 особа (50,35%) зазначили, що в такій ситуації вони «відчувають внутрішнє напруження та емоційний дискомфорт». Прикро, що деякі відповіді студентів засвідчили, що вони не стримують емоцій, висловлюють обурення чи демонструють байдужість.

Привернули нашу увагу відповіді студентів на питання щодо перевірки готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей. Відповідаючи на питання: «Чи є у Вас домашня бібліотека?», більшість студентів не виявили бажання зберігати книги, а віддали перевагу електронним носіям.

Намагаючись перевірити наявність прояву такого показника, як «прийняття цінностей культури як особистісних», ми поставили студентам питання: «Чи хотіли би Ви отримати в подарунок альбом з ілюстраціями творів мистецтва?». На превеликий жаль, ствердно на це питання відповіла незначна частка студентів 178 осіб (20,79%), що засвідчує низьку рангову позицію художньо-естетичних цінностей в шкалі цінностей сучасного студентства.

Також нам вдалося виявити неготовність студентів до поширення художньо-естетичних цінностей серед осіб, що належать до кола найближчого оточення. Так, відповідаючи на питання: «Чи залучаєте Ви друзів та знайомих до відвідування мистецьких акцій?», переважна більшість студентів 495 осіб (57,83%) обрали відповідь «іноді», а помітна частка студентів 272 особи (31,78%) відповіли «ні».

Наступним завданням нашого анкетування стало виявлення стану соціально-виховної роботи педагогічних університетів по формуванню художньо-естетичної культури студентів. Так, відповіді на питання: «Які форми роботи по розвитку художньо-естетичної культури студентів проводяться у вашому університеті?», дозволили утворити досить традиційний перелік форм соціально-виховної роботи, а саме: екскурсії, виставки, експонування, створення стендів, виставки творчих робіт тощо.

При цьому студенти достатньо аргументовано назвали ті недоліки організації соціально-виховної роботи університетів, що заважають процесу формування їх художньо-естетичної культури. Зокрема студенти відзначили малу кількість заходів (413 осіб – 48,25%); відсутність форм роботи за активної участі студентів (376 осіб – 43,93%); низький художньо-естетичний рівень оздоблення приміщень університету (344 особи – 40,19%); стереотипні, монологічні форми роботи зі студентами (405 осіб – 47,31%); мінімальну кількість форм роботи, де студенти самостійно створюють продукт художньо-естетичної діяльності (422 особи – 49,30%) тощо.

Досліджуючи рівень сформованості показників когнітивного критерію ми здійснили аналіз результатів анкетування, яке дозволило засвідчити, що переважна більшість студентів (582 особа – 67,99%) не можуть дати визначення поняття «художньо-естетична культура», виокремити його складові та охарактеризувати прояви.

Визначаючи сформованість показників за емоційно-мотиваційним критерієм, ми відзначили, що естетичний смак у значної частини студентів

(391 особа – 45,68%) асоціюються з умінням стильно вдягатись, підбирати аксесуари, оформлювати інтер'єр приміщення.

Привернули нашу увагу відповіді студентів на питання щодо художньо-естетичних цінностей, оскільки більшість респондентів (446 осіб – 52,10%) визначили їх як цінності мистецтва, художні твори, пам'ятники архітектури тощо. Проте студенти відчували великі ускладнення, відповідаючи на питання про людину з культурним світоглядом, оскільки не змогли визначити складові культурного світогляду, дати ознаки художньо-естетичної ерудованості.

Показовими були відповіді студентів щодо необхідності збереження мистецьких цінностей. Значна частка студентів (371 особа – 43,34%) визнала мотивом збереження мистецьких цінностей їх вартість. Одиначними були відповіді про те, що цінності мистецтва варто зберігати, щоб передати їх нащадкам, бо вони роблять світ кращим.

Найбільш яскраві тенденції було виявлено за результатами продовження студентами речення: «Людина, яка володіє вміннями художньо-естетичної діяльності, отримує...», оскільки переважна більшість відповідей звучали таким чином: «задоволення», «цікаві речі», «можливість прикрасити свою квартиру».

Проте, дуже незначна частка студентів запропонувала відповіді, що характеризують здатність до втілення художньо-естетичних образів в практичну діяльність. Лише 84 студенти (9,81%) запропонували відповідь, що засвідчує розуміння ролі художньо-естетичної діяльності в житті людини та педагога. Про це свідчать такі відповіді: «Людина, яка володіє вміннями художньо-естетичної діяльності, отримує можливість самореалізації, творення духовних цінностей, можливість передачі художньо-естетичних умінь та навичок вихованцям».

Проведене анкетування дозволило визначити певні недоліки в процесі формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, що засвідчило актуальність та доцільність подальшої експериментальної роботи.

На наступному етапі ми застосували ряд стандартизованих діагностичних методик з метою виявлення рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Досліджуючи рівень сформованості показників когнітивного критерію, ми поетапно визначали рівень сформованості таких показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, як: пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд.

З метою виявлення рівня сформованості показників когнітивного критерію було здійснено обробку результатів анкетування та методики Н. Самсоної «Незавершене речення», що дозволило усереднити данні проявів показників художньо-естетичної культури студентів і представити отримані результати у формі діаграми (рис. 1.3.).

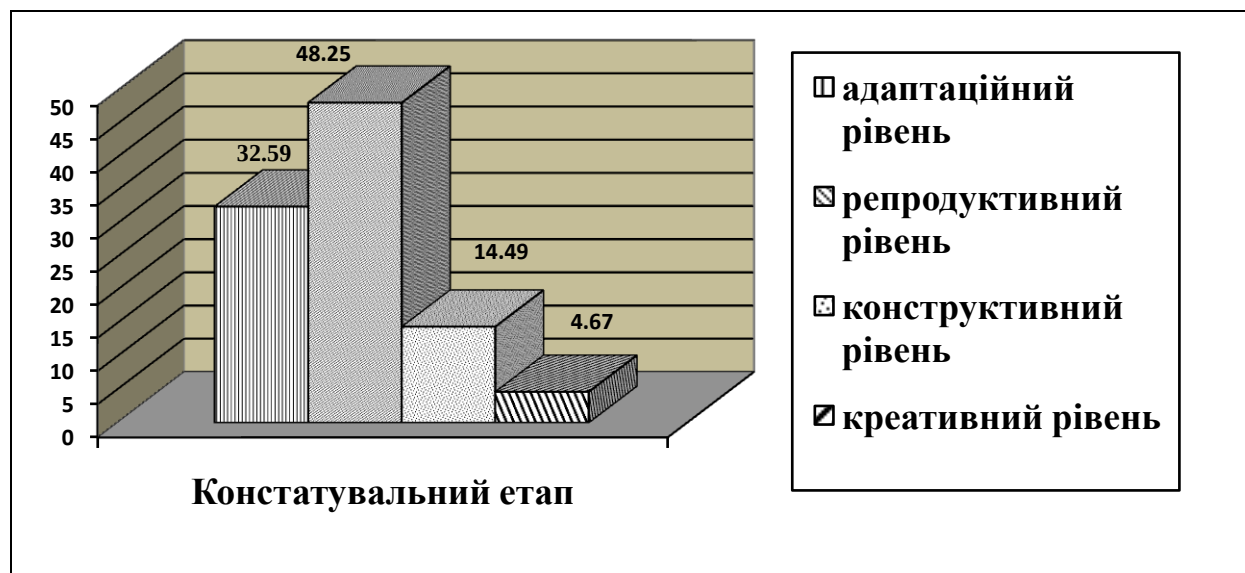

Рис. 1.3. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (за когнітивним критерієм, у %)

Аналіз графічних даних дозволив встановити, що більшість студентів продемонструвала адаптаційний (279 осіб – 32,59%) та репродуктивний (413 осіб – 48,25%) рівні сформованості показників когнітивного критерію. При цьому незначна частка студентів – 124 особи (14,49%) засвідчили конструктивний рівень сформованості показників когнітивного критерію, лише 40 осіб (4,67%) студентів продемонстрували креативний рівень сформованості показників когнітивного критерію.

Аналіз результатів даного етапу експериментальної роботи дозволив переконатися в необхідності внесення коректив в процес навчально-виховної роботи педагогічних університетів з метою підвищення рівня обізнаності студентів щодо понятійного поля художньо-естетичної культури.

Відповідно до емоційно-мотиваційного критерію ми досліджували рівень сформованості таких показників, як: естетичний смак, бажання долучитись до культурних надбань, культура почуттів. З цією метою нами було використано такі діагностичні методики: авторське анкетування та методику В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби».

Дані, отримані в результаті анкетування та застосування методики В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби» дозволили виявити наявність художньо-естетичних потреб у студентів. На високий рівень сформованості таких потреб вказують відповіді лише 117 студентів (13,28%), ситуативну наявність даних потреб засвідчили 258 студентів (29,29%). Отримані за цією методикою дані ми корелювали відповідно до таких показників, як: естетичний смак, бажання долучитися до культурних надбань та культура почуттів. Отримані нами дані зводились до єдиної шкали, виводились коефіцієнти сформованості кожного показника та усереднений коефіцієнт сформованості показників за емоційно-мотиваційним критерієм. Результати подано нами на рис. 1.4.

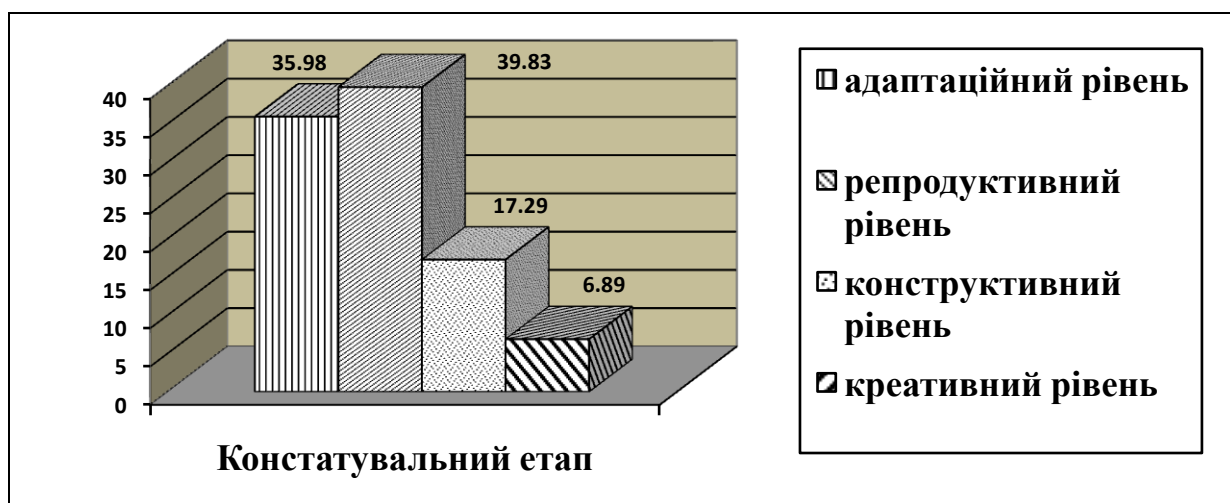

Рис. 1.4. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (за емоційно-мотиваційним критерієм, у %)

Аналіз отриманих даних дозволив відзначити помітну тенденцію до переважної більшості студентів показники емоційно-мотиваційного критерію яких були сформовані на адаптаційному – 308 осіб (35,98%) та репродуктивному рівнях – 341 особа (39,83%). Проте, кількість студентів, рівень сформованості показників у яких за даним критерієм був конструктивний чи креативний дещо збільшилась (порівняно з показниками когнітивного критерію). Так на конструктивному рівні – це 148 осіб (17,29%), а на креативному – 59 осіб (6,89%).

Відповідно до характеристик ціннісного критерію він визначається проявами таких показників, як: ціннісне ставлення, прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей. З метою діагностики проявів даних показників нами було застосовано авторське анкетування, тест М. Рокича «Ціннісні орієнтації» та метод ранжування. Аналіз даних тестування дозволив засвідчити низький рівень виборів цінностей мистецтва та культури за шкалою термінальних цінностей. Додатково нами було застосовано ранжування цінностей з метою виявлення місця цінностей культури в переліку особистісних цінностей студентів. Дані ранжування представлені нами на рисунку 1.5.

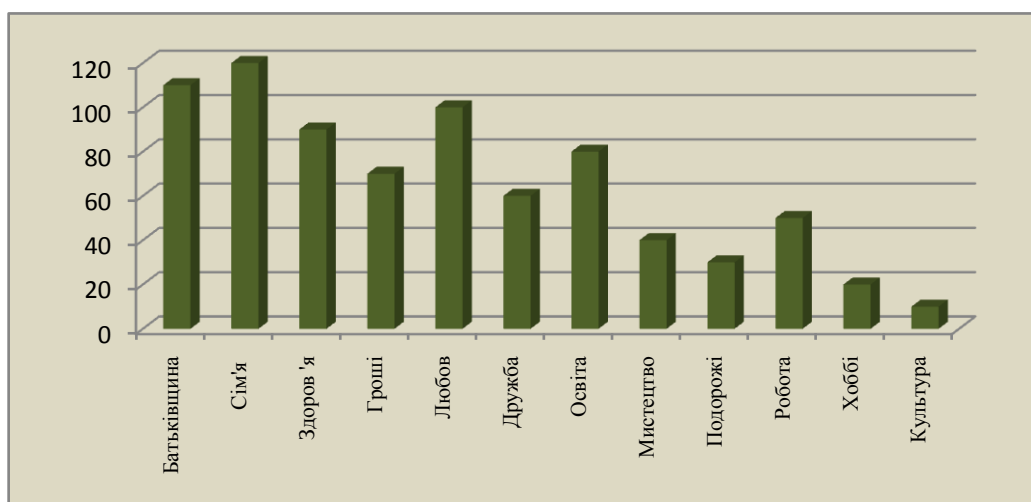

Рис. 1.5. Ранжування особистісних цінностей студентів педагогічних університетів (констатувальний етап)

Аналіз даних ранжування дозволив виявити низькі рангові оцінки поняття «мистецтво» (8 місце з 12), «культура» – 12, останнє місце. Це

засвідчило, що цінності культури не визнаються студентами як пріоритетні та не приймаються ними як особистісні.

Узагальнення даних анкетування, тестування та ранжування дозволило усереднити дані прояву показників ціннісного критерію художньо-естетичної діяльності студентів педагогічних університетів та представити їх у формі діаграми на рисунку 1.6.

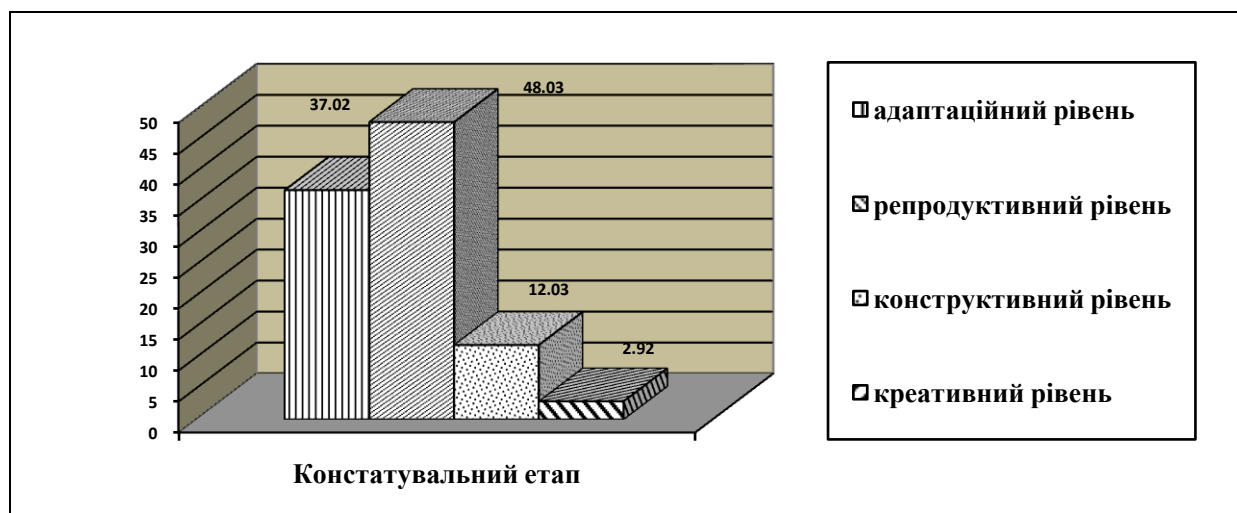

Рис. 1.6. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (за ціннісним критерієм, у %)

Трактування цифрових та графічних даних дозволило помітити, що зберігається тенденція мінімального прояву показників на конструктивному та креативному рівні. За результатами оцінки показників ціннісного критерію лише 25 студентів (2, 92%) виявили сформованість показників на креативному рівні. Дещо більша кількість студентів (103 особи – 12,03%) виявила показники даного критерію на конструктивному рівні.

Відповідно до бачення змісту творчо-діяльнісного критерію ми досліджували такі показники, як: художньо-естетична інтерпретація, втілення творчих образів в художню діяльність, здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

На даному етапі експериментальної роботи нами застосовано такі діагностичні методи, як: авторське анкетування, метод незалежних експертних оцінок (адаптована методика Р. Вайноли, С. Сисоевої) [36], метод включеного

спостереження та наративні методики. Ми усвідомлювали, що оцінка прояву художньо-естетичних умінь та навичок може відбуватися лише в практичній діяльності. Щоб позбутися суб'єктивності оцінок, нами було застосовано метод незалежних експертних оцінок.

Сутність методу незалежних експертних оцінок полягає в тому, що для вивчення рівня сформованості показників творчо-діяльнісного критерію добиралася група експертів у складі: керівника дослідження, куратора (наставника) академічної групи та самого студента.

Ми також залучали до експертизи викладачів фахових кафедр, заступників деканів з соціально-виховної роботи тощо. Враховуючи адекватність самооцінки студентів ми використовували як одну з експертних оцінок самооцінку самого студента. До початку дослідження для експертів був проведений психолого-педагогічний семінар. Для роботи з кожною студентською академічною групою створювалась окрема експертна група. Мінімальна кількість членів експертної групи – три.

Для всіх експертів було запропоновано єдину систему оцінювання, єдині вимоги до умовних позначень. Кожен експерт мав приблизно однаковий термін для проведення дослідження. Ми виступили в якості керівника дослідження та координатора узагальнення всіх отриманих діагностичних матеріалів. Виміри здійснювались за допомогою визначеної нами раніше коефіцієнтної шкали, що дозволило надалі говорити про певні рівні сформованості показників творчо-діяльнісного критерію.

Аналіз результатів незалежного експертного оцінювання довів, що здатністю до створення продукту художньо-естетичної діяльності володіє на конструктивному рівні 57 студентів (13,07%), на креативному 17 студентів (3,9%). Відповідно переважна більшість студентів (362 особи – 83,03%) не виявила здатності до створення самостійного творчого продукту. Під час оцінки експертів розглядалися лише студенти експериментальних та контрольних груп (436 осіб).

Наступним діагностичним методом було обрано включене спостереження. Ми усвідомлювали переваги методу включеного

спостереження для оцінки показника «здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності»: даний метод дає найяскравіші, безпосередні враження про творчу діяльність студентів в штучно створеній ситуації (на академічних парах та позанавчальній діяльності), допомагає краще усвідомити рівень творчих можливостей та здатність до художньо-естетичної інтерпретації. Таке спостереження дозволяє зібрати інформацію, недоступну для отримання іншими методами.

Для оцінки прояву показника «втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність» нами застосовувались наративна методика. Наративні методи дослідження (лат. *Narrativ* – розповідь, опис) застосовувалися в межах нашої експериментальної роботи, оскільки самоописи передбачають тлумачення та інтерпретацію студентом самого себе, свого життєвого шляху, соціального досвіду; дозволяють виявити вектор художньо-естетичного бачення світу, усвідомлення цінностей культури як власних.

Під час експериментальної роботи ми аналізували результати епістолярної творчості студентів. Нами було розроблено та запропоновано тематику есе: «Художньо-естетичні образи в моєму житті», «Краса навколо мене», «Непомітне прекрасне». Аналіз та оцінка студентських есе дозволили засвідчити, що практично повну відсутність розуміння шляхів втілення художньо-естетичних образів в практичну діяльність студентів педагогічних університетів. Студенти не виявили усвідомлення того, що дизайн середовища, їх творчі роботи, елементи інтер'єру є проявами певних художньо-естетичних образів. На рівні адаптації чи реконструкції студенти змогли інтерпретувати відомі твори мистецтва, їх коментарі не вирізнялися оригінальністю та неповторністю.

Дані, отримані після застосування методів анкетування, незалежного експертного оцінювання, включеного спостереження та наративних методик узагальнювалися, усереднені дані було визначено як коефіцієнт сформованості показників за творчо-діяльнісним критерієм. Результати подано нами на рис. 1.7.

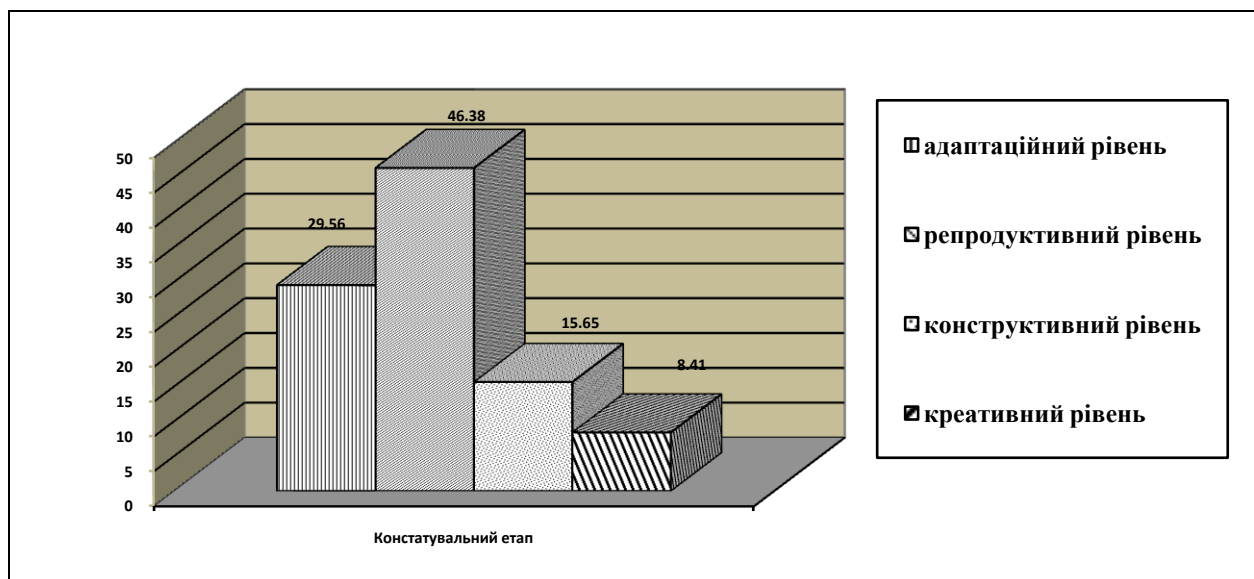

Рис. 1.7. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (за творчо-діяльнісним критерієм, у %)

Аналіз отриманих даних дозволяє відзначити дещо більшу частку студентів, рівень сформованості показників творчо-діялісного критерію яких є креативним 72 особи (8,41%). Розподіл показників за рештою рівнів виглядає достатньо типово для констатувального етапу: конструктивний рівень – 134 особи (15,65%); репродуктивний – 397 осіб (46,38%) та адаптаційний рівень 253 особи (29,56%).

Таким чином, на констатувальному етапі експериментальної роботи нами було здійснено аналіз результатів оцінювання рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за чотирма критеріями.

На даному етапі нами виокремлено групи студентів, які надалі ми вважатимемо контрольними (232 особи) та експериментальними (204 особи).

До складу експериментальних груп увійшли студенти таких вищих закладів освіти: Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Контрольні групи утворили студенти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Сумського

державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Такий розподіл було обумовлено можливостями університетів щодо проведення форм експериментальної роботи та згодою керівництва факультетів. Дані, отримані в результаті застосування комплексу діагностичних методик, подано для студентів контрольних груп та узагальнено в змісті таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Узагальнені дані розподілу респондентів КГ за всіма критеріями і рівнями сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів на констатувальному етапі (абсолютні та процентні величини)

Критерії	Рівні							
	Адаптаційний		Репродуктивний		Конструктивний		Креативний	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Когнітивний	76	32,76	111	47,84	35	15,09	10	4,31
Емоційно-мотиваційний	84	36,21	93	40,09	39	16,81	16	6,89
Ціннісний	71	30,6	102	43,97	37	15,95	22	9,48
Творчо-діяльнісний	69	29,74	110	47,42	37	15,95	16	6,89
Загальні дані		32,33		44,83		15,95		6,89

Аналіз табличних даних дозволив засвідчити, що майже в половини студентів контрольних груп (44,83%) показники художньо-естетичної культури сформовані на репродуктивному рівні, в значної кількості студентів – на адаптаційному рівні (32,33%), значно менша кількість студентів продемонстрували конструктивний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури – 15,95%, а ще менша – креативний – 6,89%.

Отримані в результаті застосування комплексу діагностичних методик, дані подано для студентів експериментальних груп та узагальнено в змісті таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Узагальнені дані розподілу респондентів ЕГ за всіма критеріями і рівнями сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів на констатувальному етапі (абсолютні та процентні величини)

Критерії	Рівні							
	Адаптаційний		Репродуктивний		Конструктивний		Креативний	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Когнітивний	68	33,33	92	45,1	33	16,18	11	5,39
Емоційно-мотиваційний	74	36,28	83	40,69	35	17,15	12	5,88
Ціннісний	67	32,84	88	43,14	37	18,14	12	5,88
Творчо-діяльнісний	55	26,96	109	53,43	19	9,32	21	10,29
Загальні дані		32,35		45,59		15,2		6,86

Аналіз табличних даних дозволив засвідчити, однакові вихідні данні контрольних та експериментальних груп. Так майже для половини студентів експериментальних груп (45,59%) показники художньо-естетичної культури сформовані на репродуктивному рівні, в значної кількості студентів – на адаптаційному рівні (32,35%), значно менша кількість студентів ЕГ продемонстрували конструктивний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури – 15,2%, а ще менша – креативний – 6,86%.

Отримані кількісні результати підтверджують наші висновки щодо недостатнього рівня сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за всіма критеріями та показниками.

Найменш розвинутими показниками художньо-естетичної культури студентів стали такі: пізнавальний інтерес, бажання долучитися до культурних надбань, прийняття цінностей культури як особистісних, здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Отриманні результати дозволили нам надалі конкретизувати завдання експериментальної роботи щодо розробки та впровадження змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Висновки до першого розділу

У розділі обґрунтовано теоретико-методичні засади формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: деталізовано підходи до художньо-естетичної культури майбутніх фахівців в контексті педагогічних досліджень; декоративно-прикладну діяльність визначено як чинник формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; визначено критерії, охарактеризовано показники та виявлено рівні сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

У змісті розділу поняття «художня культура» трактується як особистісне утворення, що передбачає розуміння культурного змісту творів мистецтва, засвоєння мистецьких цінностей, трансформації чи інтерпретації їх у власні художні потреби та творчі вироби.

Естетичну культуру представлено як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного навколишнього світу.

Художньо-естетичну культуру відображено як невід'ємну частину духовної і матеріальної культури особистості в контексті набутого нею досвіду через оволодіння засобами мистецтва, що сприяє формуванню знань художньо-естетичної культури, художньо-естетичних цінностей, прагнень, емоцій та готовності до творчої художньо-естетичної діяльності.

Обґрунтовано, що художньо-естетична культура студентів педагогічних університетів є важливою складовою загальної педагогічної культури. У зв'язку з цим, запропоновано визначення художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів як складової культури майбутніх педагогів, що відображає художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість та здатність до результативної художньо-естетичної діяльності у процесі виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

Таке трактування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів дозволило охарактеризувати декоративно-прикладну діяльність як дієвий чинник формування даного виду культури у студентів педагогічних університетів.

У змісті розділу поняття «декоративно-прикладне мистецтво» визначено як галузь декоративного мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, які характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті.

Здійснено класифікацію видів декоративно-прикладного мистецтва за певним призначенням (меблі, речі побутового призначення, одяг, взуття, прикраси і т.д.); за сировиною (природні матеріали – текстиль, деревина, камінь; штучні та специфічні матеріали – кераміка, скло, метали та їх сплави, пластмаси).

Встановлено, що відповідно до художньої обробки матеріалів декоративно-прикладне мистецтво поділяють на такі види як: художня обробка тканини (батик, шкіра), художня вишивка та гаптування, художнє в'язання, художнє мереживо, художнє ткацтво, художнє килимарство, художня бійка, художнє різблення, художнє випалювання, художнє плетіння, художня кераміка, художня обробка каменю, художнє скло, художнє гончарство, художнє ковальство, художнє литво, художнє гравіювання, художнє карбування, художня аплікація та витинанка, декоративний розпис, писанкарство, лялькарство, художнє бісероплетіння, флористика, скань (філігрань). Деталізовано можливості таких зарубіжних технік декоративно-прикладного мистецтва, як: декупаж, оригамі та пап'є-маше. Надано змістову характеристику та визначено особливості кожної з технік декоративно-прикладного мистецтва.

Декоративно-прикладну діяльність студентів педагогічних університетів представлено як дієвий засіб формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів у процесі оволодіння цінностями народного мистецтва, техніками та прийомами створення художніх виробів, реалізації творчих проектів, збереження та поширення національної культурної спадщини.

Визначено можливості декоративно-прикладної діяльності щодо формування художньо-естетичної культури: виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва; усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу; формування навичок, прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів; розвиток творчих умінь і здібностей; стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-естетичної культури; формування потреби у створенні

виробів не виключно з точки зору їх практичного використання, а й з урахуванням художньо-естетичної цінності такого виробу; підготовка до свідомої трудової діяльності; формування таких моральних якостей як працелюбність, творчий підхід.

Виокремлено такий суттєвий аспект як вплив декоративно-прикладної діяльності на формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: засвоєння національної й загальнолюдської культурної спадщини через розуміння унікальності національних художньо-естетичних надбань, виховання поваги до культури власного народу, формування активної громадської позиції та високого рівня патріотизму.

Виявлено особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів для формування художньо-естетичної культури. Вони зумовлені тим, що декоративно-прикладна діяльність студентів педагогічних університетів: є структурним елементом освітнього процесу педагогічних університетів та має дидактичне спрямування; має на меті трансформацію продуктів творчої діяльності в зміст та форми освітнього процесу; може стати додатковим фаховим надбанням, забезпечити гурткову роботу з вихованцями; може виступати майбутнім механізмом професійної взаємодії педагогів з громадою, батьками та різними соціально-виховними інституціями; бере витоки з народної педагогіки, має прояви автентичності, що сприяє формуванню патріотичної позиції у студентів педагогічних університетів; базується на індивідуальному підході до виховання фантазії, уяви, альтернативного мислення особистості студента; спричиняє розвиток творчих здібностей та творчого потенціалу студентів університетів. Водночас, відбір технік декоративно-прикладної діяльності обумовлений можливістю та потенціалом майбутніх учнів, вихованців; анатомо-фізіологічними та віковими особливостями дітей та молоді.

Здійснення характеристики декоративно-прикладної діяльності та виокремлення особливостей формування художньо-естетичної культури

студентів педагогічних університетів надали нам можливість подальшої розробки критеріальних засад нашого дослідження.

Аналіз наукових підходів до характеристики критеріїв сформованості художньої та естетичної культури дітей та молоді дозволив виокремити такі критерії та показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: когнітивний (пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд); емоційно-мотиваційний (естетичний смак, бажання долучитися до культурних надбань, емоційно-почуттєвий культурологічний досвід); ціннісний (ціннісне ставлення до культурної спадщини, прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей); творчо-діяльнісний (художньо-естетична інтерпретація, втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність, здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності).

Надано змістову характеристику рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (адаптаційний, репродуктивний, конструктивний та креативний).

Обрано ряд діагностичних методів та методик (індикаторів), що покладені в основу оцінки сформованості рівнів художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: авторське анкетування, методика В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби», методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», методика Н. Самсонової «Незавершене речення», метод включеного спостереження, наративні методики, метод ранжування та метод незалежних експертних оцінок.

Констатувальний етап експерименту проходив з листопада 2015 р. до квітня 2016 р. на базі п'яти педагогічних університетів України.

На всіх етапах експерименту в ньому було задіяно 881 особу (856 студентів та 25 педагогів).

Завданнями констатувального етапу дослідження стали: аналіз навчальної документації педагогічних університетів з метою виявлення змістових

особливостей та контентного наповнення освітнього процесу щодо формування художньо-естетичної культури студентів; підтвердження актуальності та необхідності формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладного мистецтва; виявлення рівня усвідомлення студентами базових понять художньо-естетичної культури; аналіз планів роботи вищих навчальних закладів та планів соціально-виховної роботи; виявлення стану та рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Здійснено контент-аналіз навчальної документації педагогічних університетів (плани роботи університетів, плани роботи факультетів, плани роботи кураторів (наставників) академічних груп та навчальних планів спеціальностей), навчальних планів та програм з метою виявлення питомої ваги проблеми формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Встановлено, що в планах не виокремлено такий аспект як формування художньо-естетичної культури студентів, не деталізовано змістові складові декоративно-прикладної діяльності, засобами якої буде здійснено формування культура студентів; застосування декоративно-прикладного мистецтва визначено в планах та програмах лише як засіб формування професійної компетентності та готовності до виконання функцій за відповідною спеціальністю.

За результатами анкетування студентів ми визначили недоліки організації соціально-виховної роботи університетів, що заважають процесу формування їх художньо-естетичної культури: мала кількість заходів (413 осіб – 48,25%); відсутність форм роботи за активної участі студентів (376 осіб – 43,93 %); низький художньо-естетичний рівень оздоблення приміщень університету (344 особи – 40,19%); стереотипні, монологічні форми роботи зі студентами (405 осіб – 47,31%); мінімальна кількість форм роботи, де студенти самостійно створюють продукт художньо-естетичної діяльності (422 особи – 49,30%) тощо.

Результати застосування діагностичних методик дозволили виявити у студентів як контрольної (232 особи), так і експериментальної (204 особи) груп переважання адаптаційного та репродуктивного рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів.

З'ясовано, що майже в половини студентів (44,83% КГ та 45,59% ЕГ) показники художньо-естетичної культури сформовані на репродуктивному рівні, в значної кількості студентів – на адаптаційному рівні (32,33% КГ та 32,35% ЕГ), значно менша кількість студентів продемонструвала конструктивний рівень сформованості показників художньо-естетичної культури (15,95% КГ та 15,2% ЕГ), а ще менша – креативний (6,89% КГ та 6,86% ЕГ).

Результати констатувального етапу експерименту підтвердили висновки щодо недостатнього рівня сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за всіма критеріями та показниками.

Найменш розвинутими показниками художньо-естетичної культури студентів стали такі: пізнавальний інтерес, бажання долучитися до культурних надбань, прийняття цінностей культури як особистісних, здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Отриманні результати дозволили конкретизувати завдання експериментальної роботи щодо розробки та впровадження змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

РОЗДІЛ II

ЗМІСТОВО–ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО–ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

2.1. Обґрунтування складових змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів

Розробка теоретичних засад нашої експериментальної роботи по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів потребувала аналізу та деталізації складових поняття «змістово-технологічне забезпечення»

У сучасній словниковій літературі «забезпечення» розглядається як «надання достатніх для життя матеріальних засобів; створення матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь. Це охорона кого-, чого-небудь від небезпеки» [202].

Водночас під забезпеченням дослідник Н. Агаркова найчастіше розуміє процес здійснення чого-небудь завдяки створенню комплексу спеціальних заходів, засобів і способів, які допомагають в реалізації реальних можливостей соціальної системи і направлені на її регулювання, функціонування і подальший розвиток [1].

Ми будемо розглядати педагогічне забезпечення роботи з формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів як специфічний вид діяльності, який передбачає активізацію особистісних ресурсів студентів та інституційних ресурсів вищого навчального закладу, що необхідні для реалізації ефективності процесу формування художньо-естетичної культури студентської молоді.

У контексті нашого дослідження важливе значення має робота Н. Шепельової, де автор описує організацію педагогічного забезпечення

процесу соціалізації учнів недержавних освітніх закладів. Вона визначає педагогічне забезпечення як створення умов для найкращого використання потенціалів, мобілізації ресурсів, опис його моделі і обґрунтування його змісту з педагогічної позиції. Дослідниця зазначає, що педагогічне забезпечення дає можливість здійснювати процес соціалізації дітей і молоді в межах цілеспрямованого педагогічного управління: у відповідності із діагностикою, на основі спеціальної програми, завдяки організації взаємодії в різних формах і різними методами учасниками освітнього процесу один із одним і з соціумом [173].

Виходячи з ресурсного підходу І. Протасова розглядає педагогічне забезпечення, трактуючи його як сукупність, по-перше, ресурсів: зовнішніх (фінансовий, матеріальний і соціальний капітал) і внутрішніх (особистісно-орієнтоване і диференційоване навчання і виховання, універсальність освіти, евристичність освітнього середовища; по-друге, умов (наявність культуро формуючого простору, поетапне включення батьків у життєдіяльність освітнього закладу і дитини, планування функціонування освітнього закладу як цільової функції управління). На думку дослідниці, педагогічне забезпечення містить такі компоненти: освітнє середовище, яке передбачає наявність різних видів діяльності і можливостей для самореалізації особистості; взаємодію учасників освітнього процесу на основі діалогічного спілкування, рефлексивної діяльності, партнерських стосунків [185].

Через сукупність педагогічних умов здійснення процесу педагогічного забезпечення розглядає О. Безпалько, яка зазначала, що соціально-виховна робота з молоддю може проводитися з використанням значної кількості різноманітних ресурсів (природні, фінансові, матеріальні, людські, інституційні, інформаційні, технологічні, часові) [17].

Також психолого-педагогічне забезпечення самореалізації особистості студента досліджувала І. Нікітіна, яка зазначала, що даний процес полягає у «створенні у ВНЗ умов для пізнання, апробації та самоствердження власних можливостей як зрілого суб'єкта активності» [157, 158, 160].

Для нашого дослідження пріоритетним слугував підхід О. Коломієць, котра розглядала культурологічні засади педагогічного забезпечення у підготовці студентів. Дослідниця визначає педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів як комплекс педагогічних дій, заходів, що плануються та систематично реалізуються з метою опанування студентами системи знань про сутність, закономірності існування та розвитку, людське значення і способи досягнення культури, зокрема – гуманістичної [107].

Також ми звернули увагу на структуру педагогічного забезпечення, що пропонує В. Ягупов [244]. Автор визначає такі компоненти педагогічного забезпечення, як: змістовий, операційно-діяльнісний та контрольнорегульований. Ґрунтуючись на даному підході, ми будемо розглядати процес педагогічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів як сукупність змістового та технологічного забезпечення даного процесу.

Змістовий компонент у педагогічній діяльності, на думку В. Ягупова, містить усе те, що становить поняття «зміст освіти», – систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей, формування світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя і до професійної діяльності. Зміст процесу формування культури особистості - це система цінностей національної і світової культури, яку студенти повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань.

Тобто змістовим компонентом формування культури є все те, що впливає із багатства суспільно-історичного досвіду, вартостей культури і використовується для потреб виховного процесу. Тому зміст процесу формування культури ми розглядатимемо як поєднання суб'єктивного досвіду особистості з її ставленнями, цінностями і смислами, уміннями, соціальними навичками, способами поведінки, здібностями.

Таким чином ми будемо розглядати *змістове забезпечення* процесу формування художньо-естетичної культури студентів як реалізацію змістових

напрямків та змістового наповнення процесу навчально-виховної роботи педагогічних університетів.

Технологічний компонент педагогічного забезпечення ми розглядатимемо як процес алгоритмізації практичної діяльності з формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Ми виходили з того, що технологія (з грец. *techne* – мистецтво, майстерність, уміння) визначається як сукупність прийомів і способів одержання, обробки або переробки дійсності. Тому ми будемо розглядати це поняття як опис процесів, інструкцій з виконання, послідовність (алгоритм) виконання технологічних правил, вимог.

Нашу увагу привернуло дослідження Н. Заверіко, яка зазначає, що метою розробки та впровадження технології є пошук найефективніших шляхів досягнення мети діяльності за конкретних умов її здійснення з оптимальним використанням результатів і можливістю узагальнення досвіду та використання його за інших умов і сфер діяльності [219].

Словникова література [2] визначає педагогічну технологію як спосіб організації навчально-виховної діяльності на основі її поділу на окремі процедури, їх координації і синхронізації та вибору оптимальних педагогічних засобів і методів виконання.

Сучасні дослідники проблеми оптимізації освітнього процесу у вищій школі [159] визначають технологічний компонент як процесуальний, організаційний, методичний. Усі наведені визначення мають право на існування, оскільки технологічне забезпечення передбачає організацію ряду логічно і послідовно здійснених процесів (процедур) та їх методичне підкріплення. Основними складовими технологічного забезпечення є принципи, методи, форми, засоби діяльності педагогів та студентів.

Отже, *технологічне забезпечення* процесу виховання передбачає виконання таких вимог: наукова обґрунтованість; практична апробованість; структурованість (систематичність, послідовність і координованість дій);

однозначність мети, завдань та умов використання методів та очікуваних результатів; наявність механізму адаптації до конкретних умов діяльності.

Складовими технологічного забезпечення є методи, прийоми, засоби та форми навчально-виховної роботи. Деталізуємо ці складові.

Метод в сучасній педагогічній літературі (М. Фіцула, В. Ягупов) визначають як сукупність підходів, прийомів, операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності. Під *методом* розуміють найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим цілям. Для практики навчально-виховної роботи пріоритетними є педагогічні методи: методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання та методи самовиховання. У своєму дослідженні ми використовували весь арсенал педагогічних методів виховання та доповнювали їх методами художньо-естетичного виховання засобами декоративно-прикладної діяльності [231, 244].

Практичну реалізацію методів виховної роботи характеризує таке поняття як *форма роботи*. Ми будемо виходити з визначення С. Карпенчук, що трактує форми навчально-виховної роботи як варіанти організації взаємодії педагога зі студентами, спрямовані на створення умов для позитивної активності, вирішення відповідних завдань соціалізації [93].

Таким чином ми будемо розглядати *технологію формування художньо-естетичної культури студентів* як послідовне впровадження змістової та технологічної з відповідним застосуванням методів, форм, прийомів та засобів освітнього процесу.

Отже, *змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів* ми розглядатимемо як сукупність змістового наповнення даного процесу (змістові напрями та їх складові) та його технологічного упровадження (відповідний методичний інструментарій: методи, прийоми, засоби та форми навчально-виховної роботи), що забезпечать оптимізацію процесу формування художньо-естетичної культури студентів.

У змісті даного параграфу ми надамо характеристику тим змістовим та технологічним засадам, що були покладені в основу експериментальної роботи по формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Розглядаючи формування загальнолюдської культури особистості через засвоєння та прийняття нею певних складових (знань, цінностей, емоцій, мотивацій, норм) культури, ми будемо визначати *формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів* як процес поступового засвоєння студентами художньо-естетичних знань, розуміння та прийняття художніх та естетичних цінностей, розвитку емоційних спрямувань та мотивації до художньо-естетичної діяльності під час набуття вмінь та навичок виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

Першою складовою художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетівми вважаємо наявність *знань культури людства*, що представлені сукупністю усвідомлених уявлень про сутність художньо-естетичного підходу, життєву культурну стратегію особистості та перспективи її художньо-естетичного становлення.

Художньо-естетичні знання містять теоретичні положення, а саме: культурологічний світогляд, усвідомлення особистістю таких явищ, як: унікальності культурної ідентичності особистості (можливості різних проявів культурної ідентичності незалежно від нації, релігії, віку, статі); впливу культурної соціалізації на формування художньо-естетичних поглядів, стереотипів, уявлень; вплив художньо-естетичних уявлень, переконань на культурну самореалізацію особистості в суспільстві.

Другою змістовою складовою процесу формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетівми виокремлюємо *художні та естетичні цінності*, на основі яких виробляються норми культури поведінки людини в суспільстві.

Ми вважаємо, що до пріоритетних художніх та естетичних цінностей належать: краса, гармонія, різноманітність, неповторність, нетлінність, свобода.

Третьою складовою змісту процесу формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів є *емоційна спрямованість особистості та її власні мотивації до художньо-естетичної діяльності*, а саме наявність естетичної чутливості, естетичного смаку та внутрішньої потреби до художньо-естетичної діяльності.

Четвертою складовою поняття художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів є *норми культури поведінки*, які визнані суспільством та обумовлені моральними принципами, правила людського співіснування, що ґрунтуються на засадах краси та гармонії. Забезпечення реалізації норм культури поведінки ми розглядатимемо як забезпечення права особистості на доступність засвоєння культурних цінностей, гарантій свободи творчого самовиявлення, розкриття художньо-естетичного потенціалу особистості та можливостей творчої реалізації у свідомості, поведінці, що визначаються художньо-естетичною культурою, ступенем оволодіння нею.

Основними художньо-естетичними нормами культури поведінки є: естетична чутливість, естетичний смак, толерантність, уникнення культурних упереджень та стереотипів, культурна ідентифікація, прагнення до самовиявлення та самовдосконалення, а також накопичення особистісного культурного досвіду.

Таким чином, нами було здійснено опис змістового забезпечення процесу формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Охарактеризоване нами змістове забезпечення знаходить свою реалізацію в технологічному забезпеченні даного процесу. Складовими технологічного забезпечення виступають методи, форми, прийоми та засоби навчальної та позанавчальної роботи зі студентами педагогічних університетів.

Дамо характеристику першій складовій технологічного забезпечення процесу формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів – методів навчальної та позанавчальної роботи. Під час експериментальної роботи ми використовували як методи художньо-естетичного виховання студентів педагогічних університетів, так і загально

педагогічні методи, що на нашу думку, є найбільш доцільним. Дамо їх побіжну характеристику.

Методи формування свідомості ми розглядали як засоби впливу на пізнавальну сферу студентів. У процесі технологічного забезпечення формування художньо-естетичного культури студентів ми використовували такі методи, як: переконання, навіювання та приклад.

Метод переконання реалізовувався як чинник впливу на інтелектуально-логічну сферу студентів через словесні засоби впливу (лекції, бесіди, розповіді, доповіді). Найбільш дієвими прийомами реалізації методу переконання є аргументація та доведення.

Метод навіювання застосовувався нами як засіб впливу на емоційно-образну сферу студентів. Найбільш дієвим чинником впливу тут виступає художній образ. Переважно ми використовували прийоми образотворчого, декоративно-прикладного та музичного мистецтва.

Методи організації діяльності ми використовували як засіб включення студентів в практику декоративно-прикладної діяльності, отримання ними навичок та вмінь практичної художньо-творчої діяльності, як засіб розвитку здатності до створення художнього продукту. Ми застосовували такі методи організації діяльності, як: привчання, вправи, метод доручення та метод гри.

Метод доручення ми переважно застосовували в позаначальній роботі зі студентами. Ми віддавали перевагу тимчасовим колективним творчим дорученням (творчі команди, рада творчих справ, творчі бригади). Такий підхід дозволяв варіювати міру навантаження на студентів, чергувати види творчої діяльності, залучати студентів до виконання як управлінських, так і виконавських доручень.

Метод гри дозволяв внести елементи романтики, емоційного піднесення в процес аудиторної роботи, підготувати студентів до використання гри як інструменту активізації художньо-естетичної діяльності. У процесі навчання ми застосовували сюжетні, корекційні, рольові та ділові ігри.

Методи стимулювання діяльності студентів виступали дієвим чинником активізації пізнавального інтересу, «підігрівали» інтерес студентів до процесу декоративно-прикладної діяльності. Нами було застосовано прийоми методів заохочення та змагання. Ми застосовували рейтингову шкалу оцінювання знань студентів в якості методу заохочення. Також в якості заохочення ми надавали право студентам презентувати свої творчі роботи на виставках.

Змагання є одним з дієвих засобів творчого стимулювання студентів. У процесі декоративно-прикладної діяльності ми застосовували індивідуальні, парні та групові види змагання. Особливістю змагання в процесі декоративно-прикладної діяльності є те, що перемога одного автора чи творчої групи не розглядалась як поразка решти, а слугувала творчим орієнтиром та заразком для подальшої роботи.

Методи самовиховання ми розглядали як дієвий засіб формування особистості митця, автора, що здатен до художньо-естетичної інтерпретації, самостійно здійснює втілення художньо-естетичних образів в практичну діяльність. Нами у процесі технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів було використано такі методи: самоорганізація, самоменеджемент, самооцінювання, самодіагностики.

Оскільки декоративно-прикладна діяльність це процес, що можливий лише як наслідок творчої взаємодії та співпраці студентів, ми вважали, за доцільне доповнити технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів *інтерактивними методами*. Під час розробки технологічного забезпечення ми враховували особливості впливу методів інтерактивного навчання дорослих, що визначила С. Сисоєва. Дослідниця зауважує, що інтерактивні методи навчання дозволяють інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння й творчого застосування знань при вирішенні практичних завдань. Ефективність забезпечується за рахунок більш активного включення дорослих у процес не тільки одержання, але й безпосереднього використання інтегрованого комплексу знань. Якщо форми й методи інтерактивного навчання застосовуються регулярно, то у дорослих формуються

продуктивні підходи до оволодіння інформацією, зникає страх висловити неправильне припущення і встановлюються довірливі відносини з викладачем. Інтерактивне навчання підвищує мотивацію й залученість дорослих учнів до вирішення навчальних проблем, дає досвід встановлення контакту, взаємозалежних ціннісно-змістовних відносин зі світом (культурою, природою), людьми й самим собою – досвід діалогічної пізнавальної діяльності, соціально-моральних комунікативних відносин і самопізнання [198].

У процесі експериментальної роботи найбільш доцільним ми вважали використання таких методів, як: мозковий штурм, робота малих творчих груп, кейс-метод, дискусія та диспути.

Оскільки декоративно-прикладна діяльність ґрунтується на засадах народного мистецтва, автентичної культури, ми вважали, що доцільно використати в структурі технологічного забезпечення *методи народної педагогіки*, а саме метод ідентифікації, наслідування, ототожнення, стилізації, трансформації та модифікації тощо.

Також ми зарахували до структури технологічного забезпечення *інформаційно-пошукові* методи, що передбачає створення художньо-естетичних і проблемних ситуацій. В основу створення проблемних ситуацій покладено протиріччя між наявними знаннями, вміннями, навичками, інтересами, потребами, здібностями та завданнями формування художньо-естетичної культури студентів, що треба буде розв'язати. Проблемні ситуації слід розглядати як відправний момент для включення студентів у добровільну діяльність по усвідомленню тих проблем, недоліків, що виступають бар'єрами на шляху формування художньо-естетичної культури. Прийомами даного методу стали: проблемні запитання, творчі завдання, ситуації.

Основним методом включення студентів в процес декоративно-прикладної діяльності став *метод створення художнього контексту*, що сприяв формуванню художньо-естетичної культури студентів через «виходи» за межі декоративно-прикладного мистецтва в інші види мистецтва (живопис, музику, літературу) та інші галузі знань. Застосування методу створення

творчого контексту не лише сприяло формуванню навичок декоративно-прикладного мистецтва, а й створювало передумови для емоційного творчого сприйняття, яке вимагає від молодшої людини «соціального діалогу», який передбачає активну взаємодію з усією навколишньою дійсністю [95].

Наступною складовою технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів стали форми навчальної та позанавчальної роботи студентів.

Ми застосовували класичний арсенал *форм навчальної роботи* (лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, форми контролю та оцінки знань). Також нами застосовувались нестандартні форми організації навчального процесу: майстер-класи, відеолекторії, культурологічні бесіди, диспути, дискусії та «відкриті» заліки. Достатньо нестандартними стали форми консультування: інтернет-консультування та стендове консультування, але вони мали поодинокий характер.

Пріоритетними для розв'язання завдань формування художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності стали *позааудиторні форми роботи*. Особливістю включення студентів в декоративно-прикладну діяльність в позааудиторному форматі став підхід до цих форм роботи як до своєрідного професійного тренінгу – форми самостійної роботи над особистісним зростанням та відпрацювання практик. Участь студентів у формах соціально-виховної роботи виступає гарантом наявності в них умінь та навичок проведення подібних форм роботи у майбутній професійній діяльності з вихованцями. Основними формами позанавчальної роботи в технологічному забезпеченні формування художньо-естетичної культури студентів стали: ярмарки, творчі майстерні, форми створення дизайну середовища освітнього простору, виставки, екскурсії, «музейні години».

Розроблене нами змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності відображено нами на рисунку 2.1.

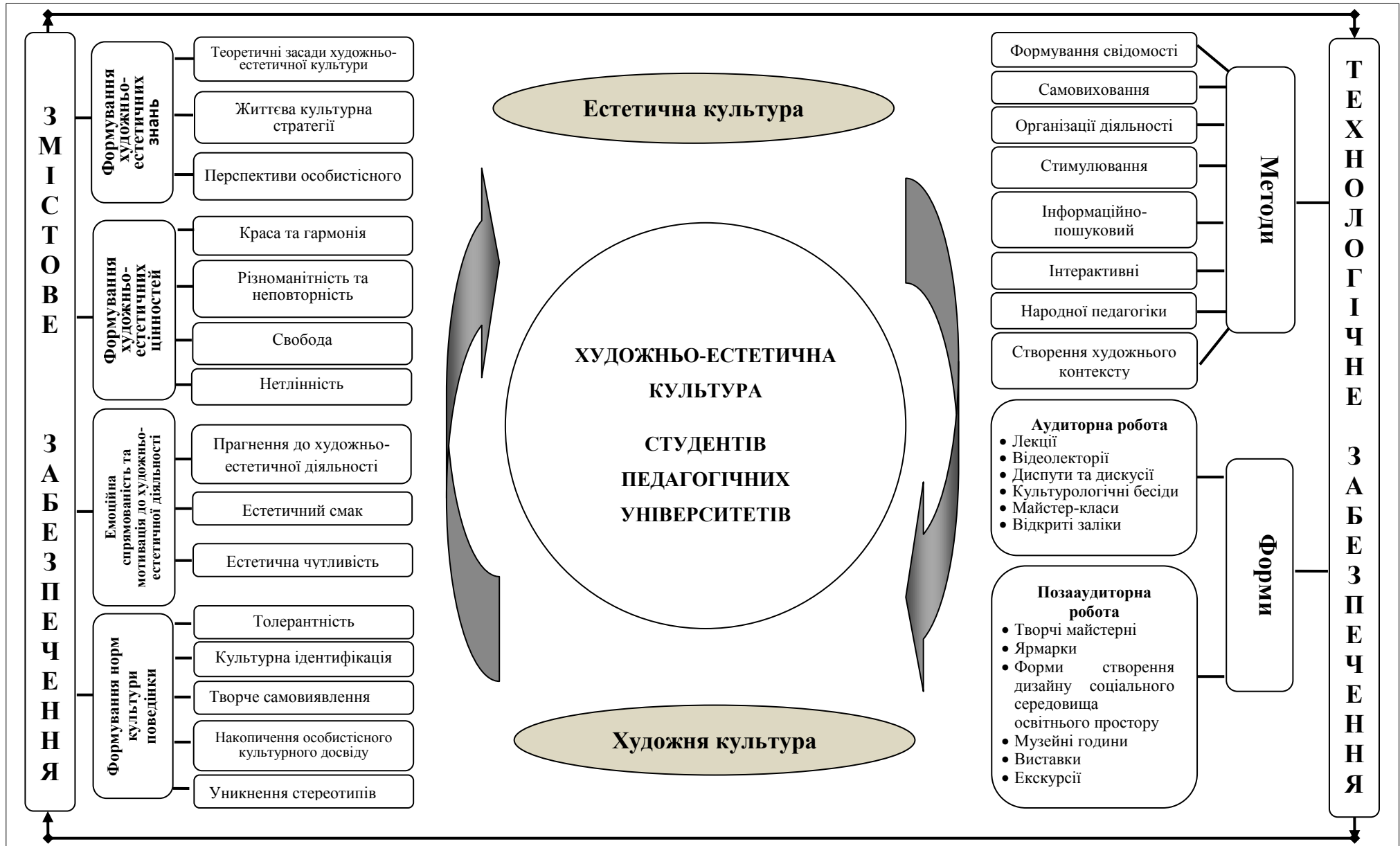

Рис. 1.8. Змістово-технологічне забезпечення процесу формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів

Таким чином, нами розроблено змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. До структури даного забезпечення увійшли змістова та технологічна складова.

Змістове забезпечення ми розглядаємо як сукупність змістового наповнення даного процесу (змістові напрями та їх складові). Основними змістовими напрямками діяльності по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності визначено: формування художньо-естетичних знань, цінностей, спрямувань та мотивацій, а також норм культури поведінки студентів педагогічних університетів.

Технологічне забезпечення ми розглядаємо як сукупність методів, форм, прийомів та засобів формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Нами визначено такі методи (методи формування свідомості, методи організації діяльності, методи стимулювання діяльності студентів, методи самовиховання, інтерактивні методи, методи народної педагогіки, інформаційно-пошуковий метод, метод створення художнього контексту) та форми (аудиторні та позааудиторну) у структурі технологічного забезпечення формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено як сукупність змістового наповнення даного процесу (змістові напрями та їх складові) та його технологічного упровадження (відповідний методичний інструментарій: форми та методи освітньої роботи), що забезпечать оптимізацію процесу формування художньо-естетичної культури студентів.

Здійснене нами обґрунтування змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів надало можливість розгорнути формувальний етап експериментальної роботи, характеристика якого буде надана в наступному параграфі.

2.2. Характеристика експериментальної роботи по використанню декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів

Формувальний етап експерименту тривав з вересня 2016 по березень 2018 року.

Формувальний етап дослідження передбачав впровадження змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у практику навчально-виховної діяльності закладів вищої освіти України.

Експериментальні форми було вибрано відповідно до визначених критеріїв та показників сформованості художньо-естетичної культури.

На даному етапі експерименту було визначено склад контрольних та експериментальних груп.

До складу експериментальної групи увійшли 204 студенти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

До складу контрольних груп увійшли 232 студенти з Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Всього на формувальному етапі було задіяно 436 студенти та 14 педагогів.

Обираючи студентів до експериментальної та контрольної груп з метою однорідності складу учасників, ми зупинились на студентах спеціальностей: 231 «Соціальна робота» (за освітньою програмою «Соціальна робота» та «Соціальна педагогіка») та 011 «Освітні, педагогічні науки» (за освітніми програмою «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю»).

Наш вибір також було обумовлено специфікою декоративно-прикладної діяльності майбутніх працівників освіти та соціальної сфери. Ця специфіка полягає:

- по-перше, в різноманітності груп клієнтів, робота з якими потребує специфічного відбору технік декоративно-прикладного мистецтва;
- по-друге, тим, що декоративно-прикладна діяльність виступає засобом реалізації професійних технологій соціально-виховної роботи: терапії, профілактики, реабілітації, консультування, рекламно-інформаційних технологій тощо;
- по-третє декоративно-прикладна діяльність є дієвим засобом особистісного розвитку та профілактики професійного вигорання майбутнього соціального робітника і педагога.

Змістовим стрижнем експериментальної роботи став навчальний курс «Прикладні методики в соціально-виховній роботі», що був складовою частиною нормативного блоку навчального плану підготовки студентів факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка курс мав факультативний характер.

Опишемо зміст експериментальної роботи по впровадженню вище названого курсу.

З метою розвитку показників *когнітивного критерію*, а саме: пізнавального інтересу, ерудованості, культурологічного світогляду нами застосовано методи формування свідомості та інформаційно-пошукові методи та такі їх форми роботи, як: лекції, міні-лекції, культурологічні бесіди, музейні години та екскурсії.

Лекція як основна форма навчання у вищому навчальному закладі посідає помітне місце в процесі формування особистості майбутнього педагога. Більшість дослідників [37] визначають лекцію як організований у доступну форму систематизований виклад матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, сутності тієї чи іншої проблеми. При цьому лекція у вищій школі розглядається і як метод, і як форма навчання. Це логічно стрункий, системний і послідовний виклад передбаченого програмою наукового питання,

побудований на діалектико-матеріалістичній основі. Лекція дає студентам уявлення про тему чи проблему в цілому, знайомить їх з основними теоретичними питаннями певної галузі науки та її методологією. Як правило, лекції не вичерпують предмета науки і призначаються для того, щоб закласти основи знань, визначити напрям, основний зміст і характер усіх видів навчальних занять і головним чином самостійної роботи студентів. Вони спонукають студентів до роздумів над науковими проблемами, до пошуку відповідей на запитання, що виникли, до перевірки найцікавіших і найважливіших положень. Під впливом лекції у студентів виробляється певний погляд на науку, її завдання і перспективи, складаються наукові переконання.

За визначенням О. Мороза «лекція – це форма організації і метод навчання у вищому навчальному закладі» [153]. У словниковій літературі лекцію автор С. Гончаренко визначає, як систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмету, методів науки [53].

Дамо характеристику лекцій, що проводились під час формувального етапу експерименту.

Так, лекція «Світове мистецтво – етапи історичного становлення» була проведена за правилами академічної лекції, супроводжувалась демонстрацією репродукцій світових шедеврів живопису, фотокартками з зображеннями скульптур, архітектурних споруд, що дозволило деталізувати основні ознаки культури та новоутворень історичних епох розвитку світового мистецтва.

Під час лекції «Функції мистецтва та декоративно-прикладної діяльності в соціально-виховній роботі» проаналізовано підходи до визначення поняття «мистецтво», розглянуто та обговорено функції мистецтва у становленні особистості, а також деталізовано напрями, завдання, що можуть допомагати реалізовувати та вирішувати завдання використання декоративно-прикладна діяльність в соціально-виховній роботі.

Лекція-візуалізація «Аплікація як вид декоративно-прикладної діяльності. Характерні ознаки.» була спрямована на характеристику історичного розвитку

мистецтва аплікаційної діяльності в українській культурі; під час лекції було деталізовано техніки виконання аплікаційних робіт, залежно від матеріалів, що використовуються, та розглянуто приклади робіт студентів старших курсів; проаналізовано переваги виконання даного виду декоративно-прикладної діяльності з клієнтами соціально-виховної діяльності на базі різних соціальних інститутів.

Для поліпшення рівня ерудованості та культурологічного світогляду студентів педагогічних університетів нами також використовувались міні-лекції, що передували кожному майстер-класу з декоративно-прикладної діяльності. *Міні-лекцію* ми розглядали як спосіб узагальнення, систематизації і поповнення знань студентів, комплексну форму аудиторної роботи, до складу якої могли увійти: розповідь, пояснення, проблемні питання тощо

Розповідь, як правило, в нашій роботі була оповідною формою роботи, яка має забезпечувати художньо-естетичну спрямованість змістового контенту. Розповідь містить лише вірогідні і науково перевірені факти, побудована за певним раціональним планом. Матеріал викладається так, щоб були зрозумілі основні думки. Розповідь, як метод навчання передбачає: логічну послідовність та чіткість викладу, ясність, правильність мови, образність, використання аналогій та порівнянь, підтримування активності групи шляхом періодичного звернення до окремих студентів. Під час міні-лекції викладач має бездоганно володіти навичками «творчого слухання», бути прикладом щодо цього для своїх студентів, навчити їх такого вміння, бо воно потрібне кожній людині впродовж усього життя.

Пояснення як складову лекції ми застосовували: для вивчення нового матеріалу, який пов'язаний із знаннями, уміннями, які належить засвоїти; для відтворення раніше засвоєних знань, умінь, теоретичне їх обґрунтування; для перевірки і контролю результатів тренінгу. Під поясненням ми розуміли словесне тлумачення обґрунтованих ознак, властивостей, предметів, явищ, принципів дій. Пояснення використовують разом з розповіддю і демонстрацією. Значимість цього методу має більшу питому вагу, ніж

розповідь, адже викладачу в роботі по формуванню художньо-естетичної культури студентів доводиться частіше пояснювати, тлумачити, ніж розповідати. Для пояснення також характерним є діалог між педагогом та студентами у формі запитань та відповідей. Пояснення ми використовували як анонс, що передував виконанню практичних вправ [198].

Так, нами було проведено вступну міні-лекцію «Художня діяльність як засіб духовного розвитку особистості» та «Види та жанри мистецтва», під час яких нами було поповнено знання студентів з понять «духовна культура людини», «художня діяльність», розглянуто особливості ранніх продуктів художньої діяльності людей. Проаналізовано види мистецтва та деталізовано жанри мистецтва.

Ще одним прикладом цього виду експериментальної роботи стала міні-лекція «Теоретичні основи роботи з кольором», яка надала змогу деталізувати визначення поняття «колір», «кольорознавство», схарактеризувати значення кольорів в продуктах творчої діяльності, визначити психофізіологічний вплив кольорів на особистість через зорове сприйняття за методикою М. Деревіре [63], сприяти створенню під час заняття позитивної емоційної атмосфери для поліпшення процесу творчого розвитку особистості студентів, а також формуванню та розвитку естетичного смаку і почуття міри.

Наступною формою в системі методів формування свідомості, спрямованої на розвиток показників когнітивного критерію, стала педагогічна бесіда.

Бесіду ми під час експериментальної роботи трактували як впливову словесну, групову форми соціально-виховної роботи, що розв'язує завдання діагностики морально-етичних позицій членів групи, естетичних цінностей та смаку, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду, формування толерантного ставлення до поглядів, думок, висловів учасників, які в разі їх влучного і системного застосування виступають впливовими чинниками формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

В. Ягупов визначає бесіду як форму словесного обговорення матеріалу, що вивчається. Головним завданням бесіди, за допомогою цілеспрямованих та вміло поставлених запитань, активізувати наявні знання у студентів і сприяти засвоєнню ними нових знань шляхом самостійного обмірковування, узагальнення та інших розумових операцій [244].

У контексті нашої експериментальної роботи нами обрано культурологічні бесіди. Так, Р. Вайнола зазначає, що культурологічні бесіди сприяють створенню педагогічної ситуації, яка обумовлює бажання вихованців побачити світ краси, мистецтва, наблизитись до розуміння естетичних цінностей, ідеалів [37].

Для розвитку пізнавального інтересу ми проводили культурологічні бесіди як вступну частину до практичних занять. Дослідники визначають такі види культурологічних бесід: про життя та творчість відомих митців (біографічні); про певний історико-культурний період; про певний шедевр мистецтва.

Шедевральні бесіди, що присвячені характеристиці історичного виникнення та алгоритму створення мистецької техніки по створенню культурних шедеврів, визначних пам'яток живопису, архітектури та виробів декоративно-прикладного мистецтва, наприклад: «Квіткові образи Ван Гога», «Мікеланджело: любов і смерть в живописі».

З метою розвитку ерудованості та культурологічного світогляду під час практичних та семінарських занять ми проводили *історико-тематичні бесіди*, що присвячені певному художньо-історичному періоду: «Лемківська веселка», «Візерунки Трипілля», «Фарби гуцульської писанки», «Квіти у Дніпра», «Відлуння Античності», «Хвилі Ренесансу», «Кольорова Волинь - Самчики». Так, наприклад, під час бесіди «Візерунки Трипілля» студенти зазначали, що детальне обговорення даної теми дозволить їм у подальшому проводити аналогії з сучасними мотивами в українському мистецтві та використовувати отримані знання при створенні власних продуктів творчої діяльності.

Біографічні бесіди, зміст яких деталізував біографію, творчий шлях та художній стиль майстрів декоративно-прикладного мистецтва, наприклад: «Дивовижні тварини Марії Приймаченко», «Квітучі сні Катерини Білокур», «Петриківська мальовка Тетяни Пати», «Побачення з Сальвадором Далі», «Кольорові подорожі Олександра Пажимського», «Писанковий літопис Юстини Василенко». За результатами проведення біографічних бесід студенти демонстрували зацікавленість до біографії постатей мистецького світу, виявили бажання підготувати електронні презентації та портфоліо творчих робіт майстрів.

З метою підвищення дієвості бесід ми намагалися забезпечити виконання низки умов, а саме:

- тематична та змістова визначеність бесіди з урахуванням особливостей розвитку та формування студентської групи;
- добір та використання методичних прийомів, що активізують увагу учасників та їхній стійкий інтерес під час бесіди;
- використання яскравих, перевірених аргументів та фактів;
- емоційна привабливість кожного з етапів бесіди;
- залучення студентів до вільних, невимушених коротких виступів;
- доброзичливість, толерантність педагога;
- створення емоційно-комфортної ситуації, що сприяє вияву щирості, відвертості.

Змістовне наповнення використаних бесід дозволило ознайомити студентів із пам'ятками архітектури та шедеврами світового мистецтва, біографіями відомих митців, особливостями їх авторського творчого стилю та творчого внеску до культури людства.

У позааудиторній роботі для розвитку показників когнітивного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (ерудованості, культурологічного світогляду) ми використовували *музейні години*.

Ця форма роботи сприяла поглибленому вивченню історії українського та світового мистецтва, особливостей вітчизняного народного та ужиткового мистецтва, ознайомленню з продуктами декоративно-прикладної діяльності, сучасними течіями у мистецтві тощо. Музейні години проходили на базі Національного музею «Київська картинна галерея», Pinchuk Art Center, музею видатних діячів української культури, Державного музею іграшок, Національного художнього музею, Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.

У результаті відвідування мистецьких закладів ми помітили підвищення рівня пізнавального інтересу студентів до художньо-естетичної культури. Аналізуючи есе студентів (описи про їх враження від музейних годин), ми зафіксували, що більшість студентів визначили музейні години як важливе джерело збагачення їх культурологічного світогляду.

Для підсилення ефекту від проведення навчальних лекцій, культурологічних бесід та музейних годин, нами було використано ще одну форму навально-виховного процесу у позааудиторній роботі – *навчальні екскурсії*.

Н. Островерхова розглядає «екскурсію» як цілеспрямований наочний процес пізнання світу, який оточує людину. Водночас, «навчальну екскурсію» визначає як форму організації навчально-виховної роботи, що дозволяє організовувати спостереження та вивчення різних явищ, предметів, процесів у природних умовах, музеях, на виставках тощо[165].

Екскурсію ми розглядали як форму позааудиторної роботи, під час якої студенти сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця розміщення об'єктів, які вивчаються (природи, історичних пам'яток, шедеврів культурної спадщини), і безпосереднього ознайомлення з ними. Показ об'єктів відбувається під керівництвом кваліфікованого спеціаліста – екскурсовода, який передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку пам'ятного місця, розуміння історичної події, пов'язаного з цим об'єктом. Ми брали до уваги класифікацію

екскурсій, запропоновану І.Пацалюк [171]. Дослідниця визначає такі види екскурсій: оглядову, тематичну, навчальну.

Оглядова екскурсія, як правило, будується на демонстрації різноманітних об'єктів, як то: пам'яток історії та культури, будівель та споруд, природних об'єктів, елементів благоустрою міста тощо. В оглядових екскурсіях події висвітлюються широко, що дає загальне уявлення про місто, край, державу в цілому.

Тематичні екскурсії поділяються на історичні (історико-краєзнавчі), археологічні, етнографічні, воєнно-історичні, історико-біографічні, екскурсії до історичних музеїв, промислові, природничі та екологічні, мистецтвознавчі, літературні, архітектурно-містобудівні [117].

Навчальні екскурсії розглядаються як форма роботи для різноманітних груп екскурсантів (екскурсія-консультація, екскурсія-демонстрування, екскурсія-урок, наукова екскурсія для спеціальної аудиторії).

Розглядаючи екскурсію як форму роботи зі студентською молоддю, слід насамперед зазначити, що вона суттєво відрізняється від інших форм роботи специфікою організації пізнавальної діяльності студентів, оскільки основним методом пізнання у процесі екскурсії є цілеспрямоване спостереження живої реальності, аналіз її сутності, яке доповнюють записи вражень, зарисовки, складання творчих портфоліо. Все це потім систематизується, узагальнюється й колективно глибоко і всебічно обговорюється під час бесід та диспутів.

Ми визначили ті завдання, що виконували культурологічні екскурсії у нашій експериментальній роботі. Такі екскурсії:

- реалізують принципи унаочнення та демонстрації;
- забезпечують зв'язок із життям, практикою соціально-виховної роботи;
- сприяють формуванню таких показників, як пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд;
- сприяють подальшій трансформації знань в практику художньо-естетичної діяльності.

Під час формувального етапу експерименту нами було організовано та проведено такі екскурсії: до Заповідника «Софія Київська» – пам'ятки української архітектури та монументального живопису XI-XVIII століття, де студенти ознайомилися з історією Київської Русі, розглянули старовинні мозаїки та фрески, а також унікальне пано із писанок «Погляд у вічність» Оксани Мась; до Кирилівської церкви – пам'ятки архітектури та монументального малярства XII-XIX століття, де студенти отримали можливість ознайомитися з живописом М. Врубеля та монументальними фресками XI століття; до історичної пам'ятки в стилі українського бароко архітектора Франческо Бартоломео - Андріївської церкви; до Патріаршого кафедрального собору рівноапостольського великого князя Володимира, де учасники експериментальної групи долучились до духовних цінностей українського народу та розглянули живопис В. Васнецова та М. Врубеля.

Також ми вважали за доцільне включити до переліку позааудиторних форм роботи навчальні екскурсії «Містичні образи Городецького» та «Київ XIX століття», що, на нашу думку, мало сприяти збагаченню знань студентів щодо історії старовинного міста, особливостей архітектури визначного історичного періоду.

Так, студентки експериментальної групи В. і М. відзначили, що навчальні екскурсії були цікавими, корисними та збагатили їх обсяг знань з особливостей архітектурних споруд XIX століття, розширили їх уявлення про духовний світ народу та релігійні споруди. При цьому, студенти висловлювали свої враження аргументовано, базуючись на отриманій інформації, виявили показники пізнавального інтересу та ерудованості.

Таким чином, провідними формами розвитку показників когнітивного критерію (пізнавального інтересу, ерудованості та культурологічного світогляду) формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів стали: лекції, міні-лекції, культурологічні бесіди, музейні години та екскурсії.

Наступний етап нашої експериментальної роботи було спрямовано на розвиток показників *емоційно-мотиваційного критерію* формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, а саме: естетичного смаку, бажання долучитись до культурних надбань, культури почуттів. Для цього нами було задіяно методи самовиховання та методи стимулювання діяльності.

Під час формувального етапу експерименту для розвитку естетичного смаку та культури почуттів студентів нами було впроваджено *відеолекторій*.

Науковець Р. Вайнола визначає відеолекторій як форму лекторію, що супроводжується відео-показом. У цій формі трансляції інформації переважає метод демонстрації (кіно) [37].

Під час навчального курсу нами було заплановано і проведено 5 відеолекцій на мистецькі, культурологічні теми: «Історичні етапи розвитку мистецтва», «Сторінками творчості майстрів декоративного петриківського розпису», «Разом із писанкою подорожуємо стежками України», «Майстри писанкарства: натхненний шлях до творчості», «Український оберіг – віддзеркалення гену української нації».

Так, під час підготовки відеолекторію на тему «Сторінками творчості майстрів декоративного петриківського розпису» студенти організовувались в творчі міні-групи та досліджували біографії майстрів. Як результат – студенти презентували відео про творчі доробки відомих персоналій, що позитивно вплинуло на рівень їх особистісної культури почуттів та естетичного смаку.

Роботу в творчих міні-підгрупах студенти продовжили під час підготовки та захисту відеолекторію: «Разом з писанкою подорожуємо стежками України». Так, перша міні-група в своїй відеопрезентації розкривала традиції писанкарства в Західній Україні, студенти проаналізували кольорові сполучення та символи на писанках, притаманних даному регіону, а також провели зі студентами відкрите обговорення доречності поширення традицій писанкарства, змотивувавши аудиторію долучитись до культурних надбань нашого народу.

Другою обраною формою аудиторних занять з метою розвитку показників емоційно-мотиваційного критерію було обрано *творчі дискусії та диспути*. Ці форми стали проявом інтерактивного методу.

Введення диспутів в програму експериментальної роботи було обумовлено тим, що даній формі в практиці навчально-виховної роботи педагогічних університетів приділяється недостатньо уваги. Зокрема, як підтвердив аналіз планів соціально-виховної роботи зі студентами, залишаються осторонь уваги та не виносяться на дискусійне обговорення проблеми формування художньо-естетичної культури.

Оскільки студенти I – II курсів, навчаючись у педагогічних університетах, мають соціальний досвід та певною мірою сформовану здатність до самооцінки власних дій, саме диспут може допомогти розвитку таких важливих показників художньо-естетичної культури, як: пізнавальний інтерес, культурологічний світогляд, прийняття цінностей культури як особистісних тощо. Диспут як форма роботи передбачає вільний, живий обмін думками, колективне обговорення питань, які хвилюють студентську молодь.

З точки зору П. Блонського студентський вік – «...це вік проблем, роздумів та суперечок. Функція, що знаходиться в розпалі свого дозрівання, – мислення – починає проявляти себе з великою енергією». Навчити культурі вияву цієї енергії або навчити критично мислити, обґрунтовувати власну позицію чи думку покликана така форма виховної роботи педагогічної діяльності, як диспут [61].

Погоджуючись із позицією Р. Вайноли, [36] ми з упевненістю стверджуємо, що найбільший ефект формування та розвитку майбутнього професійного ідеалу можна досягти саме при дискусійних формах педагогічної роботи.

Зважаючи на те, що диспут та дискусія належать до словесних форм роботи, у процесі їх підготовки й проведення створюються умови для розвитку цілої низки комунікативних якостей, проте ми використовували дискусійні форми, перш за все, з метою формуванні художньо-естетичної культури.

Жваве, активне, невимушене обговорення актуальних для групи учасників проблем дозволить педагогу прогнозувати подальшу етичну діяльність, спираючись на знання потреб та проблем членів колективу й окремих студентів.

Диспут як форма інтерактивного методу будується на основі заздалегідь підготовленої дискусії та передбачає обговорення суперечливого питання. Поняття «диспут» походить (від лат. dispute – міркую, сперечаюсь) – розмірковувати, дискутувати, означає зіткнення різних або прямо протилежних точок зору. Це обговорення того чи іншого питання, спір на наукову тематику, обговорення проблеми з метою правильного розв'язання.

С. Карпенчук зазначає, що за допомогою диспуту здійснюється проблемний підхід до організації різних форм навчально-пізнавальної та виховної діяльності студентської молоді. Ефективність проведення систематичних диспутів дає можливість розв'язати проблеми студентського життя, проблеми формування морально-етичних норм особистості відповідно до вимог сучасного суспільства [93].

Ми, базуючись на даній позиції, передбачали, що диспути, які впроваджено в структуру практичних занять з курсу «Прикладні методики в соціально-виховній роботі» дадуть позитивні результати щодо формування вмінь та навичок художньо-естетичної діяльності.

За рахунок проведення диспуту ми прагнули сприяти формуванню ерудованості, культури почуттів, здатності до художньо-естетичної інтерпретації. У ході диспуту студенти педагогічних університетів відстоюють свою позицію, переконуються у правильності чи помилковості своїх поглядів. Під час диспуту у студентів розкривається ерудиція та культура, розвивається логічне мислення та уміння аналізувати, узагальнювати та робити висновки [86]. Диспут цінний ще й тим, що він не виключає, а, навпаки, передбачає глибину та всебічне розкриття проблеми, яка обговорюється, враховуються всі висловлені думки учасників та підведенні підсумків.

Під час організації експериментальної роботи ми керувались думкою Н. Мойсеюк, яка зауважує, що важливою особливістю диспуту є полеміка та боротьба думок. Проте не можна допускати, щоб диспут перетворювався у суперечку заради суперечки. Він покликаний навчити учасника дисциплінувати свою думку, дотримуватися логіки доведення, аргументувати свою позицію та бути толерантним до іншої позиції [134].

Враховуючи те, що диспути на художньо-естетичну тематику у педагогічних університетах використовуються не систематично, ми розробили та впровадили у процес експериментальної роботи низку культурологічних диспутів. Для цього ми виокремили теми, за рахунок яких студенти зможуть розкрити свої позиції та судження щодо загальної, професійної та художньо-естетичної культури майбутніх фахівців. Ми винесли на дискусійне обговорення такі теми:

- «Чи обов'язково соціальному працівнику бути культурним?»;
- «Чи застаріла нині культурна спадщина Катерини Білокур?»;
- «Культура чи професіоналізм – що головніше у професійній діяльності працівників освітньої та соціальної сфери?»;
- «Чи може існувати суспільство без художньо-естетичної культури – так чи ні?»;
- «Які знання важливіші для соціальних працівників та соціальних педагогів – фахові чи знання загальної культури?»;
- «Естетичний смак – вроджена чи набута якість особистості?».

Застосування дискусійних форм роботи передбачало різноманітну навчальну післядію. Продовженням розмови ставали такі форми роботи, як: зустріч із митцем, екскурсія, відвідування виставки, мистецького центру тощо. У будь-якому разі диспут не повинен ставити крапку в розмові, учасники мають бачити перспективу розвитку показників художньо-естетичної культури.

З метою розвитку показників емоційно-мотиваційного критерію під час організації та проведення лабораторних занять з курсу ми намагались

застосовувати методи стимулювання діяльності студентів з метою підтримання їх пізнавального інтересу та бажання долучитись до культурних надбань.

Як форми заохочення ми використовували *виставки кращих робіт*, відбір творів-переможців до участі в благодійних ярмарках, як подарунок учасникам АТО та членам їх родин, як заохочувальні призи для проведення різноманітних форм соціально-виховної роботи зі студентами.

Формування показників емоційно-мотиваційного критерію відбувалося під час експериментальної роботи у різних формах освітнього процесу. Приоритетною формою розвитку таких показників як: естетичний смак, культура почуттів та бажання долучитись до культурних надбань став *майстер-клас*.

Майстер-клас ми розглядали, як самостійну практичну роботу чи її початок. Майстер-клас визначають як одну з форм ефективного активно-професійного навчання, під час проведення якого ведучий-спеціаліст (майстер) розповідає і, що ще більш важливо, показує, як застосовувати на практиці нову технологію або метод.

Майстер-клас розглядався нами як форма динамічного інтерактивного та ефективного активно-професійного навчання; як середовище для зростання педагогічної майстерності на основі рефлексії власного педагогічного досвіду. Ми усвідомлювали, що майстер-клас вирізняють відмінності, порівняно із традиційними формами навчання, а саме: орієнтація на запитання та пошук, а не лише на засвоєння певного обсягу інформації; урахування потенціалу особистості під час проведення: рівня та обсягу її компетентності.

Ми під час експериментальної роботи на майстер-класах прагнули досягнути виконання таких завдань:

- передача майстром свого досвіду шляхом прямого і коментованого показу послідовності дій, методів, прийомів і форм педагогічної діяльності;
- спільне відпрацювання методичних підходів майстра і прийомів вирішення поставленої в програмі майстер-класу проблеми;

- рефлексія власної професійної майстерності учасниками майстер-класу (слухачами);

- надання допомоги учасникам у визначенні завдань саморозвитку і формуванні індивідуальної програми самоосвіти та самовдосконалення.

Також ми врахували переваги майстер-класу як групової форми методичної роботи, а саме: майстер-клас забезпечує формування мотивації та пізнавальної потреби слухачів у конкретній діяльності; стимулює пізнавальний інтерес, здійснюється індивідуальний підхід по відношенню до кожного. Досягнення цілей в роботі майстер-класу відповідно до поставленої мети.

Запропонована нами тематика майстер-класів передбачала різні аспекти і прийоми використання технологій та авторських методів, розкриття особливостей застосування технологій декоративно-прикладної діяльності на практиці.

Водночас, учасники експериментальної групи у процесі майстер-класу опрацьовували техніки за темою майстер-класу; брали участь в обговоренні отриманих результатів; задавали питання, отримували консультації; пропонували для обговорення власні проблеми, питання, розробки; висловлювали свої пропозиції щодо вирішення обговорюваних проблем.

Головним завданням майстра у процесі декоративно-прикладної діяльності є створення сприятливої ситуації, що забезпечила пізнавальний інтерес учасників майстер-клас, роботу за зразком, творчими завданнями та ситуаціями, що унеможлиблювали простий дубляж. Так, з метою розвитку показників емоційно-мотиваційного критерію було розроблено і проведено три окремих майстер-класи, відповідно до визначених показників художньо-естетичної культури:

- з метою розвитку естетичного смаку: «Вчимося поєднувати кольори в декоративно-прикладній діяльності»;

- з метою розвитку культури почуттів: «Вчимося володіти особистісною внутрішньою та зовнішньою культурою почуттів»;

– з метою формування бажання долучитись до культурних надбань: «Вчимося планувати змістовне дозвілля в умовах соціокультурного простору міста».

Аналізуючи зміст соціально-виховної роботи педагогічних університетів, ми звернули увагу на багаторічну акцію, що була започаткована кафедрою соціальної педагогіки НПУ імені М. П. Драгоманова «Збережемо дитячі мрії», в рамках якої студенти збирали подарунки для дітей до дня святого Миколая. Спираючись на основні ідеї даної акції, нами було започатковано *Благодійний ярмарок* студентських робіт, що став традиційною формою соціально-виховної роботи зі студентською молоддю і провідною формою нашої експериментальної роботи.

Ярмарок – це художньо-естетична, масова, наочна форма роботи, під час проведення якої відбувається демонстрація та продаж творчих робіт. Ярмарки найчастіше присвячують досягненням у сфері художньо-прикладного мистецтва, краєзнавчої діяльності. Учасники ярмарку демонструють експонати, привертають увагу до своєї творчості, організовують обмін досвідом, мають можливість самореалізуватись та проявити себе.

У соціально-виховній роботі найчастіше проводяться благодійні ярмарки, коли усі виручені кошти спрямовуються на соціальну допомогу вразливим верствам населення. Участь студентів у благодійних ярмарках сприяла формуванню таких показників художньо-естетичної культури студентів, як: готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей, культура почуттів, ціннісне ставлення тощо.

Студентський благодійний ярмарок у рамках акції «Збережемо дитячі мрії» став можливим лише за рахунок результативної роботи майстер-класів, оскільки під час практичних та семінарських занять студенти оволодівали технікою створення декоративних виробів, виготовляли творчі поробки та згодом саме їх виставляли на продаж.

Також ми вважали за доцільне посилити процес формування показників емоційно-мотиваційного критерію, з цією метою ми використали форму

навчально-виховних виставок. У контексті нашої експериментальної роботи студенти відвідали декілька виставок.

Виставка писанок з різних регіонів України, що відбувається щорічно на Софіївській площі у місті Києві, демонструє творчий потенціал українського народу через різноманіття технік виконання писанок. Дана виставка стимулює бажання студентів долучитись до культурних надбань народу, досліджувати їх та втілювати у своєму житті.

Ефективною, на нашу думку, формою роботи стала виставка новорічних прикрас Клавдієвської фабрики ялинкових іграшок, під час якої студенти мали змогу ознайомитись з багаторічною історією самотньої фабрики, дізнатися й самотійно ознайомитись із повним алгоритмом створення скляної ялинкової прикраси, відвідати музейні експозиції фабрики, а також взяти участь у майстер-класі по декоруванню ялинкової прикраси, що дало змогу позитивно вплинути на розвиток естетичного смаку, культуру почуттів студентів експериментальної групи.

Таким чином, провідними формами розвитку показників емоційно-мотиваційного критерію (естетичного смаку, бажання долучитися до культурних надбань та культури почуттів) формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів стали: відеолекторій, диспути, дискусії, майстер-класи, ярмарки та виставки.

Третій етап нашої експериментальної роботи було спрямовано на розвиток показників *ціннісного* критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Для розвитку таких показників як: ціннісне ставлення, прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей, нами було обрано методи формування свідомості, інформаційно-пошукові методи та методи народної педагогіки.

Ми вважали доречним повторно використати форму *культурологічних бесід*, але вже іншого спрямування. Так, наприклад, для розвитку показників даного критерію нами були розроблені бесіди: «Культура – невід’ємна складова

гармонійної особистості», «Почуття міри – рідкісне почуття», «Всьому необхідно вчитись – мистецтво не виняток», «Художньо-естетична спадщина України», «Калейдоскоп культурних надбань народів світу».

У підсумках до культурологічних бесід студентами було відзначено, що дана форма роботи сприяла підвищенню їх ціннісного ставлення до культури та її цінностей, бажанню зберігати їх та накопичувати.

Музейні години як форма позааудиторної навчально-виховної роботи, на нашу думку, є невід’ємною складовою формування ціннісних ставлень особистості. Для нас було важливо сприяти формуванню ціннісного ставлення до традицій українського народу, творчої спадщини майстрів декоративно-прикладної діяльності, бажання зберігати і передавати майбутнім поколінням продукти творчої діяльності предків, оскільки у виробках декоративно-прикладного мистецтва схований сакральний зміст української культури.

Тому з метою розвитку показників ціннісного критерію було організовано музейні години у Національному музеї народної архітектури та побуту Пирогово, Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, Музеї Івана Гончара, Козацькому селищі – Мамаєва Слобода, під час яких розглянуто приклади ужиткового та декоративно-прикладного мистецтва, а також проаналізовано його вагому роль у культурі та побуті українців.

Розвитку показників ціннісного критерію, а саме: ціннісного ставлення, прийняття цінностей культури як особистісних, готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей, сприяло проведення *інтерактивних доповідей*, що проходили під час практичних занять до курсу. Студенти отримували завдання не лише підготовки електронних презентацій, а й обґрунтування культурно-мистецької цінності досліджуваного явища, шедевра. Відстоюючи положення своєї доповіді, студенти вчилися усвідомлювати особистісну значимість виду мистецтва.

Так, студентка О. у змісті інтерактивної презентації «Крапанка – кольоровий світ писанок» відстоювала вагоме символічне значення «крапанок»

в українській культурі в якості оберегу, а студентка Т. розкрила значення автентичності українського малярства в електронній презентації «Чарівні птахи Петриківки на стінах бабусиної хати».

Формуванню навичок художньо-естетичної інтерпретації сприяло використання методу навіювання. Нами застосовувались чисельні музичні образи, прийом емоційного занурення, релаксаційні паузи, що сприяли створенню такої емоційної ситуації, що впливала на формування здатності побачити твори декоративно-прикладного діяльності більш об'ємно і глибинно, трансформувати декоративно-прикладні техніки в нову соціальну ситуацію (профілактична робота з новою групою клієнтів та в іншому соціальному середовищі).

Виставка – це публічна демонстрація (експонування) досягнень у галузі економіки, науки, техніки, культури, мистецтва та інших галузях суспільного життя. Дане поняття може позначати як саму форму роботи, так і місце проведення цього заходу.

Виставки розрізняють за рівнями призначення: місцеві (наприклад, інститутська, обласна, районна); національні (наприклад, Всеукраїнська, регіональна); міжнародні, всесвітні; загальні, що охоплюють всі галузі людської діяльності (наприклад, виставка досягнень народного господарства); спеціалізовані, присвячені тільки на одній сфері діяльності людини (наприклад, художні, наукові, технічні, промислові і сільськогосподарські).

Ми також розглядали виставку як художньо оформлену добірку професійних інновацій і/або інших експонатів для публічної демонстрації (експонування). Метою виставки є презентація громадськості, педагогам, науковцям, фахівцям, органам державної влади, керівникам місцевих органів управління освітою досягнень національної системи освіти, творчих здобутків педагогічних і наукових колективів, досвіду інноваційної діяльності в усіх ланках освіти, міжнародної інтеграції.

Під час експериментальної роботи ми застосовували таку форму роботи як *художньо-творча виставка*. Художньо-творчу виставку ми трактували як

художньо оформлену експозицію предметів культури, мистецтва для публічної демонстрації. Метою художньо-творчої виставки є підтримка та розвиток мистецтва, образотворчого мистецтва, декоративно-прикладної діяльності, дизайну соціального та освітнього середовища, сприяння створенню творчого продукту; популяризація народної культури, відродження традицій місцевих осередків народного мистецтва; виховання естетичного смаку та розвиток художньо-творчих здібностей; формування професійної орієнтації студентської молоді тощо.

Продовжуючи експериментальну роботу, спрямовану на розвиток показників ціннісного ставлення, готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей, нами було організовано *відвідування тематичних мистецьких виставок*, таких як:

- «Музейний проект «Вікна» Петра Гончара у Мистецькому арсеналі», в рамках якого студенти змогли доторкнутись до глибини віків, що збереглась у експонованих рушниках, вишиванках та інших елементах українського строю, предметах побуту та фотодокументах;

- виставка-презентація Всеукраїнського просвітницького проекту «Ткана Україна», відвідуючи яку студенти змогли дізнатись про даний вид мистецтва, поспілкуватися з майстрами художнього ткацтва, ознайомитись із видами ткацтва та техніками виготовлення відповідно до регіонів України;

- виставка у Мистецькому арсеналі «Марія Приймаченко. Неосяжне» дозволила поринути в неймовірний, чарівний світ майстрині, заглибитись в самотність її творчості, долучитись до світової культурної спадщини у вигляді оригіналів її робіт.

Таким чином, провідними формами розвитку показників ціннісного критерію (ціннісного ставлення, прийняття цінностей культури як особистісних, готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей) формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів стали: культурологічні бесіди, інтерактивні доповіді, музейні години та виставки.

Останній етап нашої експериментальної роботи було спрямовано на розвиток показників *творчо-діяльнісного критерію* формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Для розвитку таких показників як: готовність до художньо-естетичної інтерпретації, втілення художньо-естетичних образів в практичну діяльність та здатності створювати продукт художньо-естетичної діяльності, нами було обрано методи організації діяльності, інтерактивні методи та методи створення художнього контексту.

Формування показників творчо-діяльнісного критерію відбувалося під час експериментальної роботи у різних формах освітнього процесу. Пріоритетною формою розвитку таких показників як: втілення художніх образів у практичну діяльність та здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності став *тематичний майстер-клас*, що дозволило нам ґрунтовно підійти до вивчення видів та технік декоративно-прикладної діяльності. Доказом засвоєння студентами навчального матеріалу ставали вироби їх творчої діяльності, а також авторські методичні рекомендації по виконанню тієї чи іншої техніки.

Прикладом цього слугували такі майстер-класи: «Вчимося нетрадиційним технікам малювання», «Оволодіваємо мистецтвом аплікації», «Засвоюємо основи петриківського розпису», «Вчимося мистецтву паперової пластики Оригамі. Модель «Лелека», «Готуємось до Великодня – традиції українського писанкарства», «Вивчаємо технологію створення оберегів», «Виготовляємо квіти з листя для осінньої композиції». Деталізуємо зміст та завдання окремих майстер-класів.

Майстер-клас «Вчимося нетрадиційним технікам малювання» дозволив студентам ознайомитись з великим переліком нетрадиційних технік малювання, які в подальшому дозволять пришвидшити процес створення зображень та покращити результат образотворчої діяльності, навіть у студентів з низьким рівнем навичок малювання.

Майстер-клас «Оволодіваємо мистецтвом аплікації» надав змогу студентам спробувати свої сили у п'яти окремих видах аплікаційної роботи з

використанням різних матеріалів, а також засвоїти переваги використання даної техніки з різними категоріями клієнтів соціально-виховної роботи.

Майстер-клас «Засвоюємо основи петриківського розпису» забезпечив ознайомлення з основними елементами петриківського декоративного розпису, а також відпрацювання своїх умінь та навичок у створенні малюнки.

Майстер-клас «Вчимося мистецтву паперової пластики оригамі. Модель «Лелека» в техніці простого оригамі» було спрямовано на ознайомлення з особливостями лінійної мови оригамі, правилами виготовлення моделей простого оригамі, алгоритмом виконання та покроково виготовлення моделі «Лелека».

Декоративно-прикладне мистецтво є специфічним видом мистецтва, що має витоки з народної творчості, культурної спадщини. Відповідно в змісті експериментальної роботи ми не могли лишити осторонь методи народної педагогіки.

Саме тому з метою розвитку показників творчо-діяльнісного критерію нами були застосовані такі прийоми, як: стилізації, трансформації народного досвіду, модифікації зразків декоративно-прикладної діяльності народів світу. Пріоритетним напрямом для нас звичайно була українська народна педагогіка – тому ми здійснювали демонстрацію та поширення таких технік як: писанкарство, лялькарство, ткацтво, декоративний розпис.

Проте, під час практичних занять ми також вивчали мистецькі техніки роботи, що мають іноземне походження пап'є-маше, оригамі, квілінг, декупаж. Так, наприклад, завданням одного з практичних стала стилізація петриківського розпису та поєднання його з техніками декупажу у виготовленні та оздобленні сувенірних свічок. Така діяльність спричинила, на нашу думку, процес формування показників ціннісного та творчо-діяльнісного критерію.

Натомість, модифікація такої автентичної техніки, як писанкарство, отримала розвиток у поєднанні з технікою макраме та лозоплетіння для створення дизайн проекту. Дані техніки сприяли розвитку таких показників художньо-естетичної культура студентів педагогічних університетів, як:

художньо-естетична інтерпретація, втілення художніх образів в практичну діяльність, культурологічний світогляд тощо.

Формування показників творчо-діяльнісного критерію художньо-естетичної культури студентів знаходило систематизацію та узагальнення у *формах контролю за самостійною роботою студентів*. Контроль за самостійною роботою студентів відбувався відповідно до змісту тематичних модулів і проходив у таких формах: розробка інтерактивних презентацій, творчий захист, колаж та розробка методичних рекомендацій по виготовленню виробів декоративно-прикладної діяльності. Комплексність цієї роботи забезпечувала динаміку у сформованості таких показників як: здатність створювати художньо-естетичний продукт, ерудованість, естетичний смак, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей. Так, самостійна робота до модуля IX. «Організаційно-педагогічні основи художньої діяльності» полягала у розробці макету та створенні авторського тематичного колажу з різних технік декоративно-прикладної діяльності. Так, в одному творі могли поєднатися такі техніки як: нетрадиційні техніки малювання, аплікаційні техніки, вироби в техніці оригамі, пап'є-маше тощо.

Ще однією формою розвитку показників творчо-діяльнісного критерію став *модульний контроль знань, умінь та навичок студентів*. Модульний контроль знань студентів став синтезом оцінки результатів аудиторної та самостійної роботи студентів. У межах експериментальної роботи нами було впроваджено такі нестандартні форми модульного контролю як: слайдовий тест, виготовлення комплексної творчої поробки групою студентів, тематична виставка.

Важливою формою оцінки декоративно-прикладної діяльності студентів став *відкритий залік*. Ми проводили його у формі відкритої лялькової вистави соціального театру. Для організації та проведення лялькової вистави ляльки, декорації, реквізит, декорування залу, сценарний матеріал – це все було розроблено та впроваджено самими студентами. Ми вважаємо, що дана форма в

комплексі сприяє формуванню всіх показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Ми проводили відкриті заліки студентів відповідно до завершення тематичних модулів навчальної програми. Переважно вони мали форму *презентації творчих робіт та сюжетних композицій до тематичних свят*. Мотивуючою складовою виступало презентування творчих робіт студентів, як результату їх декоративно-прикладної діяльності на виставках-продажах, а також висвітлення результатів творчої діяльності студентів у соціальних мережах на особистісних та офіційних сторінках, на сайтах факультету, університету.

Головним чинником розвитку показників творчо-діяльнісного критерію слугували в нашій експериментальній роботі методи організації діяльності студентів. Найчастіше ми застосовували такі мистецькі техніки, як: техніки повторення, набуття навичок, техніки шліфування, техніки закріплення. Нами було застосовано різні види вправ: ознайомчі, тренувальні, вправи на закріплення, вправи на трансформацію умінь.

Метод *гри* ми застосовували переважно як допоміжний інструмент з метою підкріплення пізнавального інтересу студентів, полегшення процесу художньо-естетичної інтерпретації. З метою корекції ставлення студентів до мистецької діяльності та формування готовності до збереження художньо-естетичних цінностей ми проводили гру «Жива скульптура». Проте, переважна кількість ігор використовувалася з метою програвання ділових та рольових ситуацій професійного спрямування. Так, учасники гри «Керівник творчих майстерень» програвали практичні сюжети взаємодії з різними групами учасників творчих майстерень.

Найбільш поширеним інтерактивним методом на практичних заняттях під час формувального експерименту стала *робота малих творчих груп*, що була спрямована на підвищення рівня сформованості таких показників, як: втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність та здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Ми застосовували різні техніки об'єднання в малі творчі групи, що надало нам можливість змінювати міру відповідальності студентів за рівень успішності декоративно-прикладної діяльності, застосовувати метод змінних творчих доручень і як результат – підвищувати рівень художньо-естетичної культури студентів. Наведемо приклади застосування роботи малих творчих груп у декоративно-прикладній діяльності студентів під час нашої експериментальної роботи.

Так, в модулі II. «Основи образотворчого мистецтва» під час вивчення теми «Технології створення групової тематичної композиційно-завершеної роботи з використанням нетрадиційних технік малювання» ми застосовували роботу малих творчих груп. Дану форму ми застосовували для оптимізації вироблення спільного малюнку для виставки до Дня матері. Окрім завдань формування навичок і умінь декоративно-прикладної діяльності це сприяло формуванню сімейних цінностей та відповідального батьківства студентської молоді.

Більшість практичних занять із курсу «Прикладні методики в соціально-виховній роботі» проходило з використанням інтерактивних методів навчання. Так, «мозковий штурм» сприяв розвитку пізнавального інтересу та культурологічного світогляду студентів. Наприклад, під час проведення мозкового штурму на тему «Які ідеї-послання може містити в собі писанка» студенти пропонували авторські варіанти поєднання класичних символів та орнаментів зі стилізованими зображеннями.

Декоративно-прикладна діяльність студентів під час експерименту мала за результат не лише створення окремих мистецьких виробів (сувенір, лялька, мальовка тощо), а цілого комплексу поєднання окремих технік у масштабних дизайн-проектах.

Під час формувального етапу експерименту нами було розгорнуто діяльність студентів, спрямовану на створення дизайну соціального середовища в освітньому просторі педагогічного університету. *Дизайн соціального середовища* в освітньому просторі педагогічного університету – це творчий процес або результат декоративно-прикладної діяльності суб'єктів творчого

процесу, а саме викладача та студентів педагогічних університетів по декоруванню освітнього простору університету (аудиторного та позааудиторного фонду).

Учасники експериментальних груп були залучені до оформлення інтер'єрів факультетів та інститутів. Як правило, ця робота передувала важливим для працівників освітньої та соціальної сфер датам, державним та народним святкам.

Так, під час експериментальної роботи нами разом зі студентами було створено елементи дизайну соціального середовища «Великоднє дерево». Цей дизайн-проект було розміщено на подвір'ї навчального корпусу факультету, його доповнювала фото-зона, стилізована під великодню вітальну листівку. Дана форма роботи дозволила також використати коридори корпусу, що було прикрашено до Великодня українськими традиційними рушниками, святковими атрибутами та оберегами. Під час експериментальної роботи нами також було створено дизайн соціального середовища в освітньому просторі педагогічного університету – створення експозицій до свят зимового циклу «Новорічні мрії» та до Міжнародного жіночого дня «Квітуча душа».

Особливістю даного напрямку роботи по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів стало комплексне застосування різних видів декоративно-прикладного мистецтва, застосування масштабних технік (панно, інсталяція, експозиція тощо). Це уможливлювало вплив на формування ряду показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, а саме естетичного смаку, культури почуттів, готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей, втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність.

Важливим напрямом експериментальної роботи по формуванню художньо-естетичної культури студентів стала організація та проведення *форм роботи в територіальній громаді університету*. Цей вид роботи виступав помітною змістовою складовою в процесі професійної підготовки майбутніх

працівників соціальної сфери та педагогів, оскільки сприяв формуванню їх готовності до практичної взаємодії з різними групами потенційних клієнтів.

Під час формувального етапу дослідження ми залучили студентів експериментальних груп до роботи з такими категоріями клієнтів: діти та молодь – учасники громадських організацій, діти з сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, вихованці закладів освіти інтернатного типу, вихованці центрів соціально-психологічної реабілітації, вихованці закладів оздоровлення та відпочинку, пацієнти дитячих лікарень, діти та молодь з функціональними та інтелектуальними обмеженнями, люди похилого віку тощо.

Важливою складовою нашого змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, а саме розвитку показників творчо-діяльнісного критерію стали *студентські творчі майстерні*, що проходили на базі Національної дитячої спеціалізованої лікарні «ОХМАДИТ», Оболонського центру соціальної підтримки населення м. Києва, Соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді смт. Ратне, Волинської області, Центру розвитку дитини «Успіх» тощо. Дану форму роботи ми використали для розвитку таких показників, як: художньо-естетична інтерпретація, втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність та здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Так, наприклад, нами було організовано творчу майстерню на базі Національної дитячої спеціалізованої лікарні «ОХМАДИТ». Студентами було розроблено детальний план-конспект творчої майстерні «Лелека надії» та впроваджено її для пацієнтів дитячого стаціонару з метою організації їх змістовного дозвілля, покращення емоційного стану, створення атмосфери дружби та доброти.

Під час дитячого новорічного свята для багатодітних сімей, що проходило на базі Оболонського центру соціальної підтримки населення м. Києва, студенти провели комплекс творчих майстерень під назвою «Скриня творчих можливостей», де були презентовані їх знання та уміння з декоративно-прикладного мистецтва, а саме: техніки аплікаційної діяльності, нетрадиційні

техніки малювання, створення новорічних прикрас зі шпагату, виготовлення ляльок-мотанок та українських різдвяних оберегів.

Таким чином, провідними формами розвитку показників творчо-діяльнісного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів стали: майстер-класи, форми контролю самостійної роботи студентів, форми модульного контролю, відкриті заліки, інтерактивні форми (мозковий штурм, ігри, вправи), форми створення дизайну соціального середовища, форми роботи в територіальній громаді, творчі майстерні тощо.

З метою впливу на показники когнітивного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів було впроваджено такі методи роботи, як методи формування свідомості, інформаційно-пошуковий метод, а також такі форми роботи, як: лекції, культурологічні бесіди, музейні години, відвідування виставок.

Розвитку показників емоційно-мотиваційного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів сприяло упровадження методів самовиховання та стимулювання і низки форм роботи: відеолекторіїв, майстер-класів, ярмарок, виставок тощо.

Позитивну динаміку рівнів сформованості показників ціннісного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів забезпечили методи формування свідомості, інформаційно-пошуковий метод та методи народної педагогіки, а також такі форми роботи, як: культурологічні бесіди, музейні години, виставки.

Розвитку показників творчо-діяльнісного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів сприяло впровадження методів організації діяльності, методу створення художнього контексту та форм експериментальної роботи, таких як: відкриті заліки, творчі майстерні, створення дизайну середовища освітнього простору.

Нами здійснено систематизацію форм та методів експериментальної роботи відповідно до визначених критеріїв та показників художньо-естетичної студентів педагогічних університетів. Узагальнений матеріал представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Відповідність форм та методів експериментальної роботи критеріям та показникам художньо-естетичної студентів педагогічних університетів

№	Критерії	Показники	Методи	Форми роботи		
1.	Когнітивний критерій	Пізнавальний інтерес	Методи формування свідомості Інформаційно-пошукові методи	Аудиторні	Лекції	- «Світове мистецтво – етапи історичного становлення» - «Функції мистецтва та декоративно-прикладної діяльності в соціально-виховній роботі» - «Аплікація як вид декоративно-прикладної діяльності. Характерні ознаки»
Міні-лекції		- «Художня діяльність як засіб духовного розвитку особистості» - «Теоретичні основи роботи з кольором» - «Види та жанри мистецтва»				
Ерудованість		Культурологічні бесіди		- «Лемківська веселка» - «Візерунки трипілля» - «Фарби гуцульської весни» - «Квіти у Дніпра» - «Квітучі сни Катерини Білокур» - «Петриківська мальовка Тетяни Пати» - «Кольорова Волинь - Самчики»		
		Культурологічний світогляд		Позааудиторні	Музейні години	- Національний музей «Київська картинна галерея» - Pinchuk Art Center - Музей видатних діячів української культури - Державний музей іграшок - Національний художній музей - Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків - Державний краєзнавчий музей «Дрогобиччина»
Екскурсії	- Екскурсія до Заповідника «Софія Київська», Кирилівської церкви, Володимирівського собору - Екскурсія «Містичні образи Городецького» - Екскурсія «Київ XIX століття»					

2.	Емоційно-мотиваційний критерій	Естетична смак	Методи самовиховання Методи стимулювання	Аудиторні	Відеолекторії	- «Історичні етапи розвитку мистецтва» - «Сторінками творчості майстрів декоративного розпису» - «Разом із писанкою подорожуємо стежками України» - «Майстри писанкарства: натхненний шлях до творчості» - «Український оберіг – віддзеркалення гену української нації»
Бажання долучитися до культурних надбань		Диспути та дискусії			- «Чи обов’язково соціальному працівнику бути культурним?» - «Чи застаріла нині культурна спадщина Катерини Білокур?» - «Культура чи професіоналізм – що головніше у професійній діяльності соціальних працівників та соціальних педагогів?» - «Чи може існувати суспільство без художньо-естетичної культури – так чи ні?» - «Які знання важливіші для соціальних працівників та соціальних педагогів – фахові чи знання загальної культури?» - «Естетичний смак – вроджена чи набута якість особистості?»	
Культура почуттів		Майстер-класи			- «Вчимося поєднувати кольори в декоративно-прикладній діяльності» - «Вчимося володіти особистісною внутрішньою та зовнішньою культурою почуттів» - «Вчимося планувати змістовне дозвілля в умовах культурного простору міста»	
		Позааудиторні		Ярмарки	- Благодійні ярмарки в рамках акції «Збережемо дитячі мрії»	
				Виставки	– Виставка писанок з різних регіонів України – Виставка новорічних прикрас Клавдієвської фабрика ялинкових іграшок – Виставка в галереї сакрального мистецтва м. Дрогобич	

3.	Ціннісний критерій	Ціннісне ставлення Прийняття цінностей культури як особистісних Готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей	Методи формування свідомості Інформаційно-пошукові методи Методи народної педагогіки	Аудиторні	Культурологічні бесіди	- «Культура – невід’ємна складова гармонійної особистості» - «Почуття міри – рідкісне почуття» - «Всьому необхідно вчитись – мистецтво не виняток» - «Художньо-естетична спадщина України» - «Калейдоскоп культурних надбань народів світу»
					Інтерактивні доповіді	
				Позааудиторні	Музейні години	- Національний музей народної архітектури та побуту Пирогово - Національний музей українського народного декоративного мистецтва - Музей Івана Гончара - Мамаєва Слобода – Козацьке селище - Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» м. Львів
					Виставки	- Музейний проект «Вікна» Петра Гончара на базі Мистецького арсеналу - Виставка в мистецькому арсеналі «Марія Приймаченко. Неосяжне» - Виставка-презентація Всеукраїнського просвітницького проекту в музеї Івана Гончара «Ткана Україна» - Виставка в Національному музеї імені Андрія Шептицького м. Львів

4.	Творчо-діяльнісний критерій	Художньо-естетична інтерпретація	Методи організації діяльності Інтерактивні методи Методи створення художнього контексту	Аудиторні	Майстер-класи	- «Вчимося нетрадиційним технікам малювання» - «Оволодіваємо мистецтвом аплікації» - «Засвоюємо основи петриківського розпису» - «Вчимося мистецтву паперової пластики оригамі – модель «Лелека» в техніці простого оригамі» - «Готуємось до Великодня – традиції українського писанкарства» - «Вивчаємо технологію створення оберегів» - «Виготовляємо квіти з листя для осінньої композиції»
					Інтерактивні форми роботи	- Мозковий штурм - Ділові ігри та вправи
					Відкриті заліки	- Заліки до тематичних модулів - Презентації творчих робіт - Інтернет-виставки творчих робіт
				Форми контролю самостійної роботи студентів		
				Форми модульного контролю знань і умінь студентів		
				Виставки – звітні виставки творчих робіт студентів		
				Позааудиторні	Творчі майстерні (робота в територіальній громаді)	- Національна дитяча спеціалізована лікарня «ОХМАДИТ» - «Лелека надії» - Дитяче свято для багатодітних сімей оболонського району м. Києва - «Скрина творчих можливостей» - Соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді смт. Ратне, Волинської області – «Оберіг родини – Лялька-мотанка» - Центр розвитку дитини «Успіх» - «А цей птах принесе нам щастя...»
					Форми створення дизайну середовища освітнього простору	- Створення інсталяцій «Великоднє дерево» - Створення експозиції «Новорічні мрії» - Організація фото-зон до календарних свят - Тематичне декорування навчальних аудиторних та інших приміщень творчими експозиціями
		Здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності				

Таким чином, нами було здійснено характеристику експериментальної роботи по використанню декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Експериментальна робота передбачала поєднання навчальних та позанавчальних форм роботи зі студентами, використання декоративно-прикладної діяльності в різних методах та організаційних формах роботи з метою підвищення рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

2.3. Оцінка дієвості змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності

Аналіз ефективності впровадженого під час формувального експерименту змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності ми здійснювали в такій послідовності: опис та узагальнення емпіричних даних, побудова частотних та відсоткових розподілів (за кожним з визначених критеріїв сформованості показників художньо-естетичної культури студентів (когнітивним, емоційно-мотиваційним, ціннісним, творчо-діяльним) та відповідними показниками сформованості художньо-естетичної культури студентів; графічне представлення одержаних рядів та їх аналіз.

Контрольний етап експерименту проходив у березні-квітні 2018 року. На контрольному етапі здійснено:

- повторне визначення рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп;
- перевірка ефективності впровадженого змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за допомогою методів математичної статистики;

– визначення перспективних напрямів формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Повторна оцінка рівнів сформованості показників сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності відбувалась з використанням раніше апробованого на етапі констатувального експерименту комплексу діагностичних методик (див. табл. 1.2).

Відповідно до когнітивного критерію сформованість показників художньо-естетичної культури студентів була повторно оцінена за наявності у студентів контрольних та експериментальних груп таких показників, як: пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд. Усереднення всіх даних за когнітивним критерієм дозволило нам отримати результати подати на рис. 2.2.

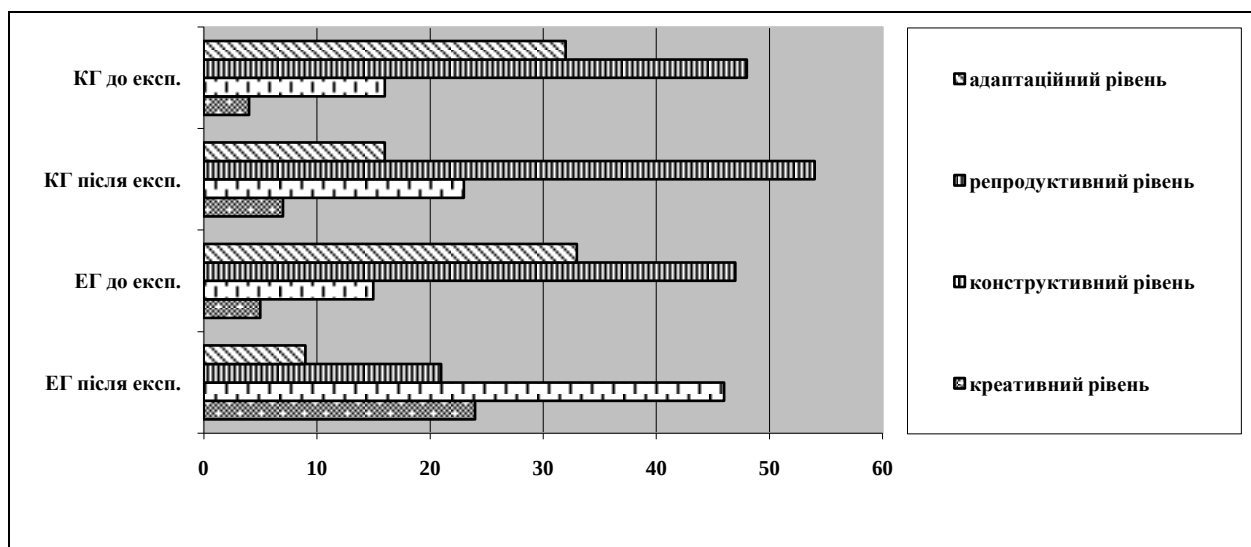

Рис. 2.2. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп (за когнітивним критерієм)

Аналіз цифрових даних дозволяє засвідчити, що в студентів контрольних груп відбувся незначний приріст в рівнях сформованості показників когнітивного критерію. Так, позитивна динаміка на креативному рівні становить 2,5%, на конструктивному – 10%, відповідно: 6 та 23 особи.

У студентів експериментальної групи позитивна динаміка сформованості показників когнітивного критерію більш яскрава. Якщо в контрольній групі чисельність студентів з креативним рівнем зросла не суттєво, то у експериментальній відбувся приріст таких студентів на 21,57% (44 особи). Також зросло на 33% число студентів з конструктивним рівнем (до експерименту 13%, після – 46%). Відповідно на 27% та 23% зменшилися частки студентів з репродуктивним та адаптаційними рівнями сформованості показників когнітивного критерію.

На контрольному етапі експериментальної роботи ми досліджували рівень сформованості таких показників емоційно-мотиваційного критерію, як: естетичний смак, бажання долучитися до культурних надбань, культура почуттів. З цією метою нами повторно було використано низку діагностичних методик (див. табл. 1. 2).

Дані, отримані після застосування кожної методики, зводились до єдиної шкали, виводились коефіцієнти сформованості кожного показника та усереднений коефіцієнт сформованості показників за емоційно-мотиваційним критерієм. Результати подано нами на рис. 2.3.

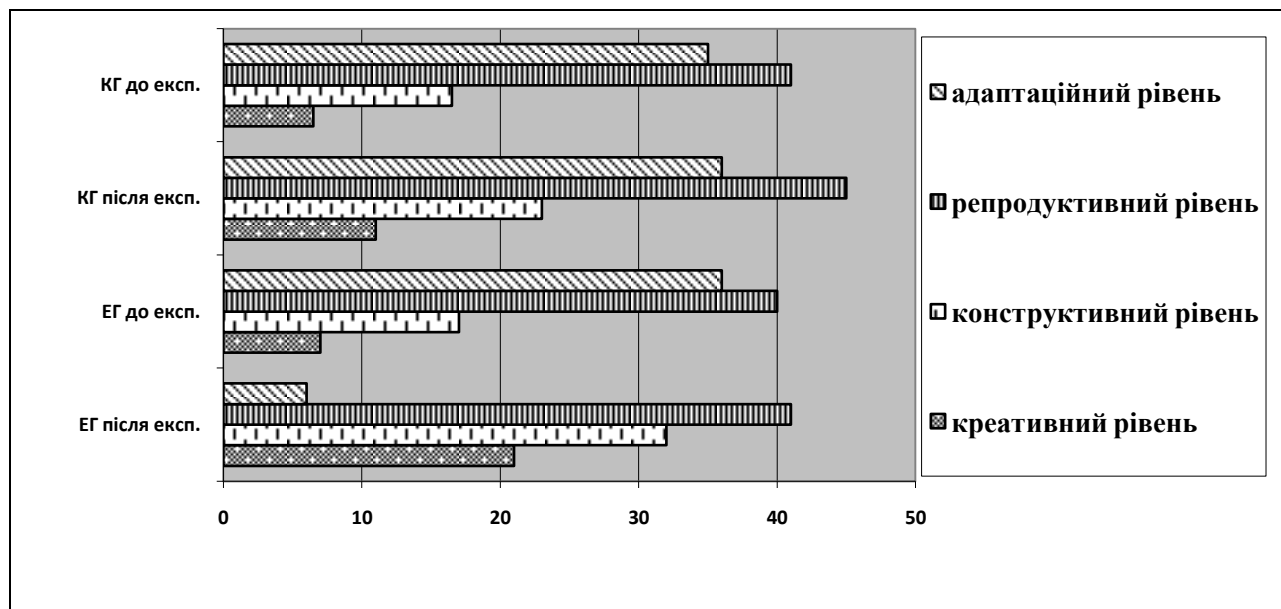

Рис. 2.3. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп (за емоційно-мотиваційним критерієм)

Аналіз цифрових даних надав нам можливість дійти таких висновків: у сформованості показників емоційно-мотиваційного критерію спостерігається позитивна динаміка як для учасників експериментальних, так і контрольних груп. Проте, для КГ вона є несуттєвою: 3% на креативному рівні та 6% на конструктивному. Натомість, в учасників експериментальних груп позитивна динаміка значно яскравіша: 14% на креативному рівні та 15% на конструктивному. Варто відзначити, що показники репродуктивного рівня лишаються майже незмінними як для контрольних, так і для експериментальних груп. Це дає нам змогу побачити, що основним «ресурсом» експериментальної роботи були студенти, що на вихідному рівні продемонстрували адаптаційний рівень сформованості показників емоційно-мотиваційного критерію.

На наступному етапі порівняльного аналізу ми здійснили повторну оцінку показників ціннісного критерію, що визначається проявом таких індикаторів (якостей), як: ціннісне ставлення, прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

Результати узагальнення цифрових даних дозволили засвідчити повторення тенденцій до відсутності помітних зрушень у показниках контрольних груп (динаміка не привищує 2%).

Водночас в експериментальних групах спостерігається досить помітне зростання показників за ціннісним критерієм. Так, такий показник, як «прийняття цінностей культури як особистісних» за результатами констатувального етапу експерименту було визначено як найменш сформованого.

Контрольний етап експерименту підтвердив найбільш позитивні оцінки саме за цим показником. Так 74 особи – 36,27% студентів експериментальної групи продемонстрували креативний рівень, а 89 особи – 43,63 % – конструктивний рівень сформованості показників за даним критерієм.

На контрольному етапі нами повторно було застосовано ранжування цінностей із метою виявлення місця цінностей культури в переліку особистісних цінностей студентів. Дані повторного ранжування представлені нами на рисунку 2.4.

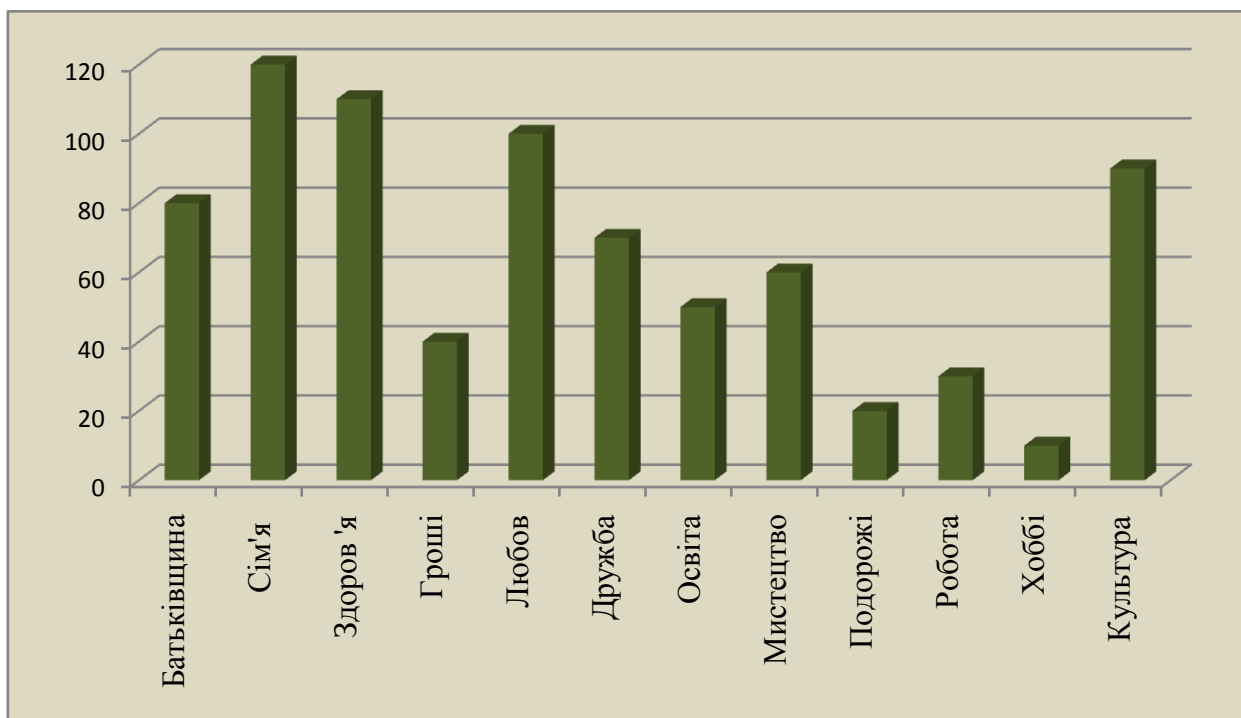

Рис. 2.4. Ранжування особистісних цінностей педагогічних університетів (контрольний етап, експериментальна група)

Аналіз даних ранжування дозволив виявити суттєве підвищення рангових оцінок поняття «мистецтво» (7 місце з 9), «культура»– 4 місце у студентів експериментальних груп. Це дозволило нам відзначити, що студенти стали більшою мірою виявляти усвідомлене ціннісне ставлення до явищ культури, що по закінченню експерименту стали визнаватися студентами та прийматися ними як особистісні. Зазначемо, що зміни особистісних цінностей у студентів контрольних груп не відбулося.

Усереднені дані щодо рівня сформованості показників художньо-естетичної культури за ціннісним критерієм представлені на рис. 2.5.

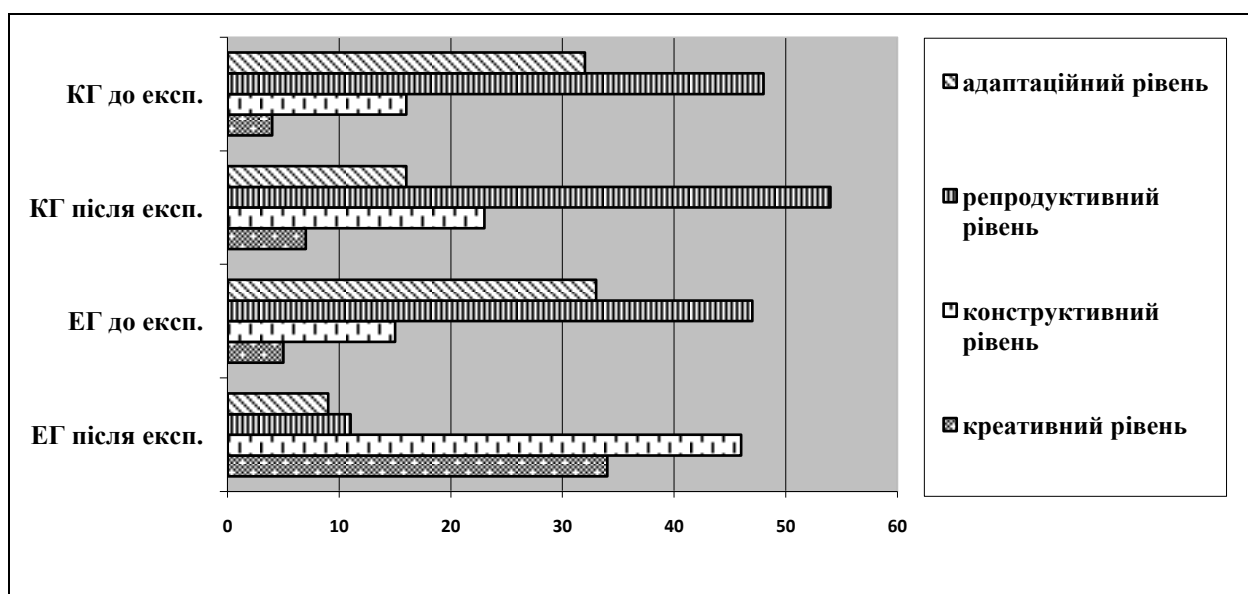

Рис. 2.5. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп (за ціннісним критерієм, у %)

Подальше оцінювання рівня сформованості показників творчо-діяльнісного критерію (художньо-естетична інтерпретація, виявлення художньо-естетичних образів у практичну діяльність, здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності) передбачала повторне застосування таких діагностичних методів, як метод незалежних експертних оцінок та метод включеного спостереження. Єдине, що було привнесено на даному етапі експерименту, це зміна тематики есе. Ми запропонували есе на тему «Чи відчуваю я себе митцем?», «Цінність декоративно-прикладної діяльності в моїй майбутній професії», «Чи залежить результат декоративно-прикладної діяльності від сформованості художньо-естетичної культури?».

Аналіз застосування наративних методик дозволив засвідчити, що втілення художньо-естетичних образів у студентів у експериментальних груп стало відбуватись більш усвідомлено, а здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності студенти неодмінно пов'язують з творчою діяльністю, вмінням трансформації та художньо-естетичної інтерпретації. У студентів контрольних груп при перевірці змісту есе ми не виявили суттєвих змін у сформованості показників творчо-діяльнісного критерію.

Дані, отримані після застосування вищезгаданих методів дозволили усереднити показники коефіцієнтів за творчо-діяльнісним критерієм. Результати подано нами на рис 2.6.

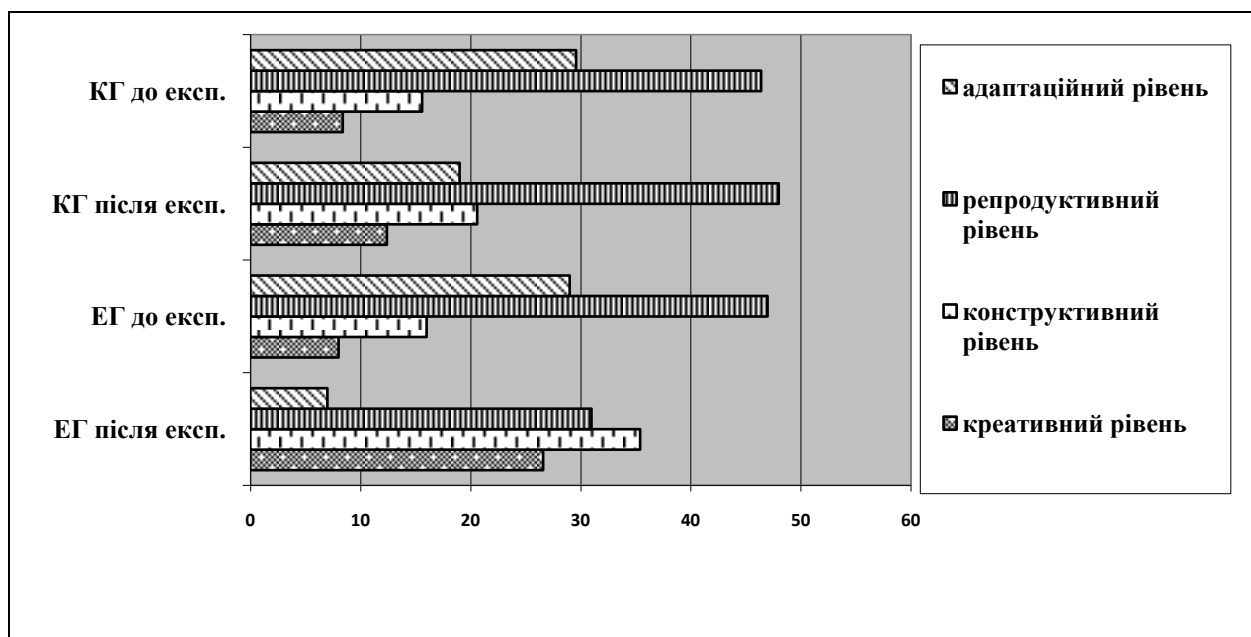

Рис. 2.6. Рівень сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп (за творчо-діяльнісним критерієм, у %)

Аналіз графічних та цифрових результатів дозволив дійти висновків про наявність позитивної динаміки в сформованості показників художньо-естетичної культури студентів за творчо-діяльнісним критерієм. Ця динаміка виявилася надзвичайно яскравою для учасників експериментальних груп. Позитивні зрушення на креативному рівні становлять 18,6% (з 8% до 26,6%). Це означає, що до групи студентів, показники художньо-естетичної культури яких сформовані на креативному рівні, додалося 38 осіб. На конструктивному рівні позитивна динаміка ще помітніша й становить 19,6% (40 осіб). Цікаво, що відбулися певні позитивні зміни в рівні сформованості показників творчо-діяльнісного критерію учасників контрольних груп. Так, позитивна динаміка на креативному рівні становить 4%, а на конструктивному – 5%. Це можна пояснити участю студентів у стихійних формах позанавчальної декоративно-прикладної діяльності.

Таким чином, на даному етапі контрольного експерименту нами було здійснено аналіз результатів рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за всіма критеріями, показниками та рівнями. Дані, отримані в результаті застосування комплексу психолого-педагогічних методів оцінювання рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, подано для студентів контрольних та експериментальних груп та узагальнено в змісті таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл учасників КГ та ЕГ за всіма критеріями і рівнями сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів(у %) по закінченню експериментальної роботи

Критерії	Рівні	232 особи		Динаміка	204 особи		Динаміка
		КГ до експ.	КГ після експ.		ЕГ до експ.	ЕГ після експ.	
Когнітивний	Креативний	4,5	7	2,5	5	24	19
	Конструктивний	14,5	23	8,5	13	46	33
	Репродуктивний	48	54	6	48	21	-27
	Адаптаційний	33	16	-16	34	9	-25
Емоційно-мотиваційний	Креативний	7	11	4	7	21	14
	Конструктивний	17	23	6	17	32	15
	Репродуктивний	40	45	5	42	41	-1
	Адаптаційний	36	21	-15	34	6	-28
Ціннісний	Креативний	8,4	12,4	4	8	26,6	18,6
	Конструктивний	15,6	20,6	5	16	35,4	19,4
	Репродуктивний	46,4	48	1,4	47	31	-16
	Адаптаційний	29,6	19	-10,4	29	7	-22
Творчо-діяльнісний	Креативний	5,5	6	0,5	6	23	17
	Конструктивний	13,5	21	6,5	13	46	33
	Репродуктивний	46	56	10	47	25	-19
	Адаптаційний	34	17	-17	34	6	-28

З'ясовано, що у студентів як експериментальних, так і контрольних груп спостерігається зниження частки адаптаційного рівня. Для контрольних груп цей показник дорівнює – 14,6%, для експериментальних груп – 25,75%. Проте в експериментальних групах помітна негативна динаміка спостерігається також на репродуктивному рівні – 15,75%. Це засвідчує, що в значно більшій частині студентів експериментальних груп відбулися позитивні зміни загалом, тобто підвищився внаслідок участі в експериментальній роботі рівень сформованості показників художньо-естетичної культури. Найбільша сукупна (для креативного та конструктивного рівнів) позитивна динаміка в експериментальних групах визначена в показниках когнітивного (+52%) та творчо-діяльнісного (+50%) критеріїв.

Сумарна позитивна динаміка (за чотирма критеріями) для креативного рівня становила для КГ – 2,75%, для ЕГ – 17,15%. Сумарна позитивна динаміка (за чотирма критеріями) для конструктивного рівня становила для КГ – 6,5%, натомість в ЕГ – 25,1%. Отже, сумарна позитивна динаміка за цими двома рівнями для КГ – становить +9,25% (22 особи), для ЕГ +42,25 % (86 осіб), що засвідчує більш помітні зміни у сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

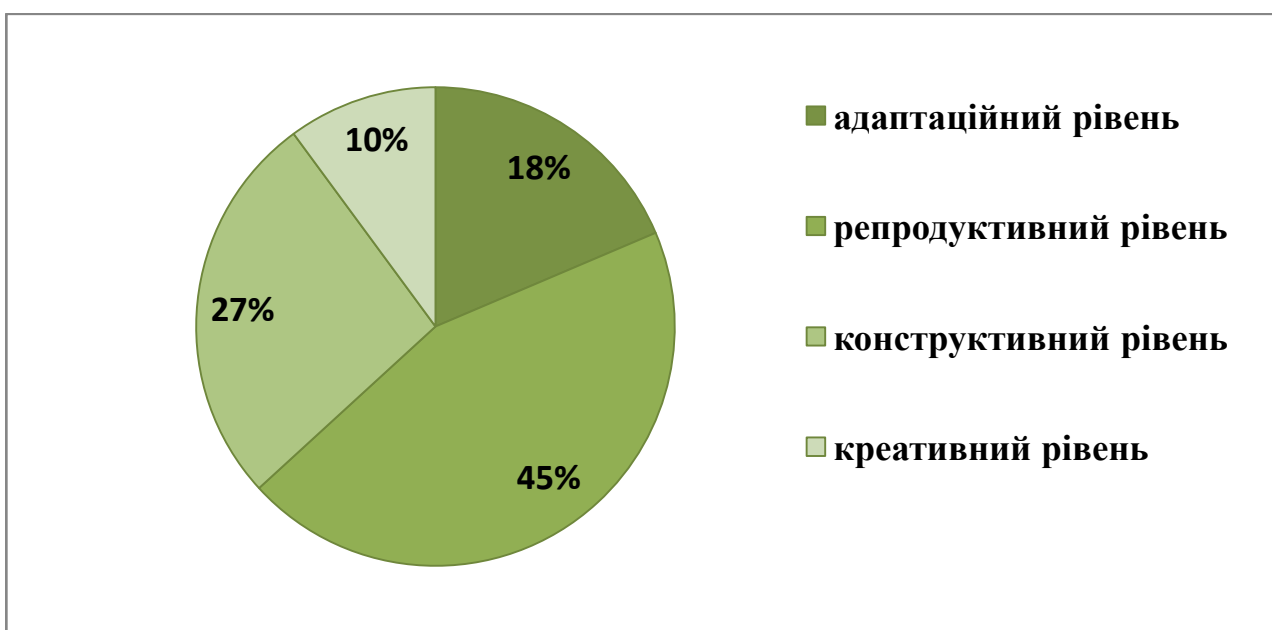

Рис. 2.7. Узагальнені дані розподілу студентів КГ за рівнями сформованості показників художньо-естетичної культури

Ми вважали, що форма діаграми надасть більше можливостей для ілюстрації даних результатів експерименту. На діаграмах (див рис. 2.7. та 2.8.) подано відсоткове співвідношення сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп.

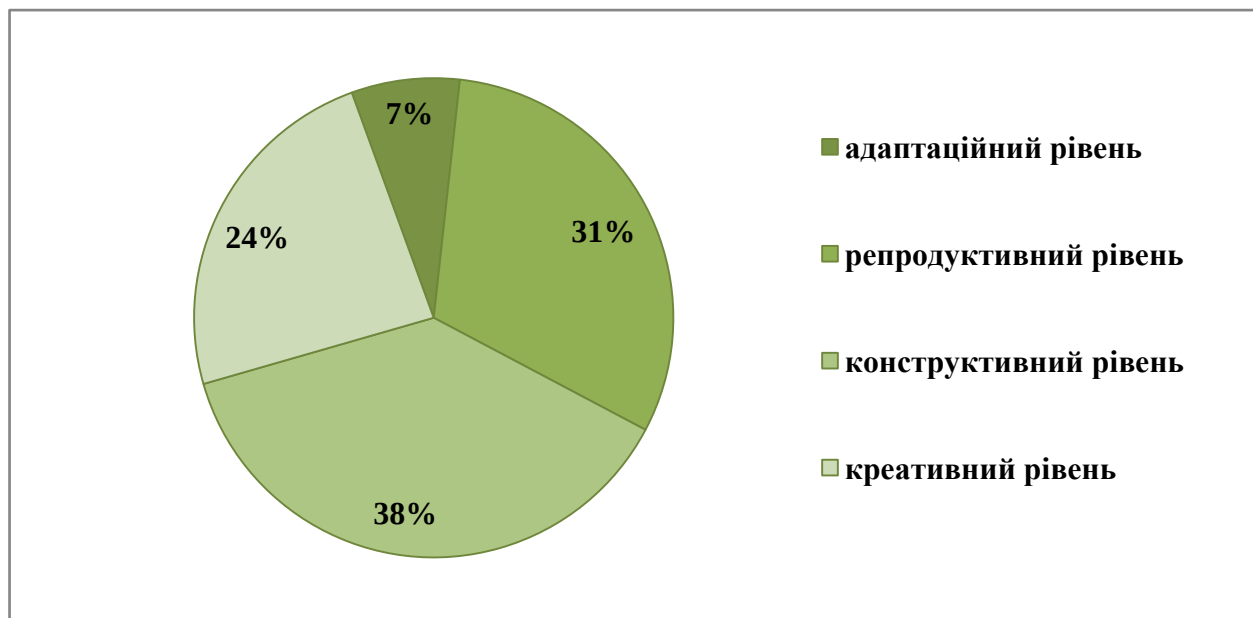

Рис. 2.8. Узагальнені дані розподілу студентів ЕГ за рівнями сформованості показників художньо-естетичної культури

Аналіз даних таблиці 2.2 та рисунків 2.6, 2.7 дозволяє стверджувати, що існує істотна відмінність рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп. Аналіз експериментальних даних показує, що абсолютний приріст на кінець експерименту має істотну відмінність: (21,08% – 43 особа) для учасників експериментальних груп та 4,74% (12 осіб) для учасників контрольних груп.

Позитивну динаміку в формуванні показників художньо-естетичної культури контрольних груп можна пояснити ефективністю нормативного курсу «Історія української культури» та типової програми навчально-виховної роботи.

Різниця в кількості студентів, що на час закінчення експерименту не подолали меж адаптаційного рівня, теж достатньо суттєва (15 осіб – 7,35% в ЕГ та 43 особи – 18,53% в КГ). Це свідчить, на нашу думку, що в будь-якому

випадку є студенти, рівень сформованості показників художньо-естетичної культури яких буде лишатися незмінно мінімальним за всіх умов впливу факторів освітнього процесу. Проте ми усвідомлюємо, що йдеться про студентів II курсів, які ще мають перспективи розвитку показників сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Таким чином, здійснений нами аналіз результатів експериментального дослідження дозволив засвідчити ефективність впровадженого в практику навчально-виховної роботи педагогічних університетів змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Аналіз ефективності експериментальної роботи з формування художньо-естетичної культури студентів проводився також за допомогою обробки результатів дослідження методами математичної статистики. З метою визначення статистичної значущості різниці у змінах рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів було проведено кількісний аналіз одержаних результатів за методикою М. Грабаря і К. Краснянської [55].

Для порівняння розподілу об'єктів двох сукупностей за станом ознак у двох вибірках із сукупностей, що розглядаються, використовувався критерій χ^2 (хі-квадрат).

За допомогою визначеного критерію χ^2 можна підрахувати значення статистики критерію Т за такою формулою:

$$T = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^c \frac{(n_1 Q_{2i} - n_2 Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}}, \quad (2.1)$$

де: n_1 та n_2 – обсяги двох вибірок із двох сукупностей;

Q_{ij} – значення елементів таблиці, що вказує кількість елементів j -тої вибірки, що відносяться до i -тої категорії;

C – кількість категорій.

Для педагогічних досліджень використовують рівень значущості – α , який приймають за п'ятивідсотковий (прийнятий рівень значущості $\alpha = 0,05$) [55].

Такий рівень значущості допускає помилку в середньому у 5-ти випадках із 100. Випадкові події, ймовірність яких менш або дорівнює α , вважаються практично неможливими. Якщо б така подія все ж таки сталася, то вона була б викликана не випадковими причинами. Тому таку подію потрібно розглядати як “невипадкову”.

Статистичну гіпотезу, що підлягає перевірці, визначають як нульову. Нульова гіпотеза (H_0) – це відмінність у результатах виконання двома групами студентів однакових завдань, що викликається випадковими причинами, хоча насправді рівень виконання даних завдань однаковий для обох груп. Нульова гіпотеза перевіряється шляхом порівняння її з іншою гіпотезою – альтернативною (H_1). Альтернативна гіпотеза (H_1) означає, що рівні виконання певної роботи у двох групах студентів різні і ця різниця визначається впливом не випадкових факторів, у нашому випадку впровадженням змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

На підставі експериментальних даних ми отримуємо значення T , яке порівнюється з критичним значенням статистики $\chi^2_{1-\alpha}$ (T_k). Його визначають за таблицею «Критичних значень статистики, що мають розподіл χ^2 з кількістю ступенів свободи ν , для рівнів значущості α », урахувавши обране значення α [55].

За умов виконання нерівності $T > \chi^2_{1-\alpha}$ (T_k) нульова гіпотеза (H_0) відхиляється на рівні α та застосовується альтернативна.

Для критерію χ^2 нульова гіпотеза має вигляд: $H_0 : p_{1i} = p_{2i}$, а альтернативна: $H_1 : p_{1i} \neq p_{2i}$.

У двох досліджуваних сукупностях розподіл об'єкту на C категорій за станом властивостей, що вивчалися, різний. Якщо виконується нерівність – $T \leq \chi^2_{1-\alpha}$ (T_k), то достатніх підстав вважати стан властивостей, що вивчалися, різними в обох сукупностях, немає.

При застосуванні критерію χ^2 необхідним є дотримання таких вимог:

– вибірки незалежні між собою;

– шкала вимірювань може бути найпростішою шкалою найменувань з декількома категоріями (С).

Властивості, що вимірювалися під час проведення дослідження (С) – це показники сформованості художньо-естетичної культури студентів, що визначалися за чотирма рівнями – креативним, конструктивним, репродуктивним та адаптаційним.

З метою визначення вірогідності результатів, що були одержані на початку експерименту та після його проведення, застосовувалися кількісні показники рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Рівні сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів

Рівні	На початку експерименту				Після експерименту			
	ЕГ (204 особи)		КГ (232 особи)		ЕГ (204 особи)		КГ (232 особи)	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Креативний	14	6,86	16	6,89	49	24,02	24	10,35
Конструктивний	31	15,2	37	15,95	77	37,75	52	22,41
Репродуктивний	93	45,59	104	44,83	63	30,88	113	48,71
Адаптаційний	66	32,35	75	32,33	15	7,35	43	18,53

Для перевірки вірогідності даних експерименту були складені таблиці 2.4 – 2.5, в яких значення 2 – кількість вибірок (експериментальна група та контрольна на початку експерименту та після експерименту), 4 – кількість

рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів (креативний, конструктивний, репродуктивний та адаптаційний).

Аналіз даних, наведених у таблиці 2.5 свідчить про наявність кількісних змін значень для всіх рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів. Згідно з таблицею критичних значень статистики, що мають розподіл χ^2 з кількістю ступенів свободи ν , для рівнів значущості α , де $\nu = C - 1 = 4 - 1 = 3$; $\alpha = 0,05$ критичне значення $T_k = 7,815$ [55].

Таблиця 2.4

Розподіл рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів до початку експерименту

Вибірка груп	Креативний рівень (категорія 1)	Конструктивний рівень (категорія 2)	Репродуктивний рівень (категорія 3)	Адаптаційний рівень (категорія 4)
ЕГ (204 особи)	$Q_{11} = 14$	$Q_{12} = 31$	$Q_{13} = 93$	$Q_{14} = 66$
КГ (232 особи)	$Q_{21} = 16$	$Q_{22} = 37$	$Q_{23} = 104$	$Q_{24} = 75$

З метою перевірки змін у рівнях сформованості показників художньо-естетичної культури студентів експериментальної та контрольної груп ми провели обчислення статистики критерію χ^2 (таблиці 2.6 - 2.7) до початку експерименту та після проведення експерименту.

За допомогою формули (2.1) та відповідних значень з таблиці 2.5 отримуємо результат T_1 на початок експерименту: $T_1 = 2,058 < T_k = 7,815$. Згідно з правилом прийняття рішень отриманий результат не дає підстави для відхилення нульової гіпотези, тобто різниця між рівнями сформованості показників художньо-естетичної культури студентів експериментальної та контрольної груп на початку проведення формувального експерименту не

значна, відповідно немає достатніх підстав вважати стан властивостей, що вивчалися, різними в обох сукупностях.

Таблиця 2.5

**Розподіл рівнів сформованості художньо-естетичної культури
студентів педагогічних університетів після проведення експерименту**

Вибірка груп	Креативний рівень (категорія 1)	Конструктивний рівень (категорія 2)	Репродуктивний рівень (категорія 3)	Адаптаційний рівень (категорія 4)
ЕГ (204 особи)	$Q11 = 49$	$Q12 = 77$	$Q13 = 63$	$Q14 = 15$
КГ (232 особи)	$Q21 = 24$	$Q22 = 52$	$Q23 = 113$	$Q24 = 43$

За допомогою формули (2.1) та відповідних значень з таблиці 2.5 отримуємо значення статистики критерію T_2 після проведення експерименту, $T_2 = 16,879$. Порівнюючи його із значенням $T_k = 7,815$, робимо висновок, що $T_2 > T_k$, тому у відповідності до правил прийняття рішень такий результат дає підстави для відхилення нульової гіпотези і прийняття альтернативної гіпотези, тобто у рівнях сформованості показників художньо-естетичної культури студентів експериментальної групи після впровадження в практику навчально-виховної роботи педагогічних університетів розробленого нами змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності відбулися статистично значущі зміни у порівнянні з рівнем художньо-естетичної культури студентів контрольної групи.

Згідно зі статистичними підрахунками зміни в рівнях художньо-естетичної культури завдяки впровадженню змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів є статистично значущими, тобто вірогідними.

Ми дійшли висновку, що отримані результати підтверджують ефективність запропонованих нами підходів до оптимізації процесу навчально-виховної роботи педагогічних університетів з формування художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності. Таким чином, ми вважатимемо, що здійснена нами експериментальна робота з формування художньо-естетичної культури студентів дістала логічного завершення.

Висновки до другого розділу

У розділі представлено результати роботи з обґрунтування та впровадження змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: обґрунтовано складові змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; здійснено характеристику експериментальної роботи по використанню декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів; проведено оцінку дієвості експериментальної роботи по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено як процес поступового засвоєння студентами художньо-естетичних знань, розуміння та прийняття художніх та естетичних цінностей, розвитку емоційних спрямувань та мотивації до художньо-естетичної діяльності під час набуття вмінь та навичок виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

Змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів визначено як сукупність змістового наповнення даного процесу (змістові напрями та їх складові) та його технологічного упровадження (відповідний методичний інструментарій: форми та методи освітньої роботи),

що забезпечать оптимізацію процесу формування художньо-естетичної культури студентів.

Змістове забезпечення визначено як сукупність змістового наповнення даного процесу. Змістовими складовими стали такі напрями: формування художньо-естетичних знань, формування художньо-естетичних цінностей, розвиток емоційної спрямованості та мотивації до художньо-естетичної діяльності, формування норм культури поведінки.

Технологічне забезпечення трактується як сукупність форм та методів щодо формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів. У структурі технологічного забезпечення визначено комплекс форм (аудиторні – лекції, відеолекторії, майстер-класи, культурологічні бесіди, музейні години, відкриті заліки; позааудиторні – творчі майстерні, ярмарки, форми створення дизайну середовища освітнього простору, виставки, факультативи) та методів роботи (методи формування свідомості, організації діяльності, стимулювання діяльності студентів, самовиховання, методи народної педагогіки, інформаційно-пошуковий метод, метод створення художнього контексту).

Обґрунтування змістово-технологічного забезпечення формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів надало можливість розгорнути формувальний етап експериментальної роботи.

Надана характеристика експериментальної роботи по використанню декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Експериментальна робота передбачала поєднання навчальних та позанавчальних форм роботи зі студентами, використання декоративно-прикладної діяльності в різних методах та організаційних формах роботи з метою підвищення рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

З метою формування показників когнітивного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів було

впроваджено такі методи роботи (методи формування свідомості, інформаційно-пошукові) та форми роботи (лекції, культурологічні бесіди, музейні години, факультативи).

Розвитку показників емоційно-мотиваційного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів сприяло впровадження таких методів (самовиховання, стимулювання) та форми роботи (відео лекторії, майстер-класи, ярмарки, виставки тощо).

Позитивну динаміку в змінах рівнів сформованості показників цінісного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів забезпечили такі методи (формування свідомості, інформаційно-пошукові, народної педагогіки) та форми (культурологічні бесіди, музейні години, виставки) роботи.

Розвитку показників творчо-діяльнісного критерію формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів сприяло впровадження таких методів (організація діяльності, інтерактивні, створення художнього контексту) та форм (відкриті заліки, творчі майстерні, форми створення дизайну середовища освітнього простору тощо) експериментальної роботи.

Найбільш ефективними формами впровадження змістово-технологічного забезпечення стали: лекції «Світове мистецтво – етапи історичного становлення», «Функції мистецтва та декоративно-прикладної діяльності в соціально-виховній роботі», «Художня діяльність як засіб духовного розвитку особистості»; культурологічні бесіди «Квітучі сни Катерини Білокур», «Петриківська мальовка Тетяни Пати», «Почуття міри – рідкісне почуття», «Культура – невід’ємна складова гармонійної особистості»; музейні години в Pinchuk Art Center, Музей видатних діячів української культури, відеолекторії «Український оберіг – віддзеркалення гену української нації», «Сторінками творчості майстрів декоративного петриківського розпису»; майстер-класи «Вчимося планувати змістовне дозвілля в умовах культурного простору міста», «Вчимося володіти особистісною внутрішньою та зовнішньою культурою

почуттів», «Виготовляємо квіти з листя для осінньої композиції», «Вчимося мистецтву паперової пластики оригамі – модель «Лелека» в техніці простого оригамі», «Оволодіваємо мистецтвом аплікації»; Благодійні ярмарки у рамках акції «Збережемо дитячі мрії»; Виставка новорічних прикрас Клавдієвської фабрики ялинкових іграшок та Виставка писанок з різник регіонів України, Виставка в мистецькому арсеналі «Марія Приймаченко. Неосяжне», Музейний проект «Вікна» Петра Гончара на базі Мистецького арсеналу; музейні години у козацькому селищі «Мамаєва Слобода», Національному музеї українського народного декоративного мистецтва; студентські творчі майстерні на базі різних соціальних інституцій; форми створення дизайну середовища освітнього простору: створення інсталяцій «Великоднє дерево», створення експозиції «Новорічні мрії», організація фото-зон до календарних свят.

Здійснено оцінку дієвості експериментальної роботи по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. На контрольному етапі здійснено: повторне визначення рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів контрольних та експериментальних груп; перевірка ефективності впровадженого змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за допомогою методів математичної статистики; визначення перспективних напрямів формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

Повторна оцінка рівнів сформованості показників сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності відбувалась з використанням раніше апробованого на етапі констатувального експерименту комплексу діагностичних методик.

Здійснено аналіз результатів рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів за всіма критеріями, показниками та рівнями. З'ясовано, що у студентів як експериментальних, так і

контрольних груп спостерігається зниження частки адаптаційного рівня. Для контрольних груп цей показник дорівнює – -14,6%, для експериментальних груп – -25,75%.

Проте в експериментальних групах помітна негативна динаміка спостерігається також на репродуктивному рівні – -14,71%. Це засвідчує, що в значно більшої частина студентів експериментальних груп відбулися позитивні зміни загалом, тобто підвищився внаслідок участі в експериментальній роботі рівень сформованості показників художньо-естетичної культури. Найбільша сукупна (для креативного та конструктивного рівнів) позитивна динаміка в експериментальних групах визначена в показниках когнітивного (+52%) та творчо-діяльнісного (+50%) критеріїв.

Сумарна позитивна динаміка (за чотирма критеріями) для креативного рівня становила для КГ – 2,75%, для ЕГ – 17,15%. Сумарна позитивна динаміка (за чотирма критеріями) для конструктивного рівня становила для КГ – 6,5%, натомість в ЕГ – 25,1%. Отже, сумарна позитивна динаміка за цими двома рівнями для КГ – становить +9,25% (22 особи), для ЕГ +42,25 % (86 осіб), що засвідчує більш помітні зміни у сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Аналіз ефективності експериментальної роботи з формування художньо-естетичної культури студентів проводився також за допомогою обробки результатів дослідження методами математичної статистики. З метою визначення статистичної значущості різниці у змінах рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів було проведено кількісний аналіз одержаних результатів за методикою М. Грабаря і К. Краснянської.

Доведено, що отримані результати підтверджують ефективність запропонованих підходів до оптимізації процесу навчально-виховної роботи педагогічних університетів з формування художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності, що полягає в обґрунтування сутності та експериментальній перевірці дієвості змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. Визначено теоретико-методичні засади формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Художня культура трактується як особистісне утворення, що передбачає розуміння культурного змісту творів мистецтва, засвоєння мистецьких цінностей, трансформації чи інтерпретації їх у власні художні потреби та творчі вироби. Естетичну культуру представлено як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного навколишнього світу. Художньо-естетичну культуру трактовано як невід'ємну частину духовної і матеріальної культури особистості в контексті набутого нею досвіду через оволодіння засобами мистецтва, що сприяє формуванню знань художньо-естетичної культури, художньо-естетичних цінностей, прагнень, емоцій та готовності до творчої художньо-естетичної діяльності. Художньо-естетичну культуру студентів педагогічних університетів визначено як складову культури майбутніх педагогів, що відображає художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість та здатність до результативної художньо-естетичної діяльності у процесі виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

2. Виявлено місце декоративно-прикладної діяльності в системі формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних

університетів. Декоративно-прикладне мистецтво визначено як галузь декоративного мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, що характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті. Декоративно-прикладну діяльність студентів педагогічних університетів представлено як дієвий засіб формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів у процесі оволодіння цінностями народного мистецтва, техніками та прийомами створення художніх виробів, реалізації творчих проектів, збереження та поширення національної культурної спадщини. Визначено можливості декоративно-прикладної діяльності щодо формування художньо-естетичної культури: виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва; усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу; формування навичок, прийомів роботи з матеріалом та репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів; розвиток творчих умінь і здібностей; стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-естетичної культури; формування потреби у створенні виробів з урахуванням художньо-естетичної цінності такого виробу; підготовка до свідомої трудової діяльності; формування таких моральних якостей як працелюбність, цілеспрямованість, відповідальність тощо. Виявлено особливості декоративно-прикладної діяльності студентів педагогічних університетів щодо формування художньо-естетичної культури: декоративно-прикладна діяльність студентів педагогічних університетів: є складовою освітнього процесу педагогічних університетів; має дидактичне спрямування; має на меті трансформацію в зміст та форми освітнього процесу закладу вищої освіти; може стати додатковим фаховим надбанням, наповнити зміст гурткової роботи з вихованцями; може виступати інструментом майбутньої професійної взаємодії педагогів з громадою, батьками та різними соціально-виховними інституціями; бере витоки з народної педагогіки, має прояви автентичності; базується на індивідуальному підході до виховання фантазії, уяви, альтернативного мислення особистості студента; сприяє розвитку творчих здібностей та творчого потенціалу студентів педагогічних університетів тощо.

3. Обґрунтовано критерії та визначено показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: когнітивний (пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд); емоційно-мотиваційний (естетичний смак, бажання долучитися до культурних надбань, емоційно-почуттєвий культурологічний досвід); ціннісний (ціннісне ставлення до культурної спадщини, прийняття цінностей культури як особистісних, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей); творчо-діяльнісний (художньо-естетична інтерпретація, втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність, здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності). Виявлено рівні сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів (адаптаційний, репродуктивний, конструктивний та креативний) та надано їх змістову характеристику. Визначено недоліки організації соціально-виховної роботи педагогічних університетів, що уповільнюють процес формування художньо-естетичної культури студентів: недостатня кількість заходів; відсутність форм роботи за активної участі студентів; низький художньо-естетичний рівень оздоблення приміщень університету; стереотипні, монологічні форми роботи зі студентами; мінімальна кількість форм роботи, де студенти самостійно створюють продукт художньо-естетичної діяльності. У результаті застосування низки діагностичних методів та методик (анкетування, тестування, метод включеного спостереження, наративні методики, метод ранжування та метод незалежних експертних оцінок) виявлено переважання адаптаційного (32,33% КГ та 32,35% ЕГ) та репродуктивного (44,83% КГ та 45,59% ЕГ) рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів.

4. Розроблено змістово-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. Формування художньої-естетичної культури студентів педагогічних університетів визначено як процес поступового засвоєння студентами художньо-естетичних знань, розуміння та

прийняття художніх та естетичних цінностей, розвитку емоційних спрямувань та мотивації до художньо-естетичної діяльності під час набуття вмінь та навичок виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності. Обґрунтовано складові (змістова та технологічна) змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. Змістове забезпечення визначено як сукупність змістового наповнення даного процесу: формування художньо-естетичних знань, формування художньо-естетичних цінностей, розвиток емоційної спрямованості та мотивації до художньо-естетичної діяльності, формування норм культури поведінки. Технологічне забезпечення трактується як сукупність форм та методів щодо формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. У структурі технологічного забезпечення визначено комплекс форм (аудиторні – лекції, відеолекторії, майстер-класи, культурологічні бесіди, музейні години, відкриті заліки; позааудиторні – творчі майстерні, ярмарки, форми створення дизайну середовища освітнього простору, виставки) та методів роботи (методи формування свідомості, організації діяльності, стимулювання діяльності студентів, самовиховання, методи народної педагогіки, інформаційно-пошуковий метод, метод створення художнього контексту).

5. Доведено дієвість змістово-технологічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності. Найбільш ефективними формами впровадження змістово-технологічного забезпечення стали: лекції «Функції мистецтва та декоративно-прикладної діяльності в соціально-виховній роботі», «Художня діяльність як засіб духовного розвитку особистості»; культурологічні бесіди «Квітує сні Катерини Білокур», «Петриківська мальовка Тетяни Пати»; музейні години в Pinchuk Art Center, Музей видатних діячів української культури; відеолекторії «Український оберіг – віддзеркалення гену української нації», «Сторінками творчості майстрів

декоративного розпису»; майстер-класи «Виготовляємо квіти з листя для осінньої композиції», «Вчимося мистецтву паперової пластики оригамі»; благодійні ярмарки до акції «Збережемо дитячі мрії»; відвідування виставок новорічних прикрас Клавдієвської фабрики ялинкових іграшок, виставки писанок з різних регіонів України, виставки «Марія Приймаченко. Неосяжне», виставки «Музейний проект «Вікна» Петра Гончара»; музейні години у козацькому селищі «Мамаєва Слобода», Національному музеї українського народного декоративного мистецтва; студентські творчі майстерні на базі різних соціальних інституцій; форми створення дизайну середовища освітнього простору: інсталяції «Великоднє дерево», експозиції «Новорічні мрії», фотозони до календарних свят.

Виявлено значущу позитивну динаміку у студентів ЕГ за креативним та конструктивним рівнями. Доведено, що сумарна позитивна динаміка за цими двома рівнями для КГ – становить +9,25% (22 особи), для ЕГ +42,25 % (86 осіб), що демонструє більш помітні зміни у сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Проблема формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності не вичерпується проведенням дисертаційним дослідженням. *Перспективними напрямками* дослідження порушеної проблеми можуть стати: виявлення педагогічних умов організації позанавчальної соціально-виховної роботи з розвитку художньо-естетичної культури студентів; обґрунтування змісту та форм підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва для освітньої сфери; виявлення чинників формування художньо-естетичної культури студентів різних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаркова Н. І. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Н. І. Агаркова. Київ, 2003. 21 с.
2. Академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua/s/lider>. (дата звернення 10.01.2018).
3. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : монографія. Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2007. 352 с.
4. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста. *Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы*. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1974. С. 5-8.
5. Антонович Е. А., Захарчук-Чугай Р. В., Степанович М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с.
6. Антонюк В. З. Формування художньо–естетичної культури старшокласників: методичний аспект. *Матеріали I Міжнародної соціально–педагогічної конференції студентів і молодих науковців*. Луцьк, 2006. С. 223-229.
7. Антофійчук В. Культурологія : термінологічний словник. Чернівці : Книги–XXI, 2007. 160 с.
8. Арістова Л. С. Художня культура як засіб формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва. URL: <http://old.moippo.org.ua/index.php/predmety/86-xudozhnya-kultura/294-arystova-ls-hudozhnja-kultura-jak-zasib-formuvannja-u-starshoklasnykiv-estetychnogo-stavlennja-do-mystec> (дата звернення 12.09.2018).
9. Артюхина А. І. Освітнє середовище вищого навчального закладу як педагогічний феномен : монографія. Волгоград : Вид-во ВолГМУ, 2006. 237 с.
10. Бабенко Т. В. Формування естетичного смаку у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами іноземних мов : автореф. дис. ...

канд. пед. наук : 13.00.04 / Бабенко Тамара Василівна ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2006. 20 с.

11. Бабков М. І. Формування естетичної культури у студентів юридичних вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Бабков Максим Іванович ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2010. 20 с.

12. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти Освіти*. 2011. №3. С. 7-14.

13. Балян А. А. Основы, категории и принципы эстетического воспитания : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / А. А. Балянн. Тбилиси, 1971. 57 с.

14. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті як засіб соціалізації особистості майбутнього педагога. *Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип.6. С. 61-64.

15. Безклубенко С. Д. Теорія культури : навчальний посібник / Рец. А. І. Іваницький. Київ : КНУКіМ, 2002. 324 с.

16. Безкоровайна О. В. Теоретико-методичні засади виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Безкоровайна Ольга Володимирівна ; Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ, 2010. 39 с.

17. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.

18. Бенедикт Р. Хризантема и меч : модели японской культуры / Пер. с англ. М. Н. Корнилова, Е. М. Лазаревой В. Г. Николаева. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. 256 с.

19. Берестенко О. Г. Формування музично-естетичних смаків студентів педагогічних університетів у процесі художньо-творчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Берестенко Олена Григорівна ; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2008. 196 арк.

20. Бех І. Д. Виховання особистості : навчально-методичний посібник : у 2 кн. Кн.2. Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 342 с.

21. Бованенко О. О. Аналіз наукових підходів до визначення «естетична» та «художня культура» у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 23. С. 3-8.

22. Бованенко О. О. Аналіз поняття «культура» та її роль в освітньому просторі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 3-10.

23. Бованенко О. О. Виховання художньо-естетичної культури особистості засобами декоративно-прикладної діяльності. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон. 2018. Вип. LXXXIII., Том 2. С. 72-76.

24. Бованенко О. О. Виховання художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: змістовно-технологічне забезпечення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 24. С. 3-9.

25. Бованенко О. О. Змістовно-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладної діяльності : методичні рекомендації для викладачів, студентів педагогічних університетів, соціальних працівників, соціальних педагогів, організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Київ ; Дніпро : Вид-во «Літограф», 2018. 72 с.

26. Бованенко О. О. Критерії та показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, докторантів і студентів

Факультету соціально-психологічних наук та управління / гол. ред. В. Б. Євтух. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. Вип. 3. С. 70-75.

27. Бованенко О. О. Майстер-клас з декоративно-прикладного мистецтва як засіб формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. *Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні* : матеріали круглого столу, 24 травня 2018 р. / за ред. О.В. Чуйко. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 17-20.

28. Бованенко О. О. Творчі педагогічні майстерні як форма підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 16. С. 216-221.

29. Бованенко О. О. Художньо-прикладне мистецтво як засіб соціального виховання студентів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 17. С. 13-18.

30. Богуш А. М. Культурологічна парадигма в спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 2006. №3. С. 5–12.

31. Бойчук В., Кадемія М. Використання сучасних технологій у художньо-трудовій діяльності майбутніх учителів. *Молодь і ринок*. 2006. № 6 (21). С. 46–51.

32. Большаков В. П. Культура как форма человечности : учебное пособие. Великий Новгород, 2000. 72 с.

33. Бреславська Г. Б. Формування культури дозвілля студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами проектів у позааудиторній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 200 с.

34. Бутенко В. Г. Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернізації. *Педагогіка вищої та середньої школи* : збірник наукових праць.

Кривий Ріг : КДПУ, 2005. № 10. Спеціальний випуск : Художньо-педагогічна освіта ХХІ ст. : теорія, методи, технології / Редкол. : Буряк В. К. (гол. ред.) та ін. С. 3–10.

35. Бутенко Н. В. Теоретико-методологический регулятив художественно-эстетического развития детей дошкольного возраста: теоретико-методологический аспект : монография. Москва : Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2012. 386 с.

36. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / ред. С. О. Сисоєва ; М-во освіти і науки України ; НПУ імені М. П. Драгоманова. Запоріжжя : ХНРБЦ, 2008. 460 с.

37. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навчальний посібник / За ред проф. С. О. Сисоєвої. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 188 с.

38. Ващенко Г. Г. Український виховний ідеал і виховання українського характеру. *М'ясоїд П. А. Курс загальної психології* : підручник для студентів вищих навчальних закладів : [у 2 т.]. Київ : Алерта, 2013. Т. 2. С. 622–625.

39. Вербець В. В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження : навчально-методичний посібник. Березно, 2008. 231 с.

40. Виховні системи навчальних закладів : теорія і практика / укладач О. Є. Гречаник. Харків : Основа, 2014. 224 с.

41. Вишняков В. І. Культурологія URL: http://lubbook.org/book_457_glava_7_Tema_7_Pravove_reguljuvannja_.html. (дата звернення 15.08.2018).

42. Власюк О. Професійна підготовка майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва. Естетика і етика педагогічної дії. 2016. Вип. 13. С. 152–162.

43. Волківська Д. А. Суб'єктний підхід до структури університетського середовища. *Матеріали VI щорічної Всеукраїнської Науково-практичної конференції [Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної*

науки], 21 квітня 2016 р. / МОН України, Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, Благодійний фонд сприян. розв. освіти ім. Б. Грінченка ; за заг. ред. Огнев'юка В. О. Київ : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 9-16.

44. Выготский Л. С. Психология искусства. Москва : Искусство, 1986. 573 с.

45. Ганжа М. В. Педагогічні умови естетичного виховання молодших школярів засобами дизайну : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ганжа Микола Васильович ; Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ, 2013. 190 с.

46. Гаткова С. И. Формирование эстетической культуры студентов в творческих самодеятельных объединениях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1982. 24 с.

47. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Гевко Оксана Іванівна ; Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоанова. Київ, 2003. 210 арк.

48. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества / [пер. и примеч. А.В. Михайлова]. Москва : Наука, 1977. 705 с.

49. Гіптерс З. В. Розвиток художньо-естетичної культури особистості студента. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2000. № 1 С. 243–250.

50. Гнатишин І. Л. Педагогічні засади формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. № 29 С. 338–344.

51. Голінська О. Вплив декоративно-прикладного мистецтва на духовний розвиток особистості студента. URL: <http://oldconf.peasmo.org.ua/node/1760> (дата звернення 14.08.2018).

52. Гомонюк О. М. Вузівські технології як складова частина освітньої підсистеми розвитку професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. №2. С. 76-80.

53. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
54. Горіна О. Т. Формування духовної культури студентської молоді у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Горіна Ольга Теофілівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2014. 200 с.
55. Грабарь М. И., Краснянская К. А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Непараметрические методы. Москва : Педагогика, 1977. 136 с.
56. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Київ, 2000. 417 с.
57. Гуковська Т. Г. Формування емоційно-почуттєвої сфери студентів гуманітарних факультетів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Гуковська Тетяна Геннадіївна ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2010. 20 с.
58. Гура В. В. Культурологический подход как теоретико-методологическая основа гуманизации информационных технологий обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гура Валерий Васильевич. Ростов-на-Дону, 1994. 16 с.
59. Гурська А. С. Мова та графіка українського орнаменту : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Альтернативи, 2003. 135с.
60. Гусинский Э. Н., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования. Москва : Логос, 2003. 248 с.
61. Гусленко І. Ю. Методика естетичного виховання студентів гуманітарних спеціальностей засобами діалогу культур : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Гусленко Ірина Юріївна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2014. 200 с.
62. Декоративно-ужиткове мистецтво : словник. / Я. П. Запаско, І. В. Голод, В. І. Білик та ін. ; М-во освіти і науки України ; Львів. академія

мистецтв. Наук.-дослід. сектор, каф. історії і теорії мистецтва ; за заг. ред. Я.П. Запаска. Львів : Афіша, 2000. Т. 1. А. – К. 364 с. ; Т. 2. Л. – Я. 400 с.

63. ДЕРЕБИРЕ М. Цвет в деятельности человека. Москва : Наука, 1999. 177 с.

64. Дидактика і методика викладання у вищій школі : робоча програма навчальної дисципліни / Укл. Чернуха Н. Київ, 2016. 37 с.

65. ДРЕПІНА О. Б. Естетичне самовиховання студентів педагогічних університетів у процесі колективної музично-виконавської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / ДРЕПІНА Ольга Борисівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2013. 200 с.

66. ДУБАСЕНЮК О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 367 с.

67. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

68. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1024 с.

69. ЕСИН А. Б. Введение в культурологию : основные понятия культурологии в систематическом изложении : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 1999. 216 с.

70. Естетика : навчальний посібник / за ред. В. О. Лозовий. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

71. Естетика : підручник / Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерюк, В. І. Панченко ; за заг. ред. Л. Т. Левчук. Київ : Вища школа, 1997. 399 с.

72. Естетичні та етичні чинники розвитку професійного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліографічний покажчик / [упоряд. Штома Л. Н., наук. ред. Ничкало Н. Г. ; наук. консультант Лук'янова Л. Б.]. Київ, 2016. 150 с.

73. ЗАЙЦЕВА І. Є. Розвиток естетичної культури майбутніх учителів засобами театрального мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Зайцева Ірина Євгеніївна ; Нац. пед. ін-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 217 с.

74. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/41966>. ; <http://sum.in.ua/s/lider>. (дата звернення 12.01.2018).

75. Зеленська Н. О. Естетична й художня культура – найважливіші складові формування творчої особистості. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. Вип. 2 (74). Педагогічні науки. С. 74-78.

76. Земляна О. В. Художньо-естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 /Земляна Ольга Валентинівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 200 с.

77. Зязюн І. А. Емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості. *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах* : науково-методичний збірник. Харків : ХДПУ, 1996. С. 9–12.

78. Зязюн І.М., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. Київ : Укр.-фін. ін.-т менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.

79. Зязюн Л.І. Артистичне виховання учнів у школах і ліцеях Франції в контексті сучасної естетичної теорії. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2001. Вип. 3(4). С. 101-108.

80. Іванова О. І. Виховання духовних якостей студентів засобами естетичного середовища університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Іванова Олена Іванівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 200 с.

81. Іванова О. І. Виховні можливості художньої культури та мистецтва у духовному розвитку особистості студентів. *Духовність особистості*. 2011. Вип. 3. С. 44-53.

82. Іванова О. І. Естетичне середовище як складова частина виховного процесу студентів вищих навчальних закладів. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/domtp/2008_2/ivanova.pdf (дата звернення 14.08.2018).

83. Ігнатович О. Г. Формування художньо-естетичного смаку підлітків у процесі літературно-творчої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ігнатович Ольга Геннадіївна ; Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2000. 24 с.

84. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ісаєнко Світлана Анатоліївна. Київ, 2009. 227 с.

85. Каминін В. Є. Роль естетичної культури в процесі формування майбутнього візажиста. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 11 (246), Ч. II. С. 96-102.

86. Кочанова Н. В. Організація виховної роботи : [довідкове видання]. Харків ; Веста : Ранок, 2008. 256 с.

87. Каган. М. С. Введение в историю мировой культуры. Книга первая. Историографический очерк, проблемы современной методологии. Закономерности культурогенеза, этапы развития культуры традиционного типа - от первобытности к возрождению. Санкт-Петербург : Петрополис, 2003. 368 с.

88. Калашник Н. Г. Історико-педагогічна генеза формування естетичних смаків учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Калашник Наталія Григорівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 36 с.

89. Каминін В. Є. Естетична культура як система ціннісно-сміслових інтенцій у професійній підготовці майбутніх візажистів-стилістів. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 11, ч. 2. С. 96-102.

90. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навчально-методичний посібник. Київ : УДЦССМ, 2001. 220 с.

91. Капська А. Й. Соціальне виховання студентів у сучасній вищій школі - одна із актуальних проблем. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини* / гол. ред. М. Т. Мартинюк. Київ : Науковий світ, 2007. С. 18-21.

92. Кара-Васильєва Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття : у пошуках «Великого Стилю». Київ : Либідь, 2005. 278с.
93. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навчальний посібник]. Київ : Вища школа, 1997. 380 с.
94. Карпова Е. Г. Целостный процесс формирования музыкально-эстетической культуры студентов педагогических вузов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 1998. 232 с.
95. Карташов С. А. Формування музично-естетичної культури молодших школярів : методичні рекомендації. Вітебськ : УО «ВДУ ім. П.М. Машерова », 2008. 43 с.
96. Кертман Л. Е. Методологии изучения культуры и критике её идеалистических концепцій. *Новая и новейшая история*. 1973. № 3. URL: <http://www.countries.ru/library/theory/definition.htm>. (дата звернення 15.08.2018)
97. Кириленко В. Г., Голубєва М. О., Рябець І. В. Формування художньо-естетичної культури старшокласників на уроках української та зарубіжної літератури і в позаурочний час. *Наукові записки НаУКМА. Сер. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2009. Т. 97. С. 31-35.
98. Кириченко М. А. Український народний розпис : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2006. 228 с.
99. Кір'ян М. М. Проблеми естетичного виховання студентів в практиці сучасної вищої школи. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки* : збірник наукових праць / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України ; за ред. Т. І. Сущенко. Київ ; Запоріжжя, 2001. Вип. 18. С. 201–204.
100. Кір'ян М. М. Формування естетичних почуттів у майбутнього вчителя комплексом мистецтв у процесі навчальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Кір'ян Марина Михайлівна ; Східноукр. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2005. 20 с.
101. Кларін М. В. Педагогічна технологія у навчальному процесі. Москва : Знання, 1992. № 6. С. 10–11.

102. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу : довідково-методичне видання / Упоряд. М. С. Демчишин, О. В. Гайдамака. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 768 с.

103. Коваль П. М. Мистецтво – шлях до педагогічної культури викладача вищого навчального закладу. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : збірник наукових праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. Вип. 43 (47). С. 29-30.

104. Ковальчук А. Ф., Ковальчук І. А. Художньо-трудова діяльність майбутніх учителів початкових класів : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2014. 248 с.

105. Ковальчук І. А. Зміст і форми художньо-трудової діяльності як основа формування світоглядних знань студентів педагогічних ВНЗ. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць. Кам'янець Подільський, 2015. Вип. 18 (1). С. 54–59.

106. Колмогорова И. В. Культурологический подход к формированию педагогической культуры учителя. *Известие Уральского государственного университета*. 2008. № 60. С. 163-167.

107. Коломієць О. Б. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів технічних вищих навчальних закладів : автореф. дис. канд. пед. наук; спец. 13.00.04 / Коломієць Олена Борисівна. Київ, 2004. 22 с.

108. Комаровська О. А. Художньо-естетичне виховання у позаурочний час: технологічний вимір. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Кіровоград, 2014. Вип. 18, кн.1. С. 342-350.

109. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 412 с.

110. Кондрацька Л. А. Теорія і технологія культурологічної підготовки майбутніх учителів художньо-естетичних спеціальностей : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Кондрацька Людмила Анатоліївна. Тернопіль, 2004. 40 с.

111. Коновець С. В. Виховний потенціал образотворчого мистецтва: від витоків до сучасності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : колективна монографія. Київ : Наукова думка, 2018. С. 105-120.

112. Коновець С. В. Духовно-естетичний вплив образотворчого мистецтва на формування зростаючої особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : збірник наукових праць / Гол. редактор Г. П. Шевченко. Сіверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. Вип. 5. С. 67-83.

113. Коновець С. В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутнього учителя образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Коновець Світлана Володимирівна. Київ, 2012. 471 с.

114. Концепція національного виховання студентської молоді від 25.06.2009 р. URL: <https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenty.275/articles/konceptsiya-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html>; <http://sum.in.ua/s/lider>. (дата звернення 15.01.2018).

115. Коржуев А. В., Кудзиева Н. Ю., Попков В. А. Толерантность в контексте педагогической культуры преподавателя вуза. *Педагогика*. 2003. № 5. С. 44-49.

116. Корольова І. І. Естетичне виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі культуротворчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Корольова Ірина Іванівна ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2012. 200 с.

117. Костиця Ю. А. Екскурсія в музей як форма художньо-естетичного розвитку особистості студента. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : збірник наукових праць / Гол. редактор : Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2004. Вип. 4, частина II. С. 93–98.

118. Костюшко Г. О. Українські родинні традиції: теоретичний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені*

М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип. 18 С. 76-82.

119. Красавченко Т. Н. Заметки к определению Т.С. Элиота. *Элиот Т. С. Избранное. Т. I-II. Религия, культура, литература* / Пер. с англ. за ред. А. Н. Дорошевича; составление, послесловие и комментарии Т. Н. Красавченко. Москва, 2004. 752 с.

120. Кребер А., Клакхон К. Культура. Критический анализ концепций и дефиниций. Москва, 1978. 455 с.

121. Крилова Н. Б. Формування культури майбутнього спеціаліста. Москва : Вища школа, 1990. 142 с.

122. Крохмальова О. Г. Формування моральної свідомості у студентів класичного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Крохмальова Олена Георгіївна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2013. 200 с.

123. Культурологічна складова професійного розвитку педагога : збірник наукових праць / За ред. Л. Хомич, Л. Султанової, Т. Шахрай. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 126 с.

124. Культурологія : навчальний посібник / Шейко В. М. Київ, 2012. 494 с.

125. Курач М. С., Білосевич І. А. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб виховання студентів – майбутніх вчителів технологій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2012. № 2. С. 122–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2012_2_25. (даа звернення 14.08.2018).

126. Курач М. С. Розвиток творчих здібностей студентів у процесі художньо-проектної діяльності. *Наука і освіта.* 2014. № 7. С. 111–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_7_27. (дата звернення 14.08.2018).

127. Лебедіна О. В. Виховання морально-естетичних ідеалів у студентів класичного університету засобами мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2015. 200 с.

128. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів : Світ, 2005. 568 с.

129. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник для пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. Харків : Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; «ОВС», 2002. 400 с.

130. Локарева Г. В. Художньо-естетична інформація в підготовці соціального педагога до професійного спілкування : теорія і практика : монографія / Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет» ; МОН України, Кафедра педагогіки і психології. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. 375 с.

131. Лубський В. І., Теремко В. І., Лубська М. В. Релігієзнавство : підручник. [Вид. 2-е, доп.]. Київ : Академвидав, 2008. 464 с.

132. Лукач О. М. Формування моральної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2012. 200 с.

133. Луцан Н. І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл. напряму підготовки «Дошкільна освіта»]. 2-е вид. Київ : Слово, 2010. 170 с.

134. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : [навчальний посібник]. 5-е вид., доп. і перероб. Київ, 2007. 656 с.

135. Майстерність педагога / [за ред. І.А. Зязюна]. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.

136. Максимова О. О. Методичні засади підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до створення ситуації успіху в ігровій діяльності дітей. *Митець – культура – виміри часу. Міжнародні наукові читання 2017 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі* : збірник статей / ред.-упор. І. Є. Копоть. Житомир : Вид. О. О. Євнок, 2017. С. 246-255.

137. Максимчук Ю. В. Естетичне виховання студентської молоді у процесі клубної роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Максимчук Юлія Володимирівна ; Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2004. 226 арк.

138. Мамчур Н. С. Естетико-виховний потенціал традиційного декоративно-прикладного мистецтва. *Вища освіта України* : (тематич. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія»). 2010. дод. 1, т. I. С. 240-246.

139. Мамчур Н. С. Естетичний смак як складова естетичної культури майбутнього педагога. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол. Н. С. Побірченко (гол. ред.) [та ін.]. Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. Вип. 32. С. 22-28.

140. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості* : збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153– 161.

141. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України. *Шкільний світ*. 2002. № 9. С. 1–16.

142. Матвієнко О. В. Самовизначення молоді у виборі пріоритетів життєвого шляху. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки* : збірник наукових праць / за наук. ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокімової Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. Вип. №2.13(109). С. 146-150.

143. Межова Н. Г. Эстетическое восиание как важное направление сановления личности будущего сециалиста. *Вестник Харьковского университета*. 1989. № 332. С. 83-86.

144. Мельничук С. Г. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект). Кіровоград, 2006. 248 с.

145. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : монографія. Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 460 с.

146. Минайлоба И. Г. Формирование эстетической культуры будущих учителей изобразительного искусства в процессе выполнения композиции натюрморта : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2005. 24 с.

147. Миропольська Н. Є. Естетичне і художнє: логіка педагогічного взаємозв'язку. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошук* : збірник наукових праць. Київ ; Запоріжжя, 2001. Вип. 21. С. 274-278.

148. Миропольська Н. Є. Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : дис. ... д-ра пед. Наук : 13.00.07/ Миропольська Наталія Євгенівна. Київ, 2003. 425 с.

149. Михайличенко О. В. Мистецька освіта в Україні. Художественное образование на Украине : теорія та практика / О. П. Рудницька [та ін.] ; заг. ред. О. В. Михайличенко, ред. Г. Ю. Ніколаї. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 255 с.

150. Михайлова Л. М. Виховання естетичної культури старшокласників (на матеріалі творів світового мистецтва) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2001. 215 арк.

151. Мінасян Н. Г. Теоретичні підходи до визначення критеріїв та показників художньо-естетичної вихованості старшокласників : (на матеріалі зарубіжної художньої культури). *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2009. № 2. С. 109-113.

152. Моран Анри. История декоративно-прикладного искусства. Москва : Искусство, 1982. 578 с.

153. Мороз О. Г., Падлка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник / за заг. ред. О. Г. Мороза. Київ : НПУ, 2003. 267 с.

154. Мухамеджанова Н. М. Богуславська С. М. Теорія культури в питаннях і відповідях: навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. Оренбург : ІПК ГОУ ОДУ, 2007. 149 с.

155. Нечепоренко М. В. Формування естетичної культури студентів класичних університетів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Т. С. Сковороди. Харків, 2005. 176 с.

156. Нечипоренко С Г. Вибійка в Україні : навч. посіб. / С Г. Нечипоренко ; В.о. Київ. держ. ін-т декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука. К. : Майстерня книги, 2010. 128 с.

157. Никитин В. А. Социальная работа: проблемы теории и подготовки специалистов : учебное пособие. Москва : ООО Полиграф тех Сервис, 2002. 235 с.

158. Никитина Н. Н. Становление культуры профессионально-личностного самоопределения учителя : монография. Москва : Прометей, МПГУ, 2002. 316 с.

159. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Творча особистість у системі неперервної професійної освіти»* / За ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. Харків : ХДПУ, 2000. С. 54-80.

160. Нікітіна І. В., Кітов М. Г. Психолого-педагогічне забезпечення самореалізації особистості студента в умовах ВНЗ. *Збірник матеріалів міжнародної науково-методичної конференції*. Київ : НУХТ, 2002. С. 64-65.

161. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04. Київ, 1997. 50 с.

162. Ольхова Н. В. Формування світоглядної культури студентів у навчально-виховному середовищі університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ольхова Наталія Володимирівна ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 200 с.

163. Онищук І. А. До проблеми формування основ художньо-естетичної культури у старших дошкільників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С. 62-70.

164. Осаульчик О. Б. Формування творчого потенціалу студентів аграрного університету в процесі позааудиторної виховної роботи : дис. ...

канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 200 с.

165. Островерхова Н. Навчальна екскурсія та її аналіз. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/728/> (дата звернення 25.05.2018).

166. Осьмак Т. В. Формування полікультурності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами декоративно-прикладного мистецтва народів світу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Осьмак Тетяна Валентинівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 190 с.

167. Отич О. М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання : навчально-методичний посібник / АПН України. Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Полтава : Інтер Графіка, 2005. 198 с.

168. Ошурко С. Декоративно-прикладне мистецтво на уроках трудового навчання у другій половині XX століття. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2009. № 1. С. 137-141.

169. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : [монографія]. / Міністерство освіти і науки України ; голов. ред. К. А. Романова. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.

170. Пальм Н. Д., Гетало Т. Є. Історія української культури : навчальний посібник. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 296 с.

171. Пацалюк І. І. Залучення інтерактивних методів навчання до викладання мистецьких дисциплін. *Підготовка майбутніх учителів до реалізації державного стандарту початкової загальної освіти* / За заг. ред. В. М. Чайки. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 73-75.

172. Пацалюк І. І. Суспільно-соціальна роль образотворчого та декоративно-прикладного видів мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. № 1. С. 183-187.

173. Педагогічні технології : навчальний посібник / О. С. Падалка, А. С. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Т. Шпак. Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1995. 256 с.

174. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / [Сисоєва С. О. та авт. кол.] ; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ, 2001. 502 с.

175. Петрова Г. А. Вопросы эстетической подготовки будущего учителя. Казань, 1976. 198 с.

176. Петрович Ж. В. Утвердження цінностей професійної діяльності студентів у навчально-виховному процесі вищої школи. *Збірник праць міжнародної науково-практичної конференції «Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку та удосконалення»*. Рівне : РЕП, 2001. С. 159-166.

177. Петко Л. В. Виховання естетичної культури студентів в умовах університету. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка* : збірник наукових праць. Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2017. Вип. 1. – С. 262–268.

178. Печко Л. П. Творческое воображение как аппарат освоения художественной культуры. *Обсерватория культуры* : журнал-обозрение. 2004. N 4. С. 78-86.

179. Пішун С. Г. Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Пішун Сергій Григорович ; Національний ун-т внутрішніх справ МВС України. Суми, 2005. 254 арк.

180. Плутарх. Марк Катон. *Плутарх. Сравнительные жизнеописания*. Москва, 1964. Т.1. URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/73164/33/Plutarh_-_Sravnitel%27nye_zhizneopisaniya.html (дата звернення 15.08.2018).

181. Погодина О. В. Культурологический подход в социально-психологических исследованиях образовательных учреждениях. *Психологическая наука и образование*. 2010. №1. С. 41-47.

182. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. Культурологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003, 288с.
183. Політична культура. *Юридична енциклопедія* : в 6 томах. / Редколегія: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та інші. Київ : «Українська енциклопедія», 1998. Т.6.
184. Предтеченская Л. М. Изучение художественной культуры в курсах новой и новейшей истории. Из опыта работы. Москва : Просвещение, 1978. 167 с.
185. Протасова І. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1999. 90 с.
186. Рагозіна В. Особистісно-орієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*. 2001. № 1. С. 50-52.
187. Раппопорт С. Х. Эстетическое творчество и мир вещей. Москва : Знание, 1987. 54 с.
188. Рубан О. М. Естетична діяльність: вияв унікальності особистості : дис. ... канд. естет. наук : 09.00.08 / Рубан Олександр Миколайович ; Український держ. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1997. 178 с.
189. Рубанович А. О., Освітнянсько-виставкова діяльність в Україні : тенденції розвитку. *Наука і молодь. Гуманітарна Серія* : збірник наукових праць. Київ : НАУ, 2012. С. 167-170.
190. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 328 с.
191. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
192. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : у 4 кн. Кн. 4 / за ред. Є. І. Коваленко, О. М. Таран. Чернігів : КП «Чернігівські обереги», 2009. 328 с.
193. Семашко О. М. Соціологія мистецтва : навчальний посібник для вузів культури і мистецтв / Державна акад. керівних кадрів культури і мистецтв. 2-ге вид., випр. і доп. Львів : Магнолія Плюс ; В. М. Піча, 2006. 244 с.
194. Сергієнко А. В. Формування музично-естетичної культури

студентів мистецьких спеціальностей у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Сергієнко Аліна Вікторівна ; Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2015. 20 с.

195. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологи. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 342 с.

196. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Під ред. Н. С. Лісняк. Київ : КСДОУ, 1996. 112 с.

197. Сисоєва С. О. Педагогічні технології творчого розвитку особистості: проблеми і суперечності *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти* : матеріали міжнародної наукової конференції 16-17.05.2000 р. / За ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. Харків : ХДПУ, 2000. С. 84-90.

198. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

199. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : [навч.-метод. посіб.]. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. С. 460.

200. Сідорова І. С. Формування естетичної культури студентів педагогічних університетів у позааудиторній художній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Сідорова Ірина Сергіївна ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 200 с.

201. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Київ : Правова єдність, 2011. 520 с.

202. Словник із соціальної педагогіки / авт.-уклад.: Т. О. Логвиненко, Н. В. Гордієнко. Дрогобич : Просвіт, 2007. 160 с.

203. Сметаніна Л. С. Алгоритмічна діяльність майбутнього вчителя як чинник педагогічної творчості. *Наука і освіта*. 2007. №3. С. 106-110.

204. Сметаніна Л.С. Особливості організації алгоритмічної діяльності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2009. №11. С. 107

205. Соколова М. С. Художественная роспись по дереву: Технология народных художественных промыслов : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Гуманитар. изд.центр ВЛАДОС, 2002. 304 с.

206. Сокольникова Н. М. Изобразительное искусство : краткий словарь художественных терминов. Обнинск : Титул, 1996. 80 с.

207. Соломаха С. О. Роль мистецької освіти у розвитку особистості. *Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 21-22 квітня 2005 року. Полтава: ПДПУ, 2007. С. 25.

208. Сотська Г. Сутність поняття «естетична культура вчителя»: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 7. С. 28-31.

209. Соціальна педагогіка : підручник / ред. А. Й. Капська. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 346 с.

210. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навчальний посібник. Київ, ІСДО, 1996. 288 с.

211. Стефановская Т. А. Педагогика: наука и искусство : [курс лекций]. Москва : Совершенство, 1998. 368 с.

212. Тайлор Э. Б. Первобытная культура : пер. с англ. Москва, 1989. 573 с.

213. Тамбовська К. Інтелектуальна культура як складова професійної компетентності вчителя. *Педагогіка вищої та середньої школи* : збірник наукових праць. Кривий Ріг. 2010. Вип.30. С. 348-352.

214. Тараріна О. В. Формування демократичної культури студентської молоді у навчально-виховному процесі університету : дисертація канд. пед. наук : 13.00.07 / Тараріна Олена Володимирівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2013. 200 с.

215. Тезаурус методичного працівника / Укладач Демченко В. В. Рівне : РОППО, 2012. 72 с.
216. Теорія та методика фізичного виховання : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2008. Т.1 : Загальні основи теорії, методики фізичного виховання. 2008. 391 с.
217. Тернопільська В. І. Підготовка майбутнього вчителя до проведення діагностики сформованості соціально-комунікативної культури учнів. *Педагогічний альманах* : збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. Випуск 14. С. 115-120.
218. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
219. Технології соціально-педагогічної діяльності : навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» / За заг. ред. Н.В. Заверико. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. 281 с.
220. Технології художньо-естетичного виховання учнів основної школи у позакласній роботі : монографія / О. А. Комаровська, Н.Є. Миропольська, І.В. Руденко та ін.; за ред. Н. Є. Миропольської, О.А. Комаровської. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 222 с.
221. Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла. Полтавщина. Полтава, 2003. 360 с.
222. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII – XVIII ст..) : навчальний посібник для студентів вузів мистецтв та культури. Київ : Либідь, 1992. 191 с.
223. Ткачова О. О. Естетична культура як один з напрямків розвитку особистості майбутнього вчителя. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN1/r3/07toosvo.pdf>. (дата звернення 14.08.2018).
224. Тхоржевський Д. О. Українські народні ремесла. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2000. № 2. С. 25–36.

225. Українська витинанка : методичні вказівки до вивчення курсу «Українська витинанка» з дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» з практикумом у навчально-виробничих майстернях для студ. IV курсу напрямку 0202 - Мистецтво, спец. 7020208 - Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво / І. В. Фізер, В. М. Співак ; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси : Видавничий відділ ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2007. 48 с.

226. Українська та зарубіжна культура : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.

227. Українська та зарубіжна культура : підручник / За ред. В. О. Лозового. Харків, 2004. 72 с.

228. Федь А. М. Естетичний світ педагога : монографія. / А. М. Федь. Слов'янськ : ПП «Канцлер», 2005. 300 с.

229. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

230. Фірсова Л. С. Декоративно-прикладне мистецтво як засіб формування естетичної культури дорослих. *Вісник Черкаського університету. Сер. Педагогічні науки*. 2010. С. 104-109.

231. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищ. пед. закладів освіти. Київ : Академвидав, 2000. 528 с.

232. Формування художньої культури особистості вчителя у контексті глобалізації. Л. Оршанський, Г. Доліновська. *Молодь і ринок*. 2010. № 6. С. 22-26.

233. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 552 с.

234. Хлестова С. С. Історичний аналіз проблем розвитку культури та створення її філософських концепцій / С. С. Хлестова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. пр. ; [за ред. В. І. Шахова]. – Випуск 30. – Вінниця : Планер, 2010. – С. 131-135. – (Серія: Педагогіка і психологія).

235. Хом'як О. А. Виховання естетичних смаків у студентів педагогічних університетів у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Хом'як Ольга Анатоліївна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2015. 200 с.

236. Художня культура Європи : навчальний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів України / Н. Є. Миропольська, Е. В. Белкіна, Л. М. Масол, О. І. Оніщенко. Харків : Ранок, 2010. 192 с.

237. Черникова Н. В. Формирование эстетической культуры студентов в педагогическом вузе : методические рекомендации. Минск : ИВЦ Минфина, 2010. 38 с.

238. Чернишенко О. І. Соціокультурна діяльність соціального педагога : методичні рекомендації / за ред.. Р. Вайноли. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013, 270 с.

239. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.

240. Шашенко С.Ю. Соціальне становлення студентської молоді у позааудиторний час у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Шашенко, Світлана Юріївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 20 с.

241. Шевнюк О. Л. Культурологія : навчальний посібник. 3 вид. Київ : Знання-Прес, 2007. 353 с.

242. Шумейко О. А. Естетичне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи*. Харків. 2014. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/39161/1/160-165.pdf> (дата звернення 15.08.2018).

243. Щербаківський В. М. Українське мистецтво. Київ, 1995. 288 с.

244. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

245. Ярошинська О. Креативність як провідний принцип побудови освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Проблеми підготовки*

сучасного вчителя. 2010. № 1. С. 117. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppsv/2010_1/files/113-119.pdf (дата звернення 15.08.2018).

246. Bovanenko O. O. Analysis of Relation Ship Between «Culture» and «Personality» in Classification of Types of Culture. *Problems of the Development of Mofern Science: Theory and Practice: Collection of Scientific Articles*. Edex, Madrid, España, 2018. С. 183-188. URL:

http://Lubbook.Org/Book_457_Glava_7_Tema_7._Pravove_Reguljuvannja_.Html.

<http://www.psy.univ.kiev.ua/ua/scientificpublications/perspektyvy-rozvytku-sotsialnoi-pedahohiky-v-ukraini> (дата звернення: 29.08.2018).

247. Fazylova S., Rusol I. Development of Creativity in Schoolchildren through Art. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*. 2016. 8/2, P. 112–123.

248. Cenin M. Podstawy teoretyczne stosownych mrtod treningu psychologicznego / M. Cenin // *Acta Bratisl. Pr. Psychol.* – 1990. № 22. – P. 35.

249. Csikszentmihalyi M. Creativity : Flow and the Psychology of Discovery and Invention. New York: Harper Collins. 1997.

250. Harper, Nicole Renai Cultural Aesthetic Experience: Perceptions of Learning Developed through Cultural Immersion / Georgia Southern University.

Electronic Theses & Dissertations. 2008. 479. URL: <https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/etd/479> (дата звернення: 29.08.2018).

251. Gombrich E. H. Concerning ‘The Science of Art’: commentary on Ramachandran and Hirstein. J. *Conscious. Stud.* 2000. 7. P. 17–27.

252. Lars-Olof Åhlberg Peter Lang. Notions of the Aesthetic and of Aesthetics: Essays on Art, Aesthetics and Culture 2014. pp. 427

253. Göran Hermerén *The British Journal of Aesthetics*. 2018. Volume 58. Issue 2, 16 May, P. 212–215, <https://doi.org/10.1093/aesthj/ayw093> (дата звернення: 29.08.2018).

254. Thomson, J. B. Ideology and Modern Culture / J. B. Thomson. – Cambridge, UK : Polity Press, 1990. – 132 p.

255. Vainola R., Bovanencko O. Decorative and craft activities as one of the factor in forming artistic and aesthetic culture in students of pedagogical universities. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word. Corp., Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada). 2018, May/June. Vol. 7. No. 3. PP. 55-63.

ДОДАТКИ

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.07 – теорія і методика виховання

ДОДАТОК А1

Анкета по визначення сформованості
показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних
університетів.

Шановні студенти у Вашому університеті проводиться дослідження з
визначення рівня сформованості художньо-естетичної культури студентів
педагогічних університетів.

Просимо Вас долучитися до нашого дослідження.

Будемо вдячні за відповідь!

Спеціальність:

Курс:

Дата заповнення:

1. Чи викликають у вас інтерес твори мистецтва?
 - а) так
 - б) ні
 - в) важко відповісти
2. Як часто ви відвідуєте мистецькі заходи, галереї, музеї?
 - а) часто
 - б) не дуже
 - в) не відвідую
3. Чи можете ви підтримати бесіду на мистецьку тематику?
 - а) так, вільно володію цією проблематикою
 - б) не особливо
 - в) ні, не можу
4. Скільком шедеврам мистецтва ви можете дати детальну характеристику?
 - а) 20 - 30
 - б) 10 - 20
 - в) 0 - 10
 - г) жодного

5. Які світові картинні галереї ви можете назвати?

6. З біографію скількох митців ви знайомі?

- а) 20 - 30
- б) 20 - 10
- в) 0 - 10
- г) жодного

7. Плануючи відпочинок Ви б надали перевагу відпочинку:

- а) на пляжі
- б) ознайомленню з визначними місцями
- в) активному відпочинку

8. Чи мрієте Ви побачити світові мистецькі шедеври в оригіналі?

- а) дуже мрію
- б) за можливістю
- в) ні, не мрію

9. Якщо мистецький твір не викликає у Вас позитивних емоцій Ви:

- а) намагаєтесь віддати належне митцю та зрозуміти ідею твору
- б) відчуваєте внутрішнє напруження та емоційний дискомфорт
- в) не стримуєте емоції, висловлюєте обурення
- г) мені байдуже

10. Чи є у Вас домашня бібліотека?

- а) так, велика
- б) лише підручники, кілька художніх книжок та журнали
- в) віддаю перевагу електронним підручниками
- г) мені це не потрібно

11. Чи хотіли би Ви отримати в подарунок альбом з ілюстраціями творів мистецтва?

- а) дуже, я збираю подібні альбоми
- б) непоганий подарунок
- в) я віддала (-ав) би перевагу іншим подарункам
- г) ні, не хотіла (-ів)

12. Чи розповідаєте Ви в колі близьких та друзів про побачені твори мистецтва?

- а) так, намагаюсь ділитись враженнями
- б) при нагоді
- в) не пригадую
- г) ні, не розповідаю

13. Чи залучаєте Ви друзів та знайомих до відвідування мистецьких акцій

- а) так
- б) іноді
- в) ні

14. Які форми роботи по розвитку художньо-естетичної культури студентів проводяться у вашому університеті?

15. Які недоліки роботи університету за напрямком формування художньо-естетичної культури у студентів Ви можете назвати?

Дякуємо за співпрацю!

Методика Самсонової «Незакінченне речення» (модифікована)

1. Художньо-естетична культура це ...
2. Людина з естетичним смаком це ...
3. Культура почуттів це ...
4. Художньо-естетична цінність це ...
5. Людина з культурним світоглядом повинна ...
6. Ерудована людина має володіти знаннями про ...
7. Мистецькі цінності необхідно зберігати тому що ...
8. Занурення в світ мистецтва робить людину ...
9. Людина, яка володіє вміннями художньо-естетичної діяльності, отримує ...

ДОДАТОК АЗ

Методика «Вимір художньо-естетичної потреби»

Розроблена В.С. Аванесовим

Методика призначена для виміру художньо-естетичної потреби.

Опитувальник складається з 32 питань.

Приблизний час тестування 10-15 хвилин.

0% - 20% - низький показник;

21% - 40% - знижений показник;

41% - 60% - середній показник;

61% - 80% - підвищений показник;

81% - 100% - високий показник.

Інструкція.

Вам пропонується ряд тверджень. Якщо дане твердження збігається з Вашою особистою думкою, то дайте відповідь «Так», якщо ви не згодні, то дайте відповідь «Ні».

Текст опитувальника

1. Думаю, що цілком можна обійтися без спілкування з творами мистецтва.
2. Я не люблю вірші.
3. Я колекціоную записи класичної музики.
4. Вважаю участь у гуртках художньої самодіяльності марною тратою часу.
5. У театр я не піду без приємної компанії, навіть якщо спектакль мене приваблює.
6. Класичній музиці я віддаю перевагу естрадній.
7. Мені здається, що люди прикидаються, стверджуючи, що їм подобається симфонічна музика.
8. Вислів «Архітектура - застигла музика» здається мені надуманим.
9. Німий фільм дивитися нудно.

10. Думаю, що хороший інженер набагато корисніший суспільству, ніж композитор.

11. Якби я був журналістом, я вважав би за краще, писати про події, ніж про мистецтво.

12. Вибираючи між спортивною і художньою гімнастикою, я обрав би першу.

13. Наука вчить людину більше ніж мистецтво.

14. Я більше люблю екранізації літературних творів, ніж самі ці твори.

15. Прослуховування класичної музики знімає мої неприємності.

16. Вважаю, що опера втрачає свою значимість.

17. Думаю естрада стає найпопулярнішим видом мистецтва.

18. Я збираю художні альбоми та репродукції.

19. Перебуваючи в компанії, я зазвичай, не беру участі в розмові про мистецтво.

20. Любов вченого до мистецтва сприяє його науковій діяльності.

21. Мені подобаються старовинні романси.

22. Мені подобаються більше люди розважливі, ніж емоційні.

23. У наш час бальні танці просто смішні.

24. Я дуже люблю дивитися і слухати радіо, телепередачі про композиторів, акторів, режисерів, художників.

25. У вільний час я постійно займаюся живописом, ліпленням, художньою вишивкою, граю на музикальних інструментах, складаю вірші тощо.

26. Я б займався мистецтвом, якби в мене було побільше вільного часу.

27. Я постійно буваю у театрі.

28. Я беру участь у гуртках художньої самодіяльності.

29. Мені не подобається класичний балет.

30. Я читаю книги з мистецтва.

31. Мені здається, що немає необхідності дивитися в театрі той спектакль, який вже транслювали по ТБ.

32. Я хотів би працювати в професійному мистецтві.

Ключ до тексту

Про художньо-естетичну потребу вказують відповіді:

- «Так» з тверджень: 3, 15, 18, 20, 21, 24-28, 30, 32;
- «Ні» з тверджень: 1, 2, 4-14, 16, 17, 19, 22, 23, 29, 31.

Кожна відповідь оцінюється в 1 бал.

Сила потреби визначається сумою набраних балів за відповіді «Так» і «Ні» по зазначеним вище твердженням.

ДОДАТОК А4

**Ранжування з метою визначення місця цінності культури в структурі
загальних цінностей**

*Ви маєте розставити рангові позиції від 1 до 12 відповідно до того, яке місце
посідає дана цінність у Вашому житті*

Цінність	Рангове місце
Батьківщина	
Сім'я	
Здоров'я	
Гроші	
Любов	
Дружба	
Освіта	
Мистецтво	
Подорожі	
Робота	
Хобі	
Культура	

Дякуємо за співпрацю!

Навчальна презентація до лекції
«Світове мистецтво – етапи історичного становлення»

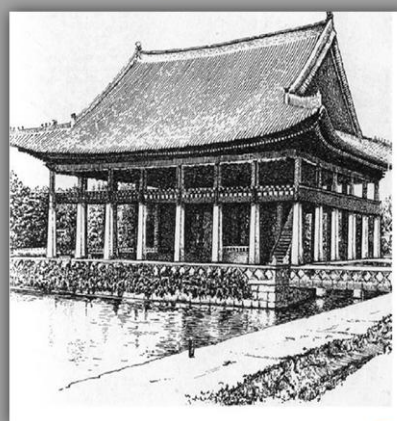
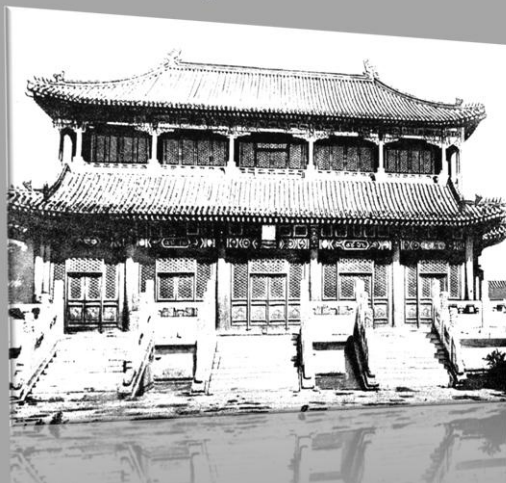
Античний період

Архітектура Китаю та Індії

Архітектура Китаю яскраво і колоритно відрізняється від інших країн дерев'яними конструкціями унікальних форм.

Головна особливість полягає в плавно вигнутій формі даху.

Мало хто знає, але прабатьками сучасних багатоповерхових будинків стали саме китайські споруди.

Спочатку будівництво було наступним:

- в землю вбивалися стовпи
- їх з'єднували між собою за допомогою горизонтально покладених балок, облаштовували дах і покривали її черепицею
- потім – між стовпами споруджували стіни, з різним обраним матеріалом.

За фактом, несучою конструкцією був дерев'яний каркас, і це додавало стійкість будинків у разі землетрусів.

Храм Сайсэн-бако

Пагода Бейси Та

висота БейсиТа 76 метрів,
має 9 ярусів і 8 стін,
карнизи дивляться у 4 сторони,
підстава пагоди займає 870 кв. м.

Історичні архітектурні пам'ятки Піднебесної країни, яким вже не одна сотня років, є найбільш привабливою складовою будь-яких туристичних маршрутів по країні

Храм Шести баньянових дерев

Одне з найбільш «важливих» місць – Мечеть Ниуцzie

Дата спорудження є 996 рік

«Павільйон П'яти Драконів»
був споруджений для імператора та його сім'ї.

Вона відрізняється тим, що поєднала в собі два стилі:

- перший – китайський: дерев'яна будівля, з зігнутим дахом, увінчана невеликий башточкою, і характерний фасад – червоно-зелений, з різьбленими візерунками;
- другий стиль – ісламський, він проявляється в орнаментах, якими прикрашено приміщення зсередини.

Храм Гуансяо

Комплекс павільйонів, побудованих в єдиному китайському стилі і прикрашені різьбленими дерев'яними елементами.

Цей храм вважається одним з найстаріших в Китаї: (заснований на початку III - IV століть н.е.)

У храмі є цікавий зал Махавіра з встановленою в ньому статуєю тисячорукої богині, пагода Похованого волосся, усередині якої в нішах зібрано величезну кількість статуєток Будди.

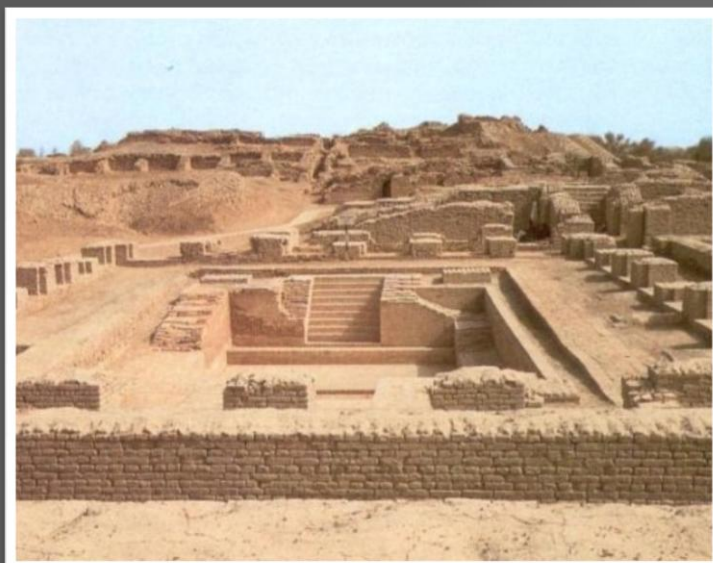

Деякі ранні архітектурні пам'ятки Індійської цивілізації знайдено в 2600-1900 роки до н. е., вони характеризуються надзвичайним плануванням міст і будинків

Представники, які проживали ще в період XXIII-XX ст. до н. е. в долині великої річки Інд цивілізації зуміли досягти високої майстерності в будівництві великих міст.

Археологи і сьогодні продовжують захоплюватися і заново відкривати всьому світу уламки, що залишилися від давньої держави Харрапа.

Його будівельники досягли значних висот у прокладанні основних міських комунікацій (цегляних доріг, каналізаційних і дренажних систем), без яких людство не може обійтися і сьогодні.

Для північних районів країни були характерні:

- релігійні споруди, виконані в стилі Нагару
- вежі даних споруд мали форму вуликів.

В I тис. н. е. на території стародавньої Індії можна було спостерігати кілька типів храмів. У південних районах це були зразки дравідійської архітектури, відрізнялися:

- Колонами зі складним різьбленням, на яких зображували битви воїнів, богів, хитромудрі рухи танцівниць і діяння царів;
- Пірамідальними вежами великої висоти;
- Стінами, багато декоровані рельєфами і скульптурою.

Індо-буддійська архітектура

У перші століття нашої ери у будівництві починають застосовувати камінь, релігійна архітектура цього часу представлена печерними комплексами, храмами та ступами – кам'яними спорудами, в яких згідно традиції зберігалися реліквії Будди.

Скельний храм Кайласанатха

Ступа — буддійське архітектурно-скульптурне культова споруда, що має напівсферичні обриси.

Печерний храм в Еллоре

Елlore

Храм Сонця, Конарак

Перед храмом знаходяться кам'яні фігури — сім коней і повіз з дванадцятьма колесами.

У храмі знаходиться безліч зображень і скульптур, в основному — на любовну і еротичну тематику. Багато конструкцій храму частково зруйновані або законсервовані.

Храм Ранганатхи в Шрирангаме

Пізніше, в Південній Індії були зведені храми : Ченнакесава в Белуре і Саманатхапуре Хойсалесвара в Халібіді, Брахидеешварар в Танджавуре, Храм сонця, конарак, Храм Ранганатхи в Шрирангаме, буддистська ступа в Бхаттипролу.

До V століття нашої ери відноситься наземний індуїстський храм в Санчі, відомий своєю ступою, оточений воротами і огорожею.

Навчальна презентація до лекції
«Світове мистецтво – етапи історичного становлення»

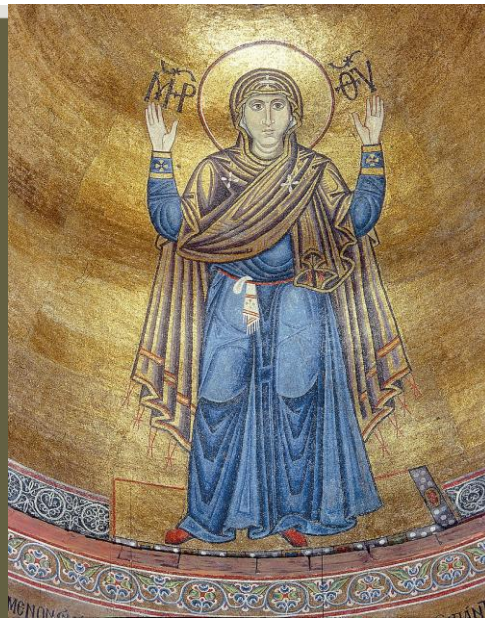
ЖИВОПИС КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Характерні особливості:

- Монументально-декоративний живопис значною мірою ґрунтувався на візантійській традиції.
- Вирішальну роль відіграли історичні і соціальні потреби Київської Русі та глибокі традиції народної культури.
- У Київській Русі візантійський живопис поширився у формі монументальних настінних розписів — мозаїк і фресок.
- Настінні мозаїки застосовувалися у спорудах Київської Русі з кінця X до початку XII ст.
- У Києві мозаїками були оздоблені інтер'єри князівських палаців і культові споруди часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
- Мозаїками здебільшого прикрашали увігнуті та вигнуті поверхні — апсиди, куполи, склепіння, арки.
- Основним видом монументального мистецтва Київської Русі був фресковий живопис.
- Интер'єри перших кам'яних давньоруських храмів розписували візантійські майстри, які не тільки слідували канону, але і враховували місцеві традиції та смаки.

До найвизначніших пам'яток українського і світового монументально-декоративного мистецтва належать мозаїки і фрески Софійського собору у Києві.

Богоматір Оранта
мозаїка з використанням
смальти
(Софіївський собор, XI ст.)

До найвизначніших пам'яток українського і світового монументально-декоративного мистецтва належать мозаїки і фрески Софійського собору у Києві.

Благовіщення
Мозаїка Софіївського собору XI ст.

**Провідними жанрами образотворчого мистецтва Київської Русі
були мозаїка, фреска,
що склалися на основі візантійських шкіл,
а також іконопис та книжкова мініатюра.**

**Фресками — розписами водяними фарбами по сирій штукатурці —
вкривалися стіни православних храмів.**

**фарби добре вбираються, висихають разом з штукатуркою, завдяки
чому не обсипаються і не вицвітають.**

**Рецепти складання фарб трималися у суворому секреті, передавалися
від майстра до учня.**

**Завдяки чудовим властивостям цієї техніки давньоруські розписи
витримали випробування часом.**

**Поява мистецтва книжкової мініатюри збігається з появою найдавніших писемних
пам'яток.**

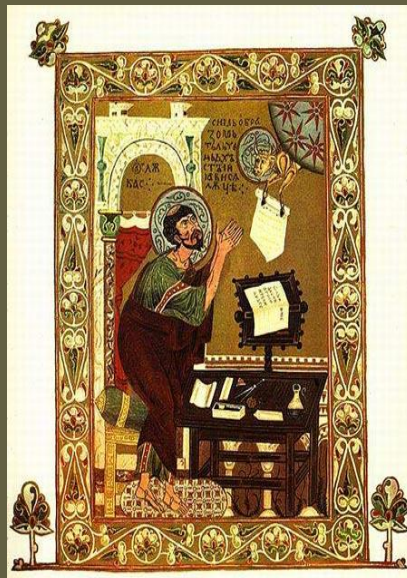
Рукопис з кольоровими ілюстраціями називався «лицьовий».

**Зображенням трьох євангелістів — Марка, Іоанна і Луки було прикрашене
Остромирове Євангеліє.**

Поява мистецтва книжкової мініатюри збігається з появою найдавніших писемних пам'яток.

Рукопис з кольоровими ілюстраціями називався «лицьовий».
Зображенням трьох євангелістів — Марка, Іоанна і Луки було прикрашене
Остромирове Євангеліє.

Про мініатюри Київської Русі
детально описано у так званому
радзивілівському літописі
XV ст.

Його 617 мініатюр —
своєрідна художня енциклопедія
історії і культури того часу

Разом з будівництвом храмів розвивався і такий вид мистецтва, як культовий станковий живопис.

Якщо мозаїки і фрески втілювали тріумф християнства, то ікони насамперед були поклонними.

Ікони, як специфічний вид релігійного малярства, виникли дуже давно, і найраніші уцілілі твори належать до VI ст.

Ікона як художній елемент займала головне місце в інтер'єрі церковної споруди.

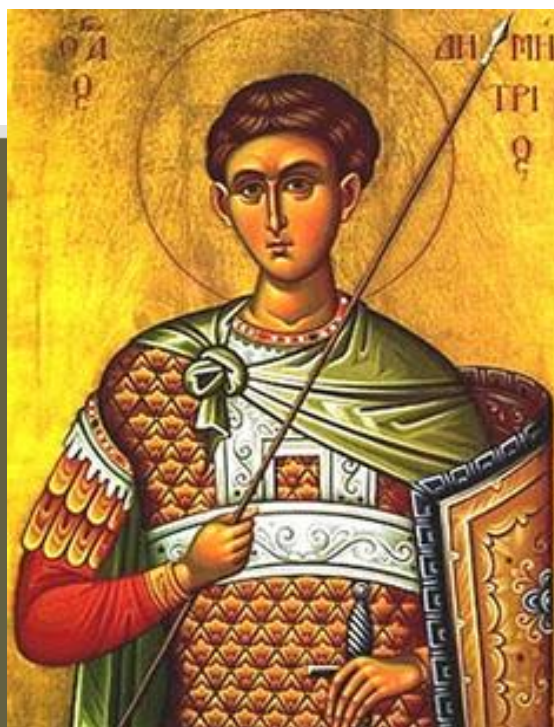
Культура ікони була офіційно прийнята на сьомому Вселенському соборі 787 року у місті Нікеї.

Ікони становлять органічне ціле з храмом і підпорядковані його архітектурі. У храмах ікони розташовувалися над передвітарною перегородкою, що пізніше перетворилася на іконостас.

Перші ікони були привезені на Русь з Візантії і Болгарії, а в кінці XI ст. з'явилися власні.

Першим твором іконопису другої половини XI ст. вважається ікона Дмитра Солунського.

Вона написана на замовлення великого київського князя Ізяслава Ярославича, коли він відстоював своє право на великокнязівський стіл.

У Києві сформувалася
іконографія перших руських
«святих» — Бориса і Гліба,
уявлення про яку дає
ікона «Борис і Гліб»

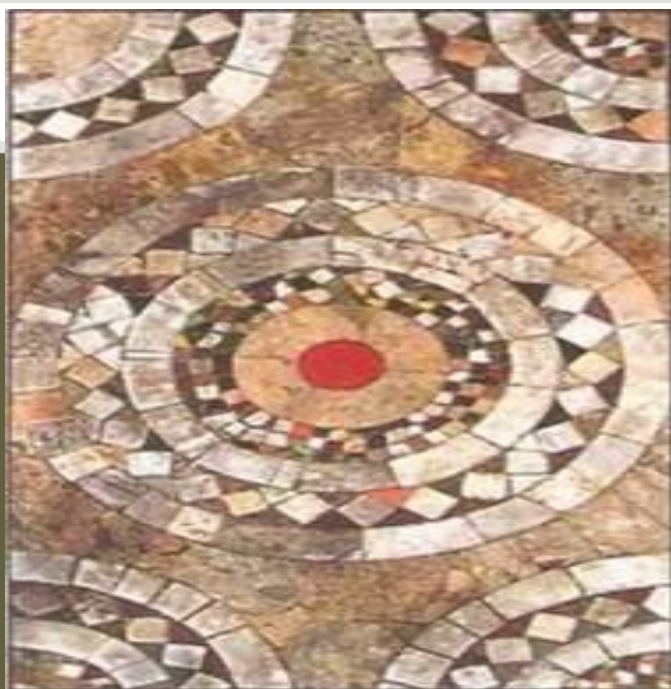
Традиції Києва були поширені в
іконописних школах Новгород,
Володимира, Суздаля, Галича та
Володимира-Волинського.

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ ЖИВОПИС КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Мозаїка «Причащення апостолів»
Золотоверхий Михайлівський собор. Київ, XII ст.

Фрагмент мозаїки підлоги
Десятинної церкви. Київ, X ст.

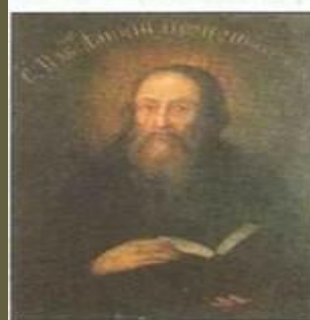
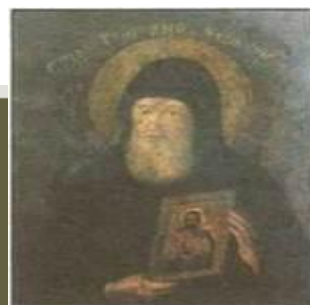

Фреска Спасо-Преображенського собору
Чернігів, XII ст. □

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Володимирська ікона Божої Матері.
XII ст.

Преподобні іконописці
Алімпій та Григорій

Ікони XI—XII ст.,
створені Алімпієм та Георгієм (не збереглися)
літописи свідчать, що ці творіння вивозили в різні міста Київської Русі,
де вони служили канонічним зразком для інших іконописців.

Архангел Гавриїл. Візантія IX ст.

**Ікони XI—XII ст.,
створені Алімпієм та Георгієм (не збереглися)
літописи свідчать, що ці творіння вивозили в різні міста Київської Русі,
де вони служили канонічним зразком для інших іконописців.**

Ікона «Богоматір Велика Панагія» XII ст.

Навчальна презентація до лекції

«Світове мистецтво – етапи історичного становлення»

Епоха Просвітництва

**Інтелектуальний рух
XVII-XVIII ст.,
що полягав:**

- у поширенні знань
- ґрунтувався на вірі у силу людського розуму
- був цивілізаційно-культурною течією періоду переходу від традиційного до індустріального суспільства.

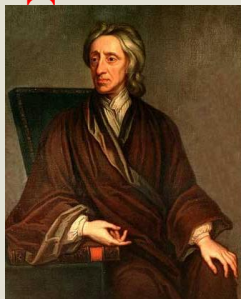
Характерними рисами Просвітництва є:

- Прагнення його представників до перебудови всіх суспільних відносин на основі розуму, "вічної справедливості", рівності.
- Рушійною силою історичного розвитку і умовою торжества розуму просвітителі вважали розповсюдження передових ідей, знань, а також поліпшення морального стану суспільства.
- Вони прагнули розкввати розум людей і тим самим сприяли їхньому політичному розкріпаченню.
- Просвітителі вірили в людину, її розум і високе покликання.

Основоположники просвітництва

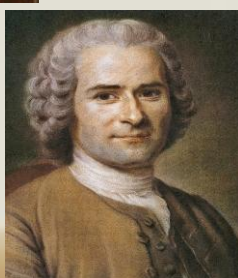
Джон Локк

Шарль Монтеск'є

Вольтер

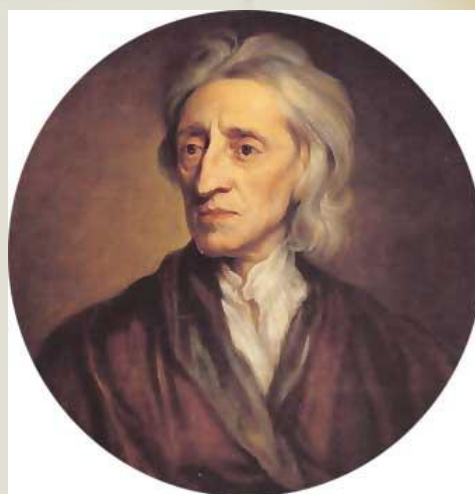
Жан Жак Руссо

Джон Локк:

- Всі люди рівні від народження, тому мають право на життя, свободу і власність;
- Держава і державна влада має слугувати для захисту цих прав і свобод;
- Всі люди рівні перед законом;
- Щоб уникнути надмірного її посилення, владу треба розділити на законодавчу і виконавчу.

Основні праці –

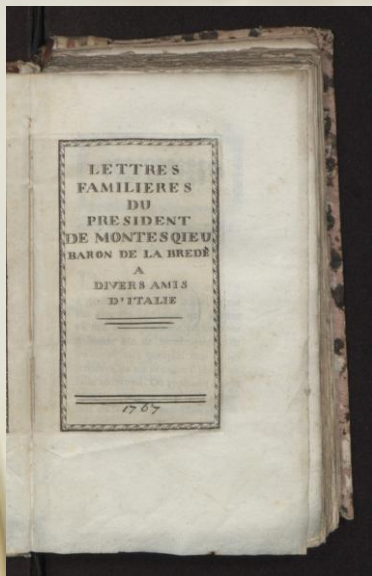
«Досвід про людське розуміння»,
«Два трактати про правління»,
«Досліди про закон і природу»,
«Листи про віротерпимість»,
«Думки про виховання»

Джон Локк був видатним філософом і мислителем епохи просвітництва.

Шарль Монтеск'є

- Теоретик конституційної монархії
- Розвинув теорію про поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову
- Ідеальний лад – такий, що забезпечує особисту свободу громадян
- Коли правителі зловживають владою, то народ має право на її повалення;
- Історичний процес не можна тлумачити лише божим промислом.

Праці Монтеск'є

- Міркування про систему ідей»
- «Дослідження про сутність хвороб»
- «Про причини відлуння»
- «Про політику римлян в релігійній сфері»
- «Про тяжкість»
- «Про приливи і відливи»
- «Зауваження про природну історію»
- «Про прозорість тіл»
- «Про призначення ниркових залоз»

Вольтер

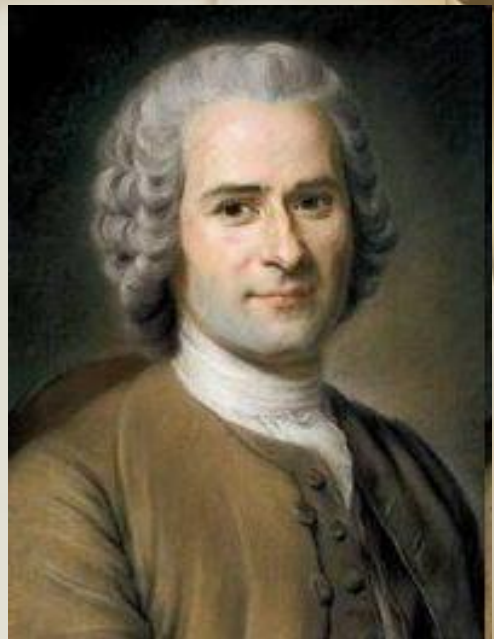
- Французький письменник, поет, драматург, історик, почесний член Петербурзької АН;
- Виступав проти тиранії, клерикалізму, деспотизму;
- На людську свідомість впливають три фактори: клімат, уряд, релігія;
- Релігія – опора моралі, але необхідна свобода віросповідання і віротерпимість

Жан Жак Руссо:

- Французький Письменник, музикант, один з творців “Енциклопедії”;
- Критикував абсолютизм, відстоював ідеї республіки;
- Мета науки – пошук істини;
- Велику приватну власність необхідно замінити дрібною;
- Природа – гармонійна система; людина – її складова;
- Найдосконаліше суспільство – таке, яке засноване на договорі всіх громадян

Жан-Жак Руссо писав поеми, вірші, комедії, романи. Також є автором опер, до яких створював лібрето та музику. В книзі «Еміль, або Про виховання» (1762) втілював свої педагогічні погляди.

Музика

На розвиток музичного мистецтва доби Просвітництва справили вплив пануючі у той час художні стилі — бароко і класицизм.

Композитори

Йоганн Себастьян Бах

- німецький композитор, органіст і скрипаль, один із творців світової музичної класики
- вважається одним із найвидатніших композиторів світу
- понад 1000 композицій
- скрипкові концерти
- Бранденбургські концерти
- Концерти для клавесина
- Сюїти для оркестру

Вольфганг Амадей Моцарт

- Австрійський композитор і музикант-віртуоз
- Один з найпопулярніших класичних композиторів, Моцарт зробив великий вплив на світову музичну культуру.
- Є автором понад 600 творів. (Мітрідат, цар Понтійський, Ідомей, цар Критський, або Ілія і Ідамант, Милосердя Тіта)

Кристоф Вільгельм Глюк

- Німецький композитор, представник музичного класицизму
- 107 опер, серед яких найвідоміші – «Орфей і Еврідика»
- «Альцеста»
- «Іфігенія в Тавриді»
- «Нарцис і Ехо»

Живопис

Жан-Батист Грез
(1725 -1805)

—
французський
живописець.

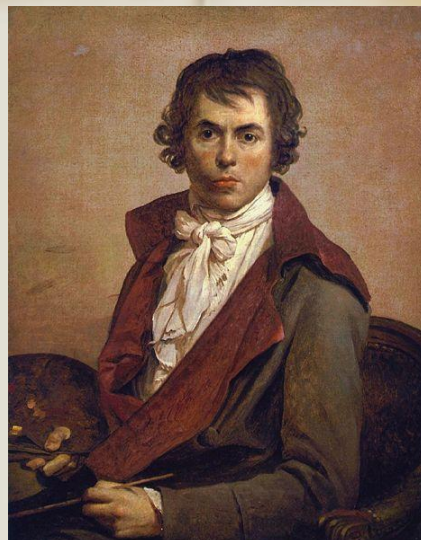
**Батьківське
прокляття**

Розбитий глечик

Жак-Луї Давід (1748 - 1825)

французький живописець.
Представник
просвітництва і
неокласицизму.

Смерть Марата

Смерть Сократа

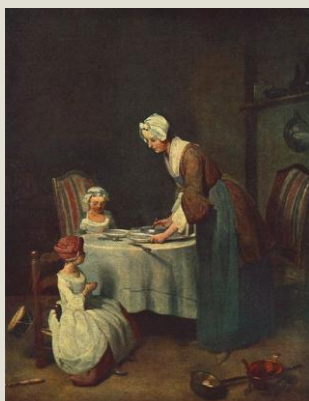

**Жан Батист Сімеон
Шарден
(1699 - 1779)**

—
французький художник
доби Просвітництва,
представник
реалізму.

Кухарка

**Молитва
перед обідом.**

**Натюрморт з
квітами**

Навчальна презентація до практичного заняття «Історичні епохи розвитку мистецтва»

Епоха ренесансу (відродження)

КУЛЬТУРА ВІДРОДЖЕННЯ

Культура Відродження позначена боротьбою з релігійною ідеологією, боротьбою проти її безумовного панування.

У філософському плані вона виступала як антипод середньовічної схоластики, що панувала в європейських університетах і слугувала філософським обґрунтуванням релігійного світогляду.

Схоластична філософія мала консервативний характер і не могла реагувати на потреби людини, що виникали в умовах інтенсивного міського життя.

Нове життя вимагало нової філософії, нової моралі, нової ідеології.

Тому відродження означало духовне оновлення, створення такої культури, яка б ґрунтувалася на земних устремліннях людини.

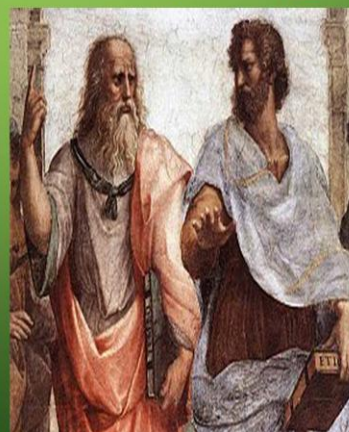
Безумовним завоюванням Ренесансу було створення світської культури.

ЖИВОПИС

Ренесансному живопису характерні:

- значущість реального бачення світу
- писання картин з натури
- поступова відмова від середньовічних канонів
- умовність і площинність середньовічного живопису змінюються на пряму перспективу (відчуття простору, глибини в картині) та об'ємність зображень завдяки техніці світлотіні
- зображення людини відповідає правильним анатомічним пропорціям, відроджується інтерес до краси людського тіла.

АРХІТЕКТУРА

Період розвитку архітектури в європейських країнах з початку XV до початку XVII століття.

В загальному перебігу Ренесансу та розвитку основ духовної і матеріальної культури Стародавній Греції і Рима.

Цей період є переломним моментом в історії західноєвропейської архітектури, особливо по відношенню до попереднього архітектурного стилю, до готики.

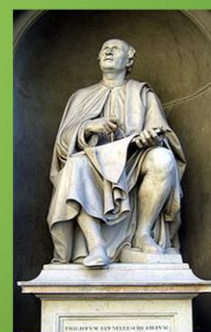

СКУЛЬПТУРА

Скульптура Ренесансу — один з найважливіших жанрів мистецтва Відродження, що досяг у цей час розквіту.

Основним центром розвитку жанру була Італія.

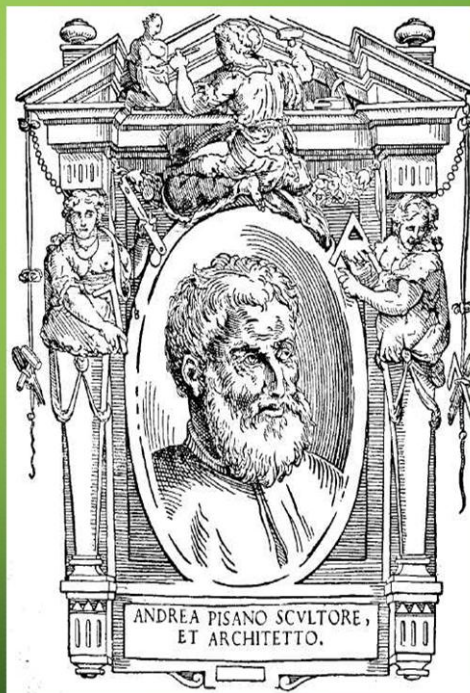
Головним мотивом — орієнтація на античні зразки і милування людською особистістю.

Андреа Пізано

(1290—1348)

—
італійський архітектор
та скульптор,
представник флорентійської
школи.

Сандро Боттічеллі

(1445 - 1510)

—
італійський живописець
флорентійської школи

Леонардо да Вінчі

(1452 - 1519)

—
видатний італійський вчений,
дослідник, винахідник і художник,
архітектор, анатоміст і інженер,
одна з найвизначніших
постатей італійського Відродження.

Презентація до культурологічної бесіди
«Художньо-естетична спадщина України»

Музеї з великими колекціями петриківського розпису

Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ)

Одна з найбільших колекцій петриківського розпису починаючи з 1913 року

Колекція - основа при виданні багатьох альбомів репродукцій у видавництві «Мистецтво»

Найбільший та найбільш репрезентативний альбом «Петриківський розпис» 2015 р.

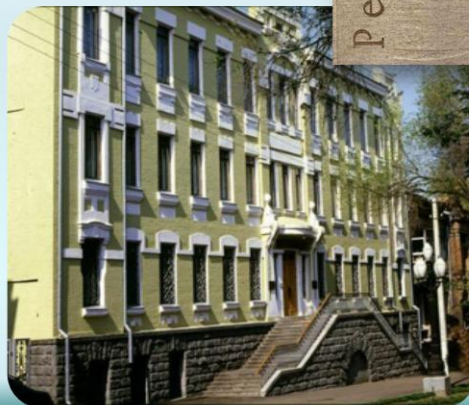

Дніпропетровський художній музей

Одна з найбільших колекцій петриківського розпису починаючи з 1930-х років

Використовувалася при виданні великого альбому репродукцій «Петриківка» 2001 року

Проводяться тематичні виставки петриківського розпису

Дніпропетровський історичний музей імені Дмитра Яворницького

Одна з найбільших колекцій петриківського розпису починаючи з 1913 року

Представлені вироби Фабрики петриківського розпису, Експериментального цеху петриківського розпису та Центру народного мистецтва «Петриківка»

Петриківський музей етнографії, побуту та мистецтва (сmt. Петриківка)

Представлена історія селища та етапи становлення петриківського ремесла

Основа експозиції - речі з колишнього осередку петриківського розпису фабрики «Дружба»

Проводять майстер-класи

Музей Федора Панка (сmt. Петриківка)

Створений у грудні 2013 року в одній з кімнат будинку культури Петриківки

Колекція робіт Федора Панка, що належить родині автора

Екскурсії проводить майстриня петриківського розпису та донька Федора Панка — Валентина Панко

Центр народного мистецтва «Петриківка» (сmt Петриківка)

Працюють понад 40 майстрів

В центрі проводять тематичні екскурсії та майстер-класи

Можна придбати сувеніри з розписом або зробити індивідуальне замовлення

Музей-садиба Василя Соколенка (сmt. Петриківка)

Приватний музей

Створений у 2000-х роках у власному будинку

В ньому представлені як паперові "мальовки", так і речі хатнього вжитку розписані Петриківським розписом

Навчальна презентація до практичного заняття
«Сторінками творчості майстрів декоративного розпису»

Біографічні дані

Федір Савович Панко

21 лютого 1924 р. (Петриківка)
— 8 жовтня 2007р.

український художник,
майстер петриківського розпису,
заслужений майстер народної
творчості України
(з 1977 р.)

- ❖ Народився в селянській родині в Петриківці Дніпропетровської області. Навчався в **Петриківській школі** декоративного малювання, де під керівництвом заслуженого майстра народної творчості УРСР **Тетяни Пати** вивчив мотиви і композиційні принципи петриківського орнаментики.
- ❖ **1946–1955 роках** працював землевпорядником. Лише з грудня 1955 Федір Савович обійняв посаду художника при **Петриківському Будинку культури**. В цей період він малював на папері яєчною темперою декоративні панно. Митець не обмежувався традиційними мотивами орнаменту, але і вводив нові мотиви рослин: кульбаби, соняшники, кукурудзу.
- ❖ **1958 р.** заснував і очолив першу і єдину в Україні та світі **фабрику петриківського розпису «Дружба»**. Сприяв відродженню, визнанню та розквіту традиційного народного живопису.

Мінімузей колишньої фабрики "Дружба"
(на сьогодні не функціонує)
На фото зображений Василь Соколенко (по центру)
веде екскурсію

❖ З 1958 року викладав композицію петриківського орнаменту в петриківській філії Дніпропетровської дитячої художньої школи.

❖ Працював у галузі стінопису – з 1962 він очолював бригаду петриківських майстрів, які розписали інтер'єри Петриківської їдальні, фойє Будинку культури в селі гарні і прохідну на фабриці «Дружба».

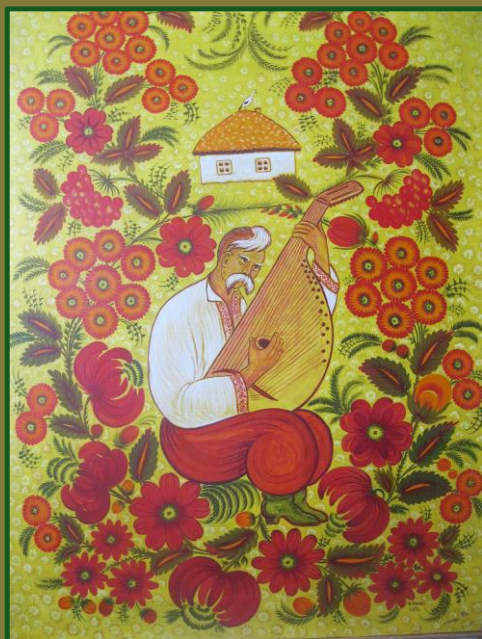
❖ Творчість художника стала відомою за межами України. У 1968-69 роках Українське товариство дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами відправило твори майстра для показу в 10 різних країн світу.

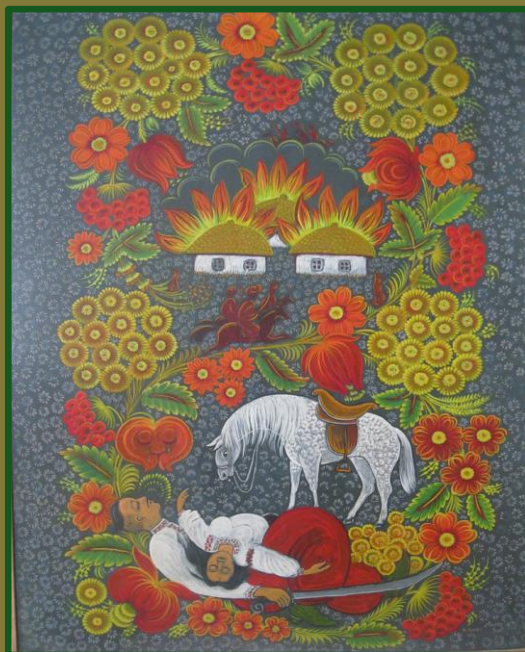
❖ 4 листопада 1977 Указом Президії Верховної Ради УРСР присвоєно звання **заслуженого майстра народної творчості Української РСР**.

❖ 20 лютого 1998 р. за вагомий особистий внесок у розвиток української культури і мистецтва, високий професіоналізм нагороджено **Орденем «За заслуги»**

Серія картин Ф. Панко "Легенда про петриківську вишню" (1983 р.)

Серія картин Ф. Панко
 "Легенда про петриківську вишню" (1983 р.)

Портрет
**«Петро Іванович
 Калнишевський»**
 був створений у 1990 році.

Написаний на дереві
 під лаком
 у стилі петриківського
 розпису.

Творча спадщина майстра

Навчальна презентація до практичного заняття
«Сторінками творчості майстрів декоративного розпису»

**Віра Іванівна
Павленко**

(1912 – 1991)

Заслужений майстер
народної творчості
України.

Дочка відомої
петриківської майстрині
Параски Павленко.

Твори майстрині
прикрашали багато
всесоюзних та
закордонних виставок

**Вазон з квітами
1938 р.**

Папір, гуаш.

Українські дівчата. 1938 р.

Папір, темпера, гуаш.

Віра Іванівна
значно розширила
традиційну петриківську
гаму

Намічала чорним кольором
контури малюнка та
вводила його в елементи
орнаменту

Птахи на гілці. 1961 р.

Папір, гуаш.

Тарілки та таці

Від майстерності Віри Павленко захоплює дух

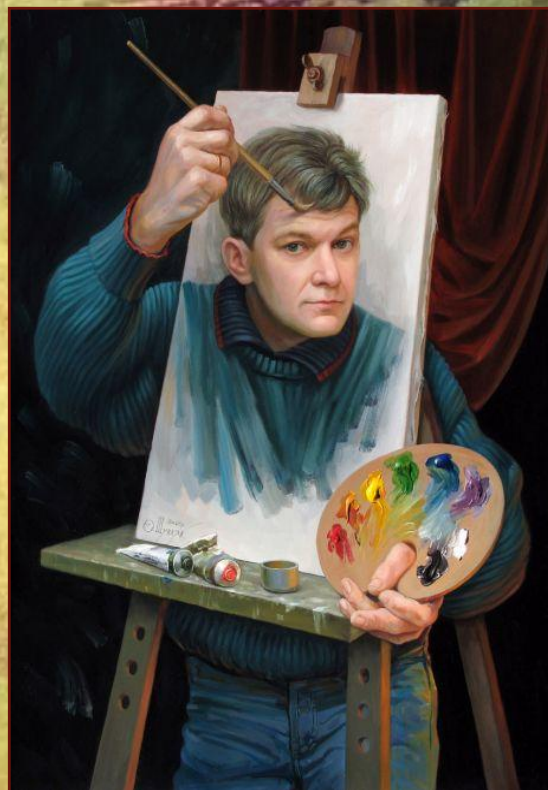

Навчальна презентація до практичного заняття
«Відомі постаті сучасного українського мистецтва»

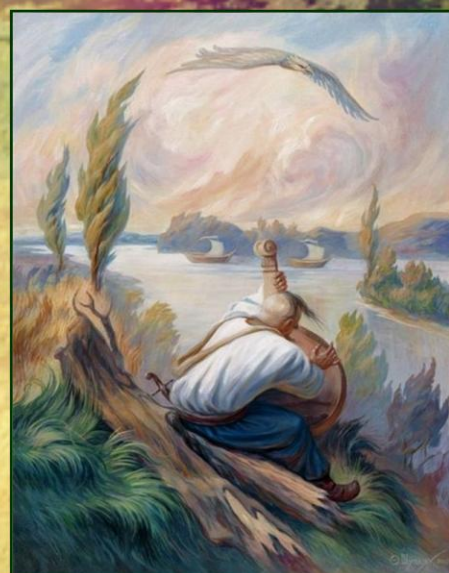
Олег Шуляк

Сучасний
український
художник
та викладач

Український
Сальвадор Далі

«Я малюю тебе»

«Дух свободи»

Олег Шупляк

пише маслом картини з
оптичними ілюзіями

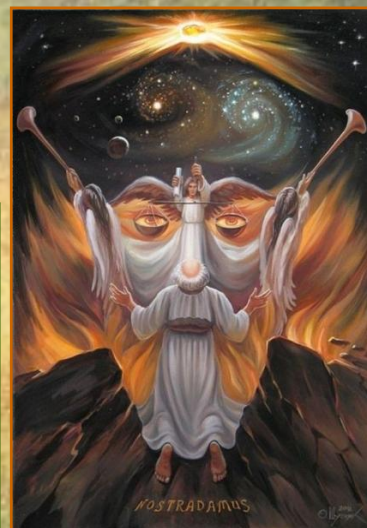
Шкільний вчитель, що відомий далеко за межами України

Творить в жанрах:

- ❖ Асоціативного символізму
- ❖ Сюрреалізму
- ❖ Абстракціонізму

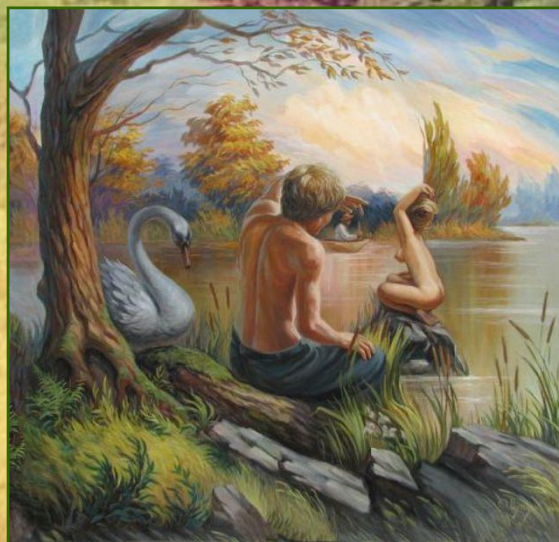

Роботи художника

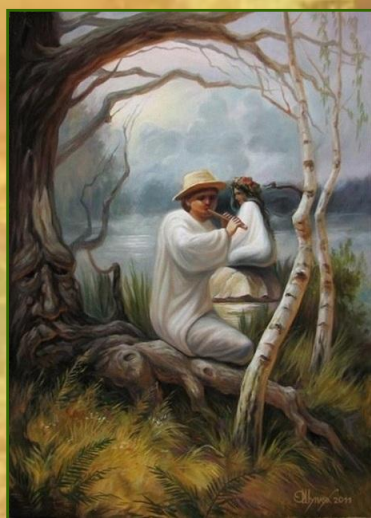

**Творчість
Олега Шуляка
відома не тільки
в Україні.**

*Він неодноразово
демонстрував свої
роботи за кордоном:
у Великобританії,
Росії, Японії, Кореї,
США, Данії та інших
країнах.*

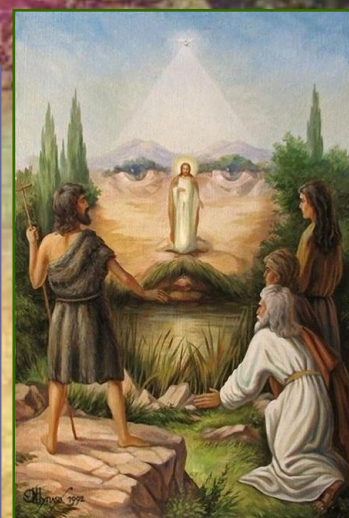
«Підглядаючий Ферйд»

**«Лісова пісня.
Леся Українка»**

**«Перехід Суворова в
Альпи і навпаки»**

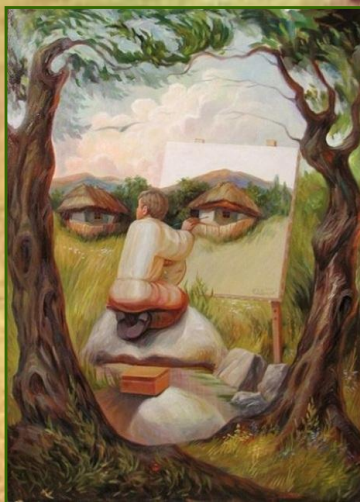

«Явління Месії»

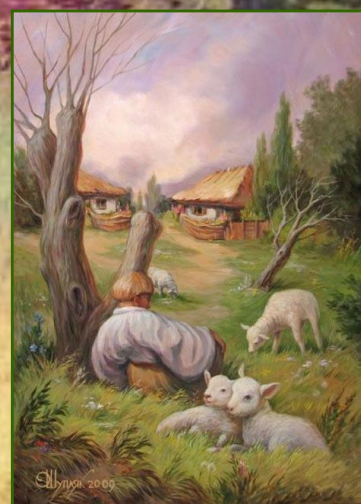
**Його картини - це художні оптичні ілюзії,
при розгляді яких виявляється прихований сенс**

«Політ Вакули»

«Автопортрет під липами»

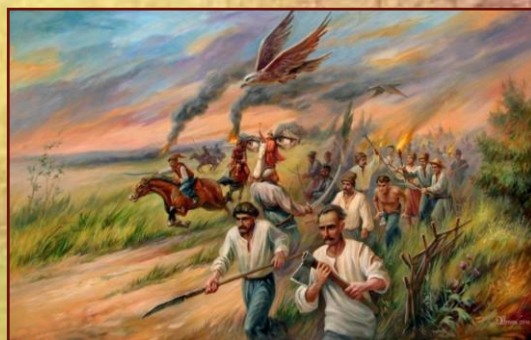

«Мені тринадцятий минало»

Його оригінальні живописні полотна яскраво виражають наш національний дух, українську самотність

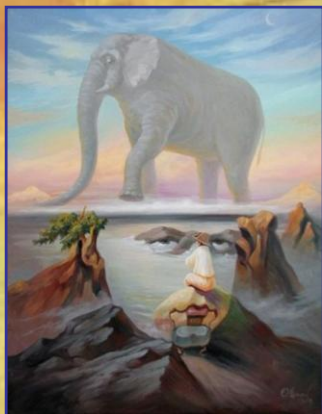
Під час Майдану художник підхопив хвилю і створив картину-ілюзію про українську революцію, використовуючи свою особливу техніку.

Ідея зріла цілу зиму, а втілилась у реальність всього за кілька тижнів. На фоні шин, барикад і повстанців можна побачити портрет Тараса Шевченка. За два роки до цього була створена "Коліївщина", яка наче передрікала цьогорічні події.

**І навіть отримавши світове визнання,
художник продовжує створювати свої шедеври
на старенькому горищі.
Олег не проміняв спокій і затишок рідного краю на
велике місто.
Він обрав життя художника-відлюдника,
віддаючи весь свій час і енергію мистецтву.**

«Наполеон і слон»

«Дві пташки»

«Портрет дядька Сема»

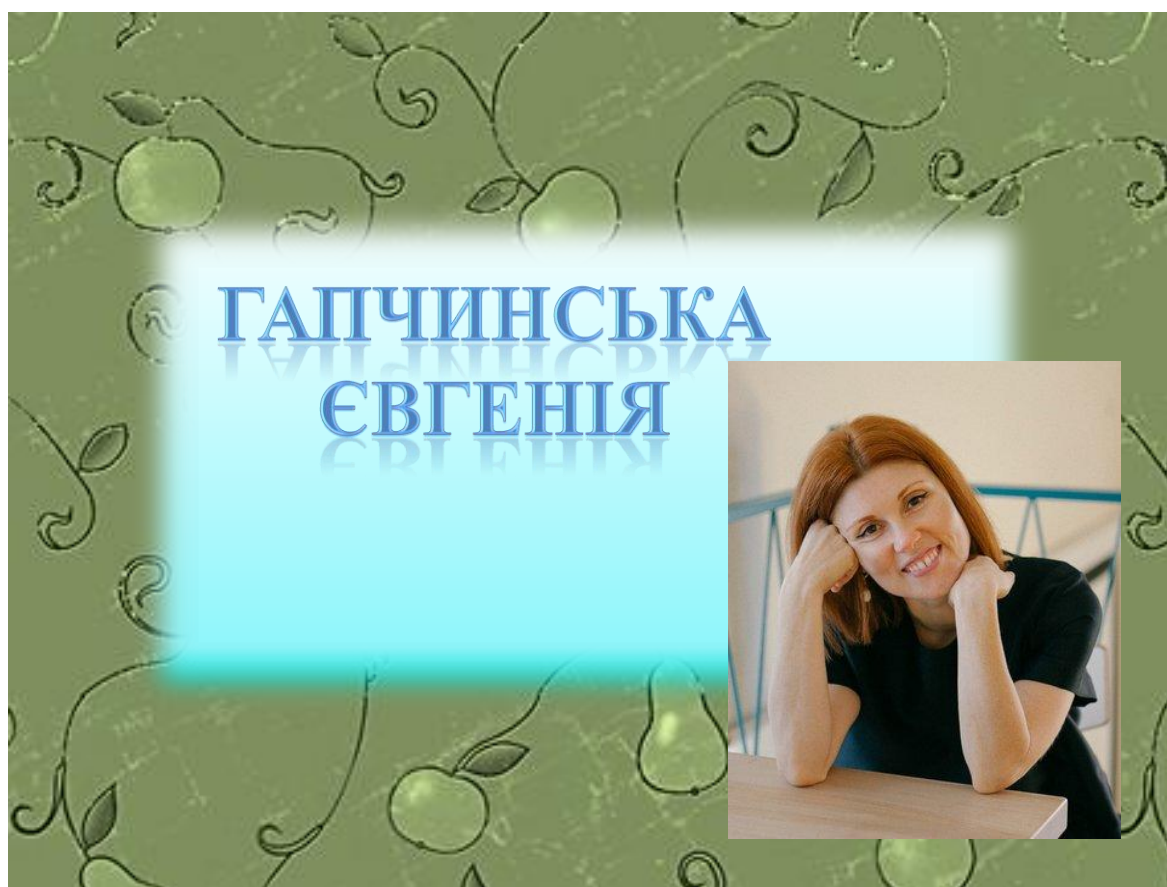

«Той, що
перемагає Дракона»

«Відьма»

Навчальна презентація до практичного заняття
«Відомі постаті сучасного українського мистецтва»

ЖИТТЄПИС

Народилася
15 листопада 1974 р.
в Харкові

П'ята дитина в родині

В 13 років стала
студенткою Харківського
художнього училища

ЖИТТЄПИС

Закінчила Харківський
художній інститут

У 1996–1997 рр навчалася
в Нюрнберзькій
художній академії

У 2000-му році переїхала
до Києва,
де зараз має власну
галерею

ТВОРЧІСТЬ

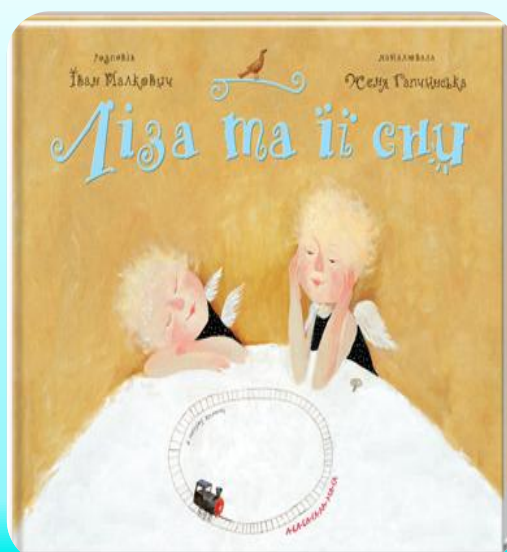
Має персональні галереї
у Києві,
Дніпропетровську
та Одесі

Роботи Євгенії
продаються найдорожче
серед сучасних
українських художників

Проілюструвала книжку
Івана Малковича
«Ліза та її сні»

ТВОРЧІСТЬ

2008 року Укрпошта увела в обіг марки «Знаки Зодіаку» авторства Євгенії Гапчинської

2010 року книга «Піратські історії» видавництва «Розумна дитина» потрапила до каталогу найкращих дитячих книжок світу

Її роботи зберігаються в європейських музеях та приватних колекціях поціновувачів і діячів мистецтва

ГАПЧИНСЬКА ЄВГЕНІЯ – ПОСТАЧАЛЬНИК ЩАСТЯ № 1

ГАПЧИНСЬКА ЄВГЕНІЯ – ПОСТАЧАЛЬНИК ЩАСТЯ № 1

МЕТА ГАПЧИНСЬКОЇ – ЗМУСИТИ ЛЮДЕЙ ПОСМІХАТИСЯ

МЕТА ГАПЧИНСЬКОЇ – ЗМУСИТИ ЛЮДЕЙ ПОСМІХАТИСЯ

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Бованенко О.О. *Змістовно-технологічне забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладної діяльності* : метод. реком. для викладачів, студентів педагогічних університетів, соціальних працівників, соціальних педагогів, організаторів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю / за заг. ред. Р.Х. Вайноли. Київ-Дніпро : Вид-во «Літограф», 2018. 72 с.

2. Бованенко О.О. *Творчі педагогічні майстерні як форма підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: зб. наук. праць. Вип. 16. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 216-221.

3. Бованенко О.О. *Художньо-прикладне мистецтво як засіб соціального виховання студентів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. праць. Вип. 17. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. С. 13-18.

4. Бованенко О.О. *Аналіз поняття «культура» та її роль в освітньому просторі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. праць. Вип. 22. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 3-10.

5. Бованенко О.О. *Аналіз наукових підходів до визначення «естетична» та «художня культура» у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. праць. Вип. 23. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 3-8.

6. Бованенко О.О. *Виховання художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: змістовно-технологічне забезпечення. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота.*

Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. Вип. 24. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 3-9.

7. Vainola R., Bovanenko O. Decorative and craft activities as one of the factor in forming artistic and aesthetic culture in students of pedagogical universities [Декоративно-прикладна діяльність як чинник формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів]. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word. Corp., Canada. 2018, May/June. Vol. 7. No. 3. PP. 55-63.

8. Bovanenko O.O. Analysis of relationship between "Culture" and "Personality" in classification of types of culture [Аналіз взаємозв'язків понять «культура» та «особистість» у класифікації видів культури]. *Problems of the development of modern science: theory and practice*: Collection of scientific articles. EDEX, Madrid, España, 2018. С. 183-188.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Бованенко О.О. *Критерії та показники сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, докторантів і студентів Факультету соціально-психологічних наук та управління / гол. ред. В.Б. Євтух. Вип. 3. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 70-75.

10. Бованенко О.О. Майстер-клас з декоративно-прикладного мистецтва як засіб формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. *Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні* : матеріали круглого столу, 24 травня 2018 р. / за ред. О.В. Чуйко. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 17-20.

URL: <http://www.psy.univ.kiev.ua/ua/scientificpublications/perspektyvy-rozvytku-sotsialnoi-pedahohiky-v-ukraini> (дата звернення: 29.08.2018)

Відомості про апробацію результатів дисертації***Міжнародні конференції:***

- Міжнародна науково-практична конференція «Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери» (Україна, Ніжин, 5-6.05.2016 р.). Заочна участь.
- Міжнародна науково-практична конференція «Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи» (Україна, Рівне, 10-11.11.2016 р.). Заочна участь.
- XIII Міжнародна наукова конференція «Сучасна наука, бізнес та освіта» (Болгарія, Варна, 03-04.07.2017 р.). Усна доповідь.
- Міжнародна науково-практична конференція «Соціальне виховання: від традицій до сучасності» (Україна, Київ, 29.03.2018 р.). Усна доповідь.
- Міжнародна наукова конференція «Проблеми розвитку сучасної науки: теорія та практика» (Іспанія, Мадрид, 27.04.2018 р.). Заочна участь.

Всеукраїнські конференції:

- Всеукраїнська наукова конференція «П'яті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 29.11.2014 р.). Усна доповідь.
- Всеукраїнська наукова конференція «Шості Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 25.11.2015 р.). Заочна участь.
- Всеукраїнська наукова конференція «Сьомі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 14.12.2016 р.). Усна доповідь.
- Всеукраїнська наукова конференція «Восьмі Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 6.12.2017 р.). Заочна участь.
- Методологічний семінар «Нові тенденції і явища у дитячому і молодіжному середовищі в Україні: цивілізаційний, культурологічний, інформаційний виміри» (Київ, 16.11.2017 р.). Усна доповідь.
- Круглий стіл «Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні» (Київ, 24.05.2018 р.). Усна доповідь.

Загальноуніверситетські конференції:

- Щорічні звітно-наукові конференції професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2015-2018 рр.). Усна доповідь.

Протоколи та акти випробувань, впровадженъ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

01601 м. Київ, вул. Пирогова, 9 телефон 234-11-08

E-mail: shef-npu@ukr.net; ЄДРПОУ 02125295

15-12-2017 № 07-10/2199

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Бованенко Ольги Олександрівни на тему:

**«Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних
університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності»**

у практику роботи Національного педагогічного університету імені
М.П.Драгоманова на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання

Видана аспіранту кафедри соціальної педагогіки факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Бованенко Ольги Олександрівни з підтвердженням того, що вона протягом 2015 – 2017 рр. на базі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова проводила дослідження з проблеми «Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності». Учасниками експериментальних груп стали студенти факультету соціально-економічної освіти та управління.

Під час дослідження Бованенко О.О. було визначено критерії, показники та виявлено рівні сформованості художньо-естетичної культури студентської молоді, встановлено основні проблеми навчальної та соціально-виховної роботи, що заважають ефективній роботі з формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. У процес позанавчальної виховної роботи було впроваджено змістовно-технологічне забезпечення процесу формування художньо-естетичної культури у процесі декоративно-прикладної діяльності, що містить такі форми роботи: лекторії, творчі майстерні, майстер-класи, мистецькі екскурсії, художні виставки, ярмарки, зустрічі з майстрами декоративно-прикладного мистецтва, заходи по створенню дизайну соціального середовища тощо.

Здійснене Бованенко О.О. упровадження змістовно-технологічного забезпечення процесу формування художньо-естетичної культури студентів сприяло оптимізації соціально-виховної роботи зі студентською молоддю. Розроблені аспіранткою методичні рекомендації стануть в нагоді широкому колу фахівців соціально-виховної роботи, викладачам, студентам педагогічних вузів.

Декан факультету соціально-економічної
освіти та управління
Проректор з наукової роботи

В.Б. Євтух

Г.М. Торбін

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100; тел. (0324) 41-04-74, факс (03244) 3-38-77
e-mail: administrator@drohobych.net, код ЄДРПОУ 02125438

Від 27.12.17. 2017 р. № 3677

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
**«Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у
процесі декоративно-прикладної діяльності»**

Бованенко Ольги Олександрівни

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання

Упродовж 2015 – 2017 рр. у навчальну та позааудиторну роботу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка впроваджувалися результати дисертаційного дослідження Бованенко Ольги Олександрівни.

Дисертантом розроблено методичні рекомендації щодо впровадження технологій, що сприяють формуванню художньо-естетичної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності у навчальному процесі та позааудиторній роботі педагогічних університетів для студентів, викладачів вищих навчальних закладів, кураторів студентських груп.

Запропонована дисертантом технологія формування художньо-естетичної культури студентів засобами декоративно-прикладної діяльності у позааудиторній роботі педагогічного університету була реалізована самим дисертантом і сприяла підвищенню рівня сформованості показників художньо-естетичної культури студентів, а саме: розвитку естетичного смаку, культурологічного світогляду, здатності створювати продукт художньо-естетичної діяльності та готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей

Упродовж здійснення наукового дослідження Бованенко О.О. брала участь в апробації і практичному впровадженні розроблених методичних матеріалів, проводила творчі майстерні для студентів факультету Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти (протокол №18 від 14 грудня 2017 року).

Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та корекційної освіти,
доктор педагогічних наук, професор

Проректор з наукової роботи,
доктор педагогічних наук, професор
ДДПУ ім. Івана Франка

(Signature of T.O. Logvinenko)
(Signature of M.P. Pantyuk)

Т.О. Логвиненко

М.П. Пантюк

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, Україна, 72312, тел. (0619) 44-04-64,
факс (0619) 44-03-60 E-mail: rectorat@mdpu.org.ua, www.mdpu.org.ua,
код ЄДРПОУ 02125237

30.05.2018 № 01-28/850 На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження
Бованенко Ольги Олександрівни

Засвідчуємо, що протягом 2015 – 2018 рр. на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Бованенко О.О. проводила дослідження з проблеми формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів в процесі декоративно-прикладної діяльності.

Ольгою Олександрівною здійснено виявлення рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів в процесі декоративно-прикладної діяльності. З цією метою автором було використано такі діагностичні методики: авторське анкетування, методика В. Аванесова «Вимірювання художньо-естетичної потреби», методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації», методика Н. Самсонової «Незавершене речення», метод включеного спостереження, наративні методики, метод ранжування та метод незалежних експертних оцінок.

Визначення проблем в формуванні показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів дозволило Ользі Олександрівні здійснити розробку змістовно-технологічного забезпечення досліджуваного явища і запропонувати методичні рекомендації для педагогів, студентів педагогічних університетів щодо підвищення ефективності художньо-естетичної культури студентів в процесі декоративно-прикладної діяльності.

Матеріали дослідження Бованенко О.О. можуть бути використані під час підготовки майбутніх педагогів та працівників соціальної сфери, у викладанні курсів «Прикладні методики в соціально-виховній роботі», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Основи трудової діяльності» та сприяти підвищенню ефективності соціально-виховної роботи зі студентською молоддю.

Висновки про впровадження результатів дослідження О.О. Бованенко обговорено і схвалено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти (протокол від 18.05.2018 р. № 10).

Ректор

А.М. Солоненко

Крашеніннік (0619) 44-03-63

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад

**"ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО"**

65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 26. Тел.: (048) 723-40-98, факс: (048) 732-51-03

E-mail: pdpu@pdpu.edu.ua

від 01.06.18 № 1222/24
на № _____ від _____

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Бованенко Ольги Олександрівни на тему:

**«Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних
університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності»**

**в освітній процес Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К.Д. Ушинського**

Упродовж 2016 - 2018 навчальних років матеріали дисертаційного дослідження Бованенко Ольги Олександрівни на тему «Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності» упроваджувались в освітній процес Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського.

На основі комплексного педагогічного оцінювання рівнів сформованості показників художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів дисертанткою було розроблено методичні рекомендації щодо впровадження змістовно-технологічного забезпечення дієвості досліджуваного процесу.

Широкому колу педагогів стануть в нагоді розроблені Ольгою Олександрівною тематичні лекції, майстер-класи, рекомендації по проведенню практичних занять з фахових курсів, що передбачали використання ресурсів та

можливостей декоративно-прикладної діяльності як чинника формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Засвідчуємо, що впровадження у освітній процес результатів дослідження Бованенко О.О. сприятиме опануванню студентами знаннями, вміннями та навичками декоративно-прикладної діяльності, розвитку естетичного смаку, культурологічного світогляду, здатності створювати продукт художньо-естетичної діяльності та готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

Затверджено на засіданні кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол №11 від 22 травня 2018 року).

Проректор з наукової роботи

Т.І. Койчева

Завідувач кафедри соціальної педагогіки,
психології та педагогічних інновацій
доктор педагогічних наук, професор

І.М. Богданова

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 22-14-95
E-mail: rector@sspu.sumy.ua Код ЄДРПОУ 02125510

07.06.2018 № 1373 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Бованенко Ольги Олександрівні на тему

«Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів в процесі декоративно-прикладної діяльності»

Довідкою засвідчуємо факт впровадження матеріалів та результатів дисертаційного дослідження аспірантки кафедри соціальної педагогіки факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова **Бованенко Ольги Олександрівні** на тему: **«Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів в процесі декоративно-прикладної діяльності»** в процес підготовки студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», «Соціальне забезпечення», «Менеджмент соціокультурної діяльності» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Бованенко О.О. було обґрунтовано показники та визначено відповідні рівні художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів. За результатами педагогічної оцінки стану проблеми було виявлено шляхи оптимізації роботи по формуванню художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів засобами декоративно-прикладної діяльності.

Дисертанткою було запропоновано для апробації в навчально-виховний процес закладів вищої освіти України методичні рекомендації, що деталізують змістовно-технологічне забезпечення діяльності по формуванню художньо-естетичної культури студентів. Провідним засобом експериментальної роботи дослідницею було обрано декоративно-прикладну діяльність. Розроблені Ольгою Олександрівною форми декоративно-прикладної діяльності зі студентською молоддю (навчальні мистецькі екскурсії, творчі майстерні, майстер-класи, творчі виставки, створення дизайну освітнього простору тощо) сприятимуть оптимізації професійної підготовки майбутніх педагогів – фахівців освітньої та соціальної сфер.

Завідувач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності,
кандидат педагогічних наук, доцент

А. О. Полянничко

Проректор з науково-педагогічної роботи
Сумського державного педагогічного
університету ім. А. С. Макаренка
доктор біологічних наук, професор

В. І. Шейко

